

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

DUA EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Fatih MALAKÇI

İstanbul, 2006

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLAHİYAT ANABİLİM DALI
DİN EĞİTİMİ BİLİM DALI**

DUA EĞİTİMİ VE ÖĞRETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Fatih MALAKÇI

Danışman: PROF. DR. MUSTAFA USTA

İstanbul, 2006

ÖNSÖZ

Dinin ruhu ve dini hayatın en bariz vasfı olan dua; Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi, sevgi ve tazim duyguları içinde Allah'ın lütuf ve yardımını dilemesi anlamına gelmektedir.

Dinin önemli bir fenomeni olan duanın çocukluktan ergenliğe kadar bireyin dini sosyalleşmesindeki yeri ve önemini vurgulamaya çalıştığımız araştırmamızda, duanın eğitim ve öğretiminin hangi pedagojik çerçevede sunulması gerektiği hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Tezin hazırlanması esnasında göstermiş olduğu yapıcı kolaylık ve rehberliğinden dolayı başta değerli hocam Prof. Dr. Mustafa USTA' ya, ilgi ve yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Zeki ARSLANTÜRK' e, Almanca eserlerin tercümesinde yardımcı olan Almanca öğretmenim Birol Hocama ve her zaman manevi desteklerini kalbimde hissettiğim "Canım Aileme" teşekkür ederim.

İstanbul, 2004

Fatih MALAKÇI

İÇİNDEKİLER

No	Sayfa
KISALTMALAR.....	II
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	1
1.2 Araştırmanın Amacı.....	2
1.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları.....	4
1.4 Araştırmanın Planı.....	4
1.5 İlgili Literatür.....	5
2. DİN VE DUA İLİŞKİSİ.....	7
2.1 Din'in Tanımı ve Mahiyeti.....	7
2.2 Dua'nın Tanımı ve Önemi.....	12
2.3 Dini Gelenekte Dua.....	19
2.3.1 İslam'da Dua.....	19
2.3.2 Yahudilikte Dua.....	24
2.3.3 Hristiyanlıkta Dua.....	28
2.3.4 Diğer Din ve İnançlarda Dua.....	32
2.4 Dua'nın Psiko-Sosyal Boyutu.....	33
2.4.1 Dua'nın Psikolojik Boyutu.....	33
2.4.2 Dua'nın Sosyolojik Boyutu.....	37
2.5 Dua ve İbadet Fenomenlerinin İlişkisi.....	39
3. DUA VE DİN EĞİTİMİ İLİŞKİSİ.....	41
3.1 Din Eğitiminde Dua'nın Yeri ve Önemi.....	41
3.2 Din Eğitimi Literatüründe Dua Eğitimi.....	46
3.3 K.Kerim'de ve Hadislerde Dua Örnekleri.....	48
3.3.1 K.Kerimdeki Dua Örnekleri.....	48
3.3.2 Hadislerdeki Dua Örnekleri.....	55
4. DUA ÖĞRETİMİ.....	59
4.1 Dua Öğretimi.....	59
4.1.1 Dua Öğretiminin Prensipleri.....	59
4.1.2 Dua Öğretiminin Yöntemi.....	68
4.1.3 Yaşlara ve Gelişim Seviyelerine Göre Öğretilecek Dualar... 74	
4.2 Engellilerde Dua Eğitimi ve Öğretimi.....	82
5.SONUÇ.....	107
EKLER.....	111
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	159

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale.
A.Ü.İ.F.	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
C.	Cilt
c.c.	cellecelalühü
ev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.z.	Hazreti
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
r.a.	Radıyallahu anhu/anha
s.	Sayfa
S.	Sayı
s.a.v.	Sallallahu aleyhi vesellem
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
t.y.	Tarih yok
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	Tercüme eden
vb.	Ve benzeri
vs.	Ve saire

1. GİRİŞ

1.1 Araştırmanın Konusu ve Problemi

Eğitim önceden belirlenmiş kurallar vasıtasıyla ferde davranış kazandırma, değiştirme ve geliştirme süreci¹ olduğuna göre dinin getirmiş olduğu değerler insanlara ancak eğitim ile kazandırılabilir. Bu da din eğitiminin faaliyet alanına girmektedir.

Din eğitiminin görevlerinden biri de ibadet ve duayı öğretme ve yönetmedir. Ergenlik, gençlik ve yetişkinlik dönemlerini kapsayan gelişim evrelerinde, duaya yönelik geliştirilen dini tutum ve davranışların temeli çocukluk döneminde belirlenmektedir. Çocuk psikolojisi ile ilgili kaynaklarda, ilk yıllarda verilen eğitimin, sonraki hayatında çocuğu büyük ölçüde etkilediğinden bahsedilmekte ve ilk izlenimlerin insan ruhunda derin ve hatta beyninden sökülüp atılmayacak kadar tesirli izler bıraktığı belirtilmektedir.

İnsan için fitri bir kaynak olan dua, çocuğun iç ve dış dünyasında ona farklı bakış açıları kazandırabilecek olan bir ritüeldir. İnsanın özünde bulunan bu duaya yeteneği eğitimcilerin desteğine muhtaç olan bir gelişim potansiyeline sahiptir.

Çocuklardaki yanlış dua etme anlayışları “Eğer Abdest aldıysan dua edebilirsin” veya “İlla uzun kollu giyeceksin yoksa dua edemezsin.”² gibi ifadeler, çocuklarımızın bu alanda eğitimsel bir yardım ve rehberliğe ihtiyaç duyduklarının açık bir göstergesidir.

Çocuklarda din üzerinde konuşma kabiliyetinin gelişmesi, kendi kendine dua edebilir hale gelme, önce yakın çevresindeki konuşmaları dinleyerek, dua kalıplarını

---

¹ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, **Sosyoloji**, İstanbul, Çamlıca Yayınları, 2000, s.325–326.

² Yurdagül Mehmedoğlu, **Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi**, Ankara, TDV Yayınları, 2005, s.83.

tekrarlayarak başlar. Bunun yanında çocuklar mümkün olduğu kadar erken yaşta, en basit cümlelerle başlayarak, içlerinden geldiği gibi dua edebilmeyi öğrenmelidirler.³ İşte bu noktada aile ve eğitimcilerin, çocukları doğru yönlendirmesi, onlara doğru dua etme alışkanlığını kazandırmaları ve dua ile birçok sıkıntıların üstesinden gelebileceklerini öğretmeleri çocukların dini gelişimleri açısından büyük önem arz etmektedir.

Okullarımızda dua eğitimi ve öğretiminin din dersi programlarında çok az yer aldığı görülmektedir.* Bu açığı telafi etmek amacıyla, aileye ve yaz kur'an kurslarına daha fazla görev düşmektedir.

Duayı öğrenciye öğretmek demek, öğrencinin kendisini bir âşık olarak Tanrı'nın karşısına koyması demektir. Buna engelli öğrencilerde dahidir. Engelli öğrencilerle fiziksel ve ruhsal yönden ilgilenmek çok zahmetli bir iş, çekilen çile karşısında din eğitimcisi tarafından elde edilen başarı ise çok küçük bir başarıdır. Buna rağmen engellilerin en basit dini hayat belirtilerini uyandırmaya çalışmak bile anlamlıdır.⁵ Çünkü engelli çocukların Tanrı ile buluşmaya, sağlıklı çocuklardan daha çok ihtiyacı vardır. Bu nedenle dini bilgilerin ve duaların engellilerin anlayabileceği bir şekle çevrilmesi gerekmektedir. Yapılacak böyle bir çalışma ülkemizdeki nüfusun takriben %12,29 sini oluşturan yaklaşık 7.780.000 engelli⁶ ve aileleri için büyük bir moral ve umut kaynağı olabilir.

---

³ Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara, A.Ü.İ.F.Yayınları, 1988, s.25.

* Bkz., s.41.

⁵ Georg Hansemann, **Gotteserfahrung und Gottesverlust**, Graz, Verlag Styria, 1966, s.69.

⁶ <http://www.ozida.gov.tr/>, (10 Haziran 2006).

1.2 Araştırmanın Amacı

Araştırmamız teorik bir çalışma olduğu için hipotez veya varsayım yerine amaç kelimesini kullanmayı tercih ettik. Araştırmamızın temel amacı dinin önemli bir fenomeni olan duanın çocukluktan ergenliğe kadar bireyin dini sosyalleşmesindeki yeri ve öneminin vurgulanması yanı sıra, bunun eğitim ve öğretiminin nasıl gerçekleştirileceği araştırmamızın temel amacıdır. Burada şu alt varsayımları da göz önünde bulundurmaktayız.

Çocuk dua ile dıştan bir şartlandırmayla değil, içten gelen bir tavır geliştirmiş olur. Dini hayata ve manevi hayata giriş yapmış olur. Anne, baba ve bir eğitimci bu dini ve manevi hayatın nasıl yaşanacağını, çocuğu dua etmeye nasıl yönlendirileceğinin esaslarını öğretecektir. İşte bu dua bilinci bütün bir din eğitiminin yapılmasına zemin oluşturacaktır. Çünkü dua; bilinçli bir dindarlık ve bilinçli bir dini gelişim için çok önemli bir faktördür.

İnsanlar duaya neden ihtiyaç duyarlar? Dua'nın maddi ve manevi birçok faydasının olduğu din psikologları tarafından yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır. O zaman bu engin hazineden çocuğumuzu faydalandırmalı ve ona küçük yaştan itibaren dua etme alışkanlığını kazandırılmalıdır.

Duanın eğitimi ve öğretimi için özel yöntemler geliştirmek gereklidir. Özellikle çağımızın ihtiyaçlarına uygun bilgisayar ve internet üzerinden yapılacak programlar çocuklara eğlenceli bir dua eğitimi olanağı sağlayacaktır. Ayrıca dua eğitiminde mutlaka müzik'ten faydalanmalı, müziğin ritmi ve kafiyeli sözleriyle çocuklara hatta yetişkinlere yönelik dua eğitimi faaliyeti daha faydalı, kalıcı ve etkili olacaktır.

Dua insanın dini bilincini besler ve çocuğu her türlü dini telkine hazır hale getirir, yani eğitime hazır hale getirir.

Yukarıda zikrettiğimiz iddialar biraz farklılık arz etse de engellilerin dua ve ibadet eğitimi için de geçerlidir.

1.3 Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmanın yöntemi dolaylı gözlem metotlarından belgesel gözlem ve dokümantasyon metodu olup ilgili belgeler belli bir sistematik ve plan çerçevesinde gözlenmiştir.

Araştırmamızın kaynaklarını ise başta Batı’da din psikolojisi alanında haklı bir şöhrete sahip olan Friedrich Heiler’in Das Gebet (Dua) adlı eseri, Georg Hansemann tarafından kaleme alınan genel dua eğitimi ve engellilerin dua eğitimi hakkında bilgi veren Gotteserfahrung und Gottesverlust (Tanrı Tecrübesi ve Tanrısızlık) adlı eseri ve aslen tıpçı olan fakat ölümünden sonra yayınlanan maneviyat alanındaki eserleri ile tanınan Alexis Carrel’in Dua isimli eseri oluşturmaktadır. Ayrıca Türkçede yazılmış Osman Cilacı’nın Psiko-Sosyal Açından İlahi Dinlerde Dualar isimli yayınlanmış doktora tezi, Kerim Güney tarafından tercüme edilmiş Ali Şeraiti’nin Dua isimli eseri, Sadık Kılıç tarafından tercüme edilmiş Pierre Marinier’in Dua Üzerine Düşünceler: Psikofizyolojik Sebepleri ve Sonuçları isimli araştırmalar oluşturmaktadır.

1.4 Araştırmanın Planı

Araştırma bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Girişte araştırma’nın konusu ve problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın yöntemi ve kaynakları, araştırmanın planı ve ilgili literatür hakkında bilgi verilmiş, konunun genel muhtevası hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

I.Bölümde dinin tanımı, dinin insan hayatındaki önemi ve dinin eğitim açısından açıklaması, duanın tanımı, duanın önemi, insan üzerindeki maddi ve manevi tesiri, insanın dua etme ihtiyacı, İslam da, Hıristiyanlıkta, Yahudilikte ve diğer inançlarda dua geleneği, duanın psiko-sosyal açıdan insan ve toplum hayatındaki yeri ve önemi ve duanın ibadet fenomeniyle ilişkisi üzerinde durulmuştur.

II. Bölümde duanın din eğitimi açısından yeri ve önemi, çocuğun dini sosyalleşmesinde duanın önemi ve geri dönüşümünün ne şekilde olacağı, din eğitimi literatüründe dua eğitimi, din eğitiminin temel kaynakları olan Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde dua eğitimi ile ilgili öne çıkan kavramlar üzerinde durulmuştur.

III. Bölümde dua öğretiminin prensipleri, yöntemi ve duanın nasıl bir pedagojik çerçevede sunulması gerektiği, yaşlara ve gelişim seviyelerine göre öğretilebilecek dualar ve engellilerin dua eğitimi üzerinde durulmuştur.

1.5 İlgili Literatür

Friedrich Heiler'in çeşitli millet ve dinlerde en ilkel topluluklardan başlayarak mistiğin en yüksek şekline kadar dua ve niyazın çeşitli şekillerini göstermeye çalıştığı Das Gebet (Dua) adlı eseri konu ile ilgili en muhtevalı eserdir. Alexis Carrel'in maneviyatın ve ahlâk duygusunun iyice zayıfladığı bir ortamda din duygusunun bir ifadesi olan duanın insan ruh ve bedeninde meydana getirdiği mucizevî değişikliklere işaret eden Dua isimli eseri bu konudaki meşhur kaynak eserlerdendir. Yine Georg Hansemann tarafından kaleme alınan genel dua eğitimi ve engellilerin dua eğitimi hakkında bilgi veren Gotteserfahrung und Gottesverlust (Tanrı Tecrübesi ve Tanrısızlık) adlı eser konumuzla ilgili kaynak eserlerdir.

Türkçedeki belli başlı faydalanılan eserler ise Osman Cilacı'nın Psiko-Sosyal Açından İlahi Dinlerde Duâlar isimli eseri, Adil BEBEK'in Din ve Düşünce Açından Dua isimli eseri, Ahmet Lütfi Kazancı'nın Dualar ve zikirleri: peygamberimizin öğretisi isimli eseri, Seyfettin YAZICI'nın İnananların Güç Kaynağı Dua isimli eseri, Emine GÜL'ün Kur'an'ın Engellilere Yaklaşımı isimli Yayınlanmamış Doktora tezi, Mustafa KOÇ'un Ergenlik döneminde dua ve ibadet psikolojisinin ruh sağlığı üzerindeki etkileri isimli Master tezi, Muhammed ÇELİK yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim'e göre Dua isimli Master Tezi, Cengiz ÇELİK' in Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde dua metodu isimli Master tezi, Mebrure DOĞAN' ın Dua'nın psikolojik ve psikoterapik etkileri isimli Master Tezi, Fahri GÜZEL'in hazırladığı Ergenlik dönemi dini gelişiminde dua isimli Master tezi ve Şahin DOĞAN'ın Duanın birey eğitimindeki rolü isimli Master tezleridir.

I. BÖLÜM

2. DİN VE DUA İLİŞKİSİ

2.1 Dinin Tanımı ve Mahiyeti

2.1.1 Dinin Tanımı

Dinî ilimler ile meşgul olanlar, dini, açıklamak istedikleri yöne ağırlık vererek tarif etmişlerdir. Bu durum da tabii olarak, odak noktaları birbirinden farklı, aynı bütünün parçalarını anlatan birçok din tarifinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir.⁷ Herkes kendi görüşüne göre bir ayırım yapmış ve kendine ait bir din tarifi ortaya koymuştur.⁸

Din kavramı, “de-ye-ne” kelimesinden türemiş olup, borç almak, borçlanmak, minnettar olmak, bir hissin tesiri altında olmak, boyun eğmek, hüküm vermek gibi manaların manalara gelmektedir.⁹ Arapçadan dilimize geçen din kelimesi lügatte; millet, galibiyet, otorite, hükmetmek, hakanlık etmek, ilzam etmek, boyun eğmek, boyun bükme, tazim etmek gibi anlamlara gelmektedir. Bunun yanında devamlı yapıla gelen iş ve âdete de din denilmektedir. Bunlarla bağlantılı olarak yapılan iyi ve faydalı fiillerin karşılığı olarak mükâfat, itaatsizliğin karşılığı olarak ceza için de din kelimesi kullanılmıştır.¹⁰ Genel bir tarifini yapılırsa Din; Tabiat ötesi kutsal bir varlığa

---

⁷ Mehmedoğlu, a.g.e., s.7.

⁸ Amiran Kurktan Bilgiseven, **Din Sosyolojisi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 1998, s.8.

⁹ Bayraktar Bayraklı, **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur' an Tefsiri**, İstanbul, İşaret Yayınları, 2001, C.I, s.134.

¹⁰ Mehmedoğlu, a.g.e., s.7.

inanmak ve ona tapınmak,¹¹ insanın, güçlerini üzerinde hissettiği sonsuz varlıkla ilişki kurmasıdır.¹²

Terim anlamı olarak din; Allah tarafından konulmuş, insanları yer yüzündeki yaşayışlarını düzenleyerek onları hem bu dünyada hem de âhirette saadete erıştiren, saadete erme yollarını gösteren, yaratılıştaki gaye ve hedefi, Allah'a ne şekilde ibadet edileceğini bildiren, akıl sahibi kimseleri kendi iradeleriyle hayırlı ve güzel işlere yönelten, peygamberler aracılığıyla insanlara ulaştırılan ilahi kanun ve düzendir.¹³

İnsan kadar eski olan din¹⁴, Allah tarafından kurulup, mensuplarını dünya ve âhîret saadetine ve selamete götüren, iman ve ameleden müteşekkil bir yol ve bir müessesedir.¹⁵ İslam'a göre din tektir, o da İslâm'dır.¹⁶ "Allah katında din şüphesiz İslâm'dır"¹⁷ ve "Kim İslâm'dan başka bir dine yönelirse onun dini kabul edilmeyecektir; o âhîrette de kaybedenlerdendir"¹⁸ ayetleri bu gerçeği ifade etmektedir.

Din kavramı Kur'an-ı Kerim'de tabiat kanunu, borç, hukuk, ceza ve mükâfat, yol, hüküm (emir) ve İslâm anlamlarında kullanılmıştır.¹⁹ Yaradılış kanunu da diyebileceğimiz. "O halde yüzünü Allah'ı bir tanıyarak dine, Allah'ın insanları üzerine yaratmış olduğu fitrata çevir"²⁰ ayet-i kerimesinde din kelimesi asli ve ilk yaradılışı ifade eden fitrat anlamında kullanılmıştır. "İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik,

---

¹¹ Kılavuz, Saim, Akif Köten, Hüseyin Algül ve Osman Çetin, **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi**, İstanbul, Marifet Yayınları, 1984, s.29.

¹² Leo Nikolayeviç Tolstoy, **Din Nedir**, Murat Çiftkaya (çev.), İstanbul, Furkan Yayınevi, 1995, s.15.

¹³ Saim Kılavuz ve Diğerleri, a.g.e., s.30.

¹⁴ Yumni Sezen, **Sosyoloji Açısından Din**, İstanbul, İFAV Yayınları, 1988, s.11.

¹⁵ Sezen, a.g.e., s.12.

¹⁶ Sezen, a.g.e., s.25.

¹⁷ Al-i İmran, 3/19.

¹⁸ Al-i İmran, 3/85.

¹⁹ Bayraklı, a.g.e., C.I, s.134–142.

²⁰ Rum, 30/30.

yoksa kralın kanununa (dinine) göre kardeşini alıkoyamayacaktı”²¹ ayetinde kanun ve hukuk, “ceza ve mükâfat gününün sahibidir”²² ayetinde ceza ve mükâfat anlamında kullanılmıştır.²³

“Sen onların milletine tabi olmadıkça, Yahudi ve Hıristiyanlar asla senden razı olmayacaklardır. De ki “dosdoğru yol Allah’ın yoludur”²⁴ ayetinde geçen millet kelimesi din anlamın da kullanılmış ve her ikisi de yol anlamına gelmektedir. “Fakat onlar din konusunda aralarında parçalara ayrıldılar, ama hepsi bize döneceklerdir”²⁵ ayetinde geçen “emr” kelimesi iş manasında din anlamında kullanılmıştır. “Allah katında hak din İslam’dır”²⁶ ayeti kerimesinde din kelimesi ile İslam birleştirilmiş ve dinin adı İslam olarak konmuştur.²⁷

İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde din duygusundan mahrum bir millete rastlanmamaktadır.²⁸ İlk insandan beri farklı şekillerde olsa da din olgusunun var olduğunu, nerede insan varsa orada din’in olduğunu görmekteyiz.²⁹

2.1.2 Dinin İnsan Hayatındaki Önemi

İnsan yapısı itibariyle gerek şuurluca gerek şuursuzca, mutlaka bir inanç sahibi olmak zorundadır. Tarihin bütün evrelerinde ve bütün toplumlarda daima kendisiyle

---

²¹ Yusuf, 12/76.

²² Fâtiha, 1/4.

²³ Bayraklı, a.g.e., C.I. s.134–138.

²⁴ Bakara, 2/120.

²⁵ Enbiya, 21/93.

²⁶ Al-i İmran, 3/19.

²⁷ Bayraklı, a.g.e., C.I, s.138–142.

²⁸ Sezen, a.g.e., s.13.

²⁹ Mustafa Usta, **Türkiye’de Yüksek Din Eğitimi Sorunları**, İstanbul, İFAV Yayınları, 2001. s.21.

karşılaşılan evrensel bir olgu olan din, insanı hem içten hem de dıştan kuşatan,³⁰ onun düşünce, irade, his, vicdan ve davranış gibi bütün kabiliyetlerine hitap eden ve insanın bütün benliğine tesir eden bir şuurdur.³¹

Din insana kuvvetli bir irade ve sağlam bir karakter kazandırır. İnsanı iyi ve faydalı şeyler yapmaya sevk eder, zararlı işlerden de alıkoyar. İnsanı “kâmil insan” olmaya sevk eden, ilahi bir terbiye kanunudur.

Din duygusu insanda doğuştan vardır. Sonradan kazanılmış değildir. İnsan, kendini fark ettiği en küçük yaşlardan itibaren kendisinin, başkalarının ve var olan her şeyin nereden geldiği, niçin var olduğu ile ilgili sorular sormaktadır. İnsanın cevapsız bırakarak yaşamak istemediği bu sorular cevabını ve çözümünü Allah'ta yani dinde bulmaktadır.³²

Din yalnızlık, çaresizlik, korkular, kederler, hastalıklar, kayıplar, musibetler ve felaketler karşısında³³ insanın ümit ve imkânlarının tükenip söndüğü yerde ona ümit, teselli ve güven sağlar.³⁴

Yaşamış olduğumuz hayatın ötesinde başka bir hayat olduğu ve yarınki hayata layık olma gayreti olan din'deki âhîret inancı, ölüm korkusunun, yok olmaktan ve hiç'liğin karanlıklarına gömülüp gitmekten ürperen³⁵ insanın psikolojisi üzerindeki yıkıcı etkilerini önler.³⁶

---

³⁰ Günay Tümer, “Dua” Md., **DİA**, İstanbul, T.D.V.Yayınları, C.IX, s.317.

³¹ Mehmet Emin Ay, **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım**, Ankara, 1987, s.16.

³² Beyza Bilgin, a.g.e., s.7.

³³ Tümer, “Dua” Md., a.g.e., C.IX, s.317.

³⁴ Ali Fuat Başgil, **Din ve Lâiklik**, İstanbul, Yağmur Yayınevi, 1962, s.63.

³⁵ Başgil, a.g.e., s.63.

³⁶ Tümer, “Dua” Md., a.g.e., C.IX, s.317.

Din, ahlâki bir müessese olarak insanın anne, baba ve büyüklere saygı, devlete, millete bağlılık gibi ahlâki duygularını geliştirir,³⁷ iyilik, adalet, feragat, sadakat, fazilet ve samimiyet gibi her türlü ahlâki faziletlerin kaynağını teşkil eder.³⁸

Din bireyin olduğu gibi toplumun da yükselmesini ve gelişmesini sağlayan bir kurumdur. Toplumların ayakta kalması ve işleyişi konularında çok önemli roller üslenen³⁹ din; toplumda birlik ve beraberliği, sevgi ve kardeşliği, adaleti, ahlâki temin eden,⁴⁰ insanla insan, insanla cemiyet, insanla âlem, insanla Allah arasındaki ilişkileri düzenleyen bir müessesedir.⁴¹ Dinden uzaklaşan toplumlarda ahlâki ve hukuki gerilemenin baş gösterdiği, terör ve anarşinin arttığı tarihte gözlenen hadiselerdir.⁴²

2.1.3 Dinin Eğitim Açısından Yorumu

Bu tarifleri ve açıklamaları eğitim açısından düşünüp yorumladığımızda şunları görüyoruz; din insanları saadete götürecektir yegâne yoldur. Ancak insan, aklını, iradesini ve arzularını dinin gösterdiği doğrulukta kullanmalıdır.⁴³ Tanrı katında insanın yerini belirlemek ve toplumsal bütünlüğü sağlamak gibi iki temel görevi olan din, bir toplumda görevini yerine getirebilmesi için o dinin fertleri tarafından öğrenilmesi ve bilinmesi gerekir. Bu ise eğitim ve öğretim ile mümkündür.⁴⁴ Eğitim önceden belirlenmiş kurallar vasıtasıyla ferde davranış kazandırma, değiştirme ve geliştirme

---

³⁷ Tümer, “Dua” Md., a.g.e., C.IX, s.317.

³⁸ Başgil, a.g.e., s.63.

³⁹ Usta, a.g.e., s.22.

⁴⁰ Saim Kılavuz ve Diğerleri, a.g.e., s.32.

⁴¹ Sezen, a.g.e., s.11–12.

⁴² Saim Kılavuz ve Diğerleri, a.g.e., s.32.

⁴³ Halis Ayhan, **Din Eğitimi ve Öğretimi**, 3. Baskı, İstanbul, İFAV Yayınları, 1997, s.15.

⁴⁴ Usta, a.g.e., s.1.

süreci⁴⁵ olduğuna göre, dinin getirmiş olduğu değerler insanlara ancak eğitim ile kazandırılabilir.

“Her şeyden önce dinin gösterdiği saadet yoluna, zamanında ve yeterince yapılacak eğitim ile girmek mümkün olacaktır. Akıl, irade ve duyguların hepsinin birden dikkate alınması ve bir istikamete doğru yöneltilmesi eğitimin konusuna girmektedir. Akıl doğru bilgilerle donatılamaz, irade hayır olan işlere yönelmeyi küçük yaşlardan itibaren öğrenemez ise saadete ulaşmak mümkün olamayacaktır.”⁴⁶

İnsanların ruhlarına, imanın düşünce biçimini ve duygularını işlemek, dinin istediği insanı yetiştirmek, şüphesiz yalnız öğretimle, onlara belli bilgileri belletmekle mümkün değildir. İnsanın aklından başka, kabiliyetlerine de hitap etmek gerekir.⁴⁷ Din insanın kabiliyetlerinin geliştirilmesinde, duygularının, tavırlarının ve kişilik özelliklerinin belirlenmesinde önemli bir etkidir.⁴⁸ İşte bu nedenlerle din, insanı olgun insan olmaya sevk eden bir disiplindir.⁴⁹

2.2 Duanın Tanımı ve Önemi

2.2.1 Duanın Tanımı

Sözlükte dua seslenmek⁵⁰ çağırarak, yalvarmak, davet etmek, ileri sürmek, celbetmek, istemek, teklif etmek, teşvik etmek, sevk etmek, hatırlatmak, namaz kılmak, bir şey için Allah’a yalvarmak, bir şeye karşı Allah’tan yardım dilemek,⁵¹ küçükten

---

⁴⁵ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, a.g.e., s.325–326.

⁴⁶ Ayhan, a.g.e., s.15.

⁴⁷ Bilgin, a.g.e., s.12.

⁴⁸ Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Ankara, TDV Yayınları, 1993, s.63–83.

⁴⁹ Usta, a.g.e., s.21.

⁵⁰ Osman Cilacı, “Dua” Md., **DİA**, C.IX, s.302–330.

⁵¹ Bayraklı, a.g.e., C.II, s.431.

büyüğe, aşağıdan yukarıya vâki olan talep ve niyaz,⁵²cinleri çağırarak, propaganda yapmak, meydan okumak, referans göstermek manalarına gelmektedir.⁵³ Allah'a sunulacak talepleri sözlü veya yazılı olarak dile getiren⁵⁴, yalvarma ve yakarış için söylenen dinî metinlere de⁵⁵ dua denilir.

Terim olarak ise dua; kulun, Allah'ın yüceliği karşısında aczini itiraf etmesi, sevgi ve tazim duyguları içinde Allah'ın lütuf ve yardımını dilemesi olarak ifade edilmektedir.⁵⁶ Dua kul ile Allah arasında diyalog anlamı taşır. İnsanın Allah ile olan diyalogunun vasıtasız bir şekli olan dua, mutlak güç ve mutlak ilim sahibi olan Allah ile münasebet kurma ve O'na yönelme halidir.⁵⁷ Tanrı tecrübesinin normal bir formu olan dua, ruhun tanrıya yükselmesi veya yönelmesi olarak da tanımlanabilir.⁵⁸ Dua, Allah ile doğrudan ilişkidir ve insanın kendisini aşmasının başlangıcıdır.⁵⁹ İnsanın görünmez bir varlıkla, var olan her şeyin yaratıcısıyla, hepimizin kurtarıcısı ve sahibiyle fikren ve hissen ilişkiye geçmek için yapılan gayreti temsil eder.⁶⁰ Bu anlamıyla dua, bir taraftan insanın kendi ihtiyaç ve eksikliklerinin telafisini temin ederken, diğer taraftan insanı daha mükemmele ulaştıran bir diyalog vasıtası olarak karşımıza çıkar.⁶¹

Bütün işlerde sadece Allah'a güvenerek her şeyi yapanın ve yürütenin O olduğunu, varlık alanında yalnız O'nun hükmünün geçerli olduğunu düşünmek ve böylece yaratıklara değil, Yaratan'a kul olmak, insan için en büyük mutluluk kaynağıdır. Allah'a bu denli bağlılık ve dua, çalışmalarımızı felce uğratan bir tembellik değil;

---

⁵² Cilacı, a.g.e., C.IX, s.529.

⁵³ Bayraklı, a.g.e., C.II, s.431.

⁵⁴ Cilacı, a.g.e., C.IX, s.529.

⁵⁵ <http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?kelime=dua>, (25 Ocak 2006).

⁵⁶ Cilacı, a.g.e., C.IX, s.529.

⁵⁷ Pierre Marinier, **Dua Üzerine Düşünceler**, Sadık Kılıç (çev.). İzmir, Nil Yayınları, 1991, s.2.

⁵⁸ Hansemann, a.g.e., s.46.

⁵⁹ Konuk, a.g.e., s.83.

⁶⁰ Alexis Carrel, **Dua**, M. Alper Yüçetürk (çev.). İstanbul, Yağmur Yayınevi, 1961, s.22.

⁶¹ Cilacı, a.g.e., C.IX, s.529.

yapacağımız meşru işlerde daima Allah'ın yardımcımız olduğu düşüncesiyle bize güç veren bir enerji ve huzur kaynağı olarak algılanmalıdır.⁶²

Dua ve tevekkül, "Allah kerimdir, her şeyi yapar" gibi düşüncelerle tembellik etmek değil, sebeplerine yapıştıktan sonra başarıya ulaştıranın Allah olduğunu düşünerek Allah'a güvenmek, başarıyı Ondan beklemektir. Duada dil ile talep edilen isteğin gerçekleşmesi için aklın gösterdiği sebeplere başvurmak Hz. Peygamberin tavsiyesidir. İnanmış insan, hakkı olmayan şeye göz dikmez. Hakkı olan şeylerin olması için de yalnız Allah'a güvenir, O'na dua eder. Ama işin olması için üstüne düşen görevi ihmal etmez. İnsan çalışacak, fakat işlerinde başarıya ulaşmak için maneviyatını da Allah'a güveniyle dolduracak, böylece büyük bir destek bulan ruhu yüksek bir moral ve güç kazanarak, huzurlu olacaktır. Bu güveni ve içten duası onun başarısında maneviyatından gelen büyük bir kazanç olacaktır.⁶³

Benlikte ilahi kudretin azametini duyma olan dua, dini hayatın Allah ile olan derunî münasebetinin vasıtasız bir şeklidir.⁶⁴ Dua ruh halimizin en zengin olanı, ruhumuzun manevi bir âleme doğru çekilişidir.⁶⁵ İnsan ancak bu zengin ruh hali sayesinde kalp huzuruna kavuşabilir.⁶⁶

Dua; kulluk esprisi, Tanrı'nın rablık ve ilahlık hakikatine en köklü bir sığınma hadisesidir.⁶⁷ Dua insanın, Allah ile kalıplaşmış sözler ve içten gelen duygularla konuşmasıdır. Nasıl ki kul efendisiyle, oğul babasıyla, dost dostu ile görüşürse, insanda dua vasıtasıyla Allah ile irtibat kurar.⁶⁸ İnsan duasız Allah'ı asla bulamaz.⁶⁹ Dua, Allah,

---

⁶² Süleyman Ateş, "Dua" Md., **Kuran Ansiklopedisi**, C.V, s.302–330.

⁶³ Ateş, a.g.e., C.V, s.302–330.

⁶⁴ Osman Cilacı, **Psiko-Sosyal Açından İlahi Dinlerde Duâlar**, Konya, Arı Matbaası, 1982, s.19-20.

⁶⁵ Marinier, a.g.e., s.2.

⁶⁶ Cilacı, a.g.e., s.22.

⁶⁷ Marinier, a.g.e., s.1.

⁶⁸ Cilacı, a.g.e., s.21–30.

insanı dinliyormuş ve ona cevap veriyormuş gibi yapıldığı takdirde gerçek anlamına ulaşacaktır.⁷⁰ Zoraki bir durum olmayan dua, tamamen bir gönül işidir. Hangi dinde olursa olsun Allah'ın rızasını kazanmak içindir.⁷¹

İnsanın özünü ilgilendiren özelliklerden olan ve hayatın akışında yer alması gereken dua, hissî, aklî ve içtimaî baskı unsurları ile engellenmeye çalışılsa da, zayıf anlarda daima ortaya çıkar. Her türlü dinî inancı terk etmiş ve sadece rasyonel bir hayat tarzını benimseyen birçok kişi, ezici bir tehlike durumunda, yani bir kaza anında, bir hastalık sırasında veya ölüm anında dua ve yakarışlarda bulunurlar.⁷²

Sâde insanlar, Allah'ı güneşin sıcaklığı, bir çiçeğin kokusu kadar doğal olarak hissederler. Fakat sevmesini bilene bu kadar yakın olan Allah, akli ile anlamak isteyeneye de o kadar uzaktır. O'nu anlamak gerektiği zaman, söz ve fikirler âciz kalır. İşte bunun içindir ki dua, en yüksek ifadesini zekânın karanlık gecesine doğru atılan bir aşk hamlesinde bulmaktadır.⁷³

Dua; kulun rabbinden ilgi talebi, yardımını istemesi, O'na daima muhtaç olduğunu dile getirmesi, Kadir-i Mutlak'ı imdada çağırışı,⁷⁴ kulun bütün ümitleri kırıldıktan sonra Allah'a iltica ederek yalvarması ve onu tek yardımcı tanımasıdır.⁷⁵

Dua genellikle bir şikâyetten, bir ıstırap çılgılığında, bir yardım dilemeden ibarettir. En yüksek ifadesiyle dua bir istekle son bulur. İnsan her şeyin sahibine, onu

---

⁶⁹ Friedrich Heiler, **Das Gebet**, 2.Baskı, München, Ernst Reinhardt, 1920, s.4.

⁷⁰ Carrel, a.g.e., s.33.

⁷¹ Cilacı, a.g.e., s.32.

⁷² Marinier, a.g.e., s.18–22.

⁷³ Carrel, a.g.e., s.22.

⁷⁴ Marinier, a.g.e., s.1–3.

⁷⁵ Cilacı, a.g.e., s.22.

sevdiğini, nimetlerinden dolayı şükrettiğini, ne olursa olsun onun iradesini yerine getirmeye hazır olduğunu anlatır.⁷⁶

2.2.2 Duanın Önemi

Dua, dinin ruhudur ve aynı zamanda dini hayatın en bariz vasfıdır.⁷⁷ Din duygusu genellikle dua ile ifade olur. İnsan Allah'a su ve hava kadar muhtaçtır. İnsandaki ahlâk duygusu, güzellik duygusu, zeka, diğer fiziki ve ruhi faaliyetler kadar, din duygusunun da, ferdin gelişmesinde önemli rol oynadığı, kısaca müspet ilimler yanında dine de önem verilmesinin gerekli olduğunu göstermektedir. Din duygusunun bir ifadesi olan duanın, insan ruh ve bedeninde meydana getirdiği mucizevî değişikliklere dikkat edildiğinde⁷⁸ duanın eğitim açısından mutlaka doğru kullanılması gereken bir ihtiyaç olduğu göz önüne alınmalıdır.

Dua insanın varlık karakterinin tabii bir parçasıdır. Çünkü insan, yaratılışı icabı üstün bir kuvvete inanmaya muhtaçtır.⁷⁹ İnsanoğlu hiçbir asırda, hiçbir yerde dua etme ihtiyacından uzak kalmamıştır. Onun için, kaçınılmaz ve îfâsı zorunlu bazı davranışlar gibi, dua da kendi insanî tabiatının temel yapısından kaynaklanan bir eylem, bir yöneliştir.⁸⁰ Cinsi ihtiyacı reddetme ve bastırmanın hiçbir anlamı yoksa bunun gibi dinî bir ihtiyaç olan duayı da reddetme ve bastırmanın hiçbir anlamı yoktur. R. Guardini; “Dua etmeden uzun süre dindar olunamaz, nefes almadan uzun süre

---

⁷⁶ Carrel, a.g.e., s.22–25.

⁷⁷ Cilacı, a.g.e., s.21.

⁷⁸ Carrel, a.g.e., s.10.

⁷⁹ Cilacı, a.g.e., s.11.

⁸⁰ Marinier, a.g.e., s.1.

yaşanamayacağı gibi. Uzun süre dua etmeden inanılmaz, uzun süre nefes almadan yaşanamayacağı gibi.”⁸¹ diyerek duanın insan için önemine dikkat çekmiştir.

Duayı güçsüzlerin, hastaların veya yaşlıların yaptığı bir iş olarak görmek yerine, normal şuur güçlerinin aciz kaldığı durumlarda insana hayran olunacak bir güç ve kuvvet verdiği için, ona hayranlık duymak gerekir.⁸² Dua bütün dinlerde güçlü etkisi olan bir vasıtaadır. Hiçbir şey duadan daha güçlü değildir. Hiçbir şey de ona eşit değildir. Mahatma Gandhi başarıya ulaşmasında duanın büyük rolü olduğunu söyler ve “Dua ve ibadet olmasaydı ben çoktan çıldıracaktım” der.⁸³ İman sahibi kimse dua ettikçe tanrısına yaklaşır, imanı kuvvetlenir, ulûhiyet şuru sık sık zihnini işgal eder. Zihni bir takım kötü hayaller ve ihtiraslarla dolmasına ve insanı kötülöklere sürüklemesine mani olur. Dua eden kimse samimi ve iyi kalpli insan olmaya cehdeden kimsedir.⁸⁴

Hayatta karşılaşılan ve üstesinden gelinemeyen problemler gerek bireyi gerekse toplumu ümitsizliğe sürükler. Ümitsizlik ise insanı yıkan ve cemiyeti manen sarsan bir hâdisedir. Dua eden mümin Ulu Tanrı’sından daima ümitlidir. Fazilete ve hayra ait ümitlerinin ve dileklerinin gerçekleşeceğine, Tanrısından daima ümit var olduğuna inanır. Ümitsizliğe kapılmaz, ümidinin gerçekleşeceğine inanma kuvveti artar. Hal ve istikbali karanlık görmez. Ruh sükûneti, güven ve neşe içinde yaşar. Hayata karşı iyimserliği artar; karamsar duygulardan uzak kalır.

Duanın ahlâk ve şahsiyet üzerine de tesiri büyüktür. İnsanlığı ahlâksızlığa sürükleyen sebepler arasında ümitsizlik, manevi ve ruhi disiplin gevşemesi de vardır. Dua insanın duygularını yükseltir, küçük ve adi ihtiraslardan kurtarır, ruha sükûnet ve ferahlık verir. İnsanın benliğini meydana getiren şahsiyetin kuvvetlenmesine yardım

---

⁸¹ Hansemann, a.g.e., s.46–47.

⁸² Marinier, a.g.e., s.23–27.

⁸³ Cilacı, a.g.e., s.28–30.

⁸⁴ Osman Pazarlı, **Din Psikolojisi**, 3.Baskı, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1982, s.195.

eder. Çünkü onun hayat gayesi artık çizilmiştir. Bin bir türlü ihtiras ve his fırtınaları arasında bocalamaz.⁸⁵

Duanın tedavi üzerindeki etkileri, her devirde insanların dikkatini çeken başlıca konulardan biri olmuştur. Dindarlıkla bireyin kendini fiziksel anlamda sağlıklı hissetmesi arasında pozitif bir ilişki söz konusudur.⁸⁶ Dua muazzam bir etkiye sahiptir. Dua eden hastada kanser, böbrek iltihapları, ülser, deri, akciğer, kemik ve karın zarı erimesi gibi hastalıkların normal iyileşme süresinin son derece kısalmasıyla hızlı bir şekilde iyileştiği görülmüştür.⁸⁷ Dua etme alışkanlığı olan hastalarda bedensel hastalıklarla mücadele de olumlu etkilerinin olduğu psikologlar tarafından ispatlanmıştır.⁸⁸ Dua eden hastasını gören doktor sevinebilir. Çünkü duanın doğurmuş olduğu huzur, tedavide kuvvetli bir yardımcıdır.⁸⁹ Konu ile ilgili yapılan araştırma da kiliseye içten bağlanan ve sıklıkla devam eden Kanadalı öğrencilerin, kiliseye devam etmeyen öğrencilere göre sağlık sorunları yüzünden doktora gitme oranlarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.⁹⁰ Günümüzde dua ile elde edilen şifalardan sıklıkla bahsedilmektedir. Dua ve dini telkin ile Fransa'daki Lourdes şifa yurdunda hastalıkların tedavisi yapıldığı bilinmektedir.

Gerçek bir dua da C.G.Jung tarafından belirlenen 4 aşama da yaşanır: Beni bulma, Seni bulma, Bizi bulma, Tanrı'yı bulma. Beni bulma olarak dua etme genç insanın gerçek olarak kendine gelmesidir. Seni bulma olarak dua etme, gencin yalnızlık yaşantısına cevap olarak tek sen karşılaşmasını sağlar. Bizi bulma gerçek dindar olarak

---

⁸⁵ Pazarlı, a.g.e., s.196.

⁸⁶ Mustafa Koç, "Dua ve İbadetin Ergenlerin Ruh Sağlıklarına Etkileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım", **Diyanet İlmî Dergi**, Cilt 41, S.4 (Ekim-Kasım-Aralık-2005), s.88.

⁸⁷ Carrel, a.g.e., s.31.

⁸⁸ Cilacı, a.g.e., s.44.

⁸⁹ Carrel, a.g.e., s.25.

⁹⁰ Koç, a.g.m., s.88.

inananların cemaatine girmeyi sağlar. Böylece tanrıyı bulmada duanın tüm diğer aşamaları olmuş olur. Bütün bunlardan belirleyici dua motifleri çıkar; genç böylece kendi kendine cesaretin, Sen'e güvenin, Tanrı içinde Ben'in açmasının farkına varır. Buradan günlük dua görevi her halükarda 10 Emir'den daha başarılı motive edilebilir.⁹¹

2.3 Dînî Gelenekte Dua

2.3.1 İslam'da Dua

İslâm literatüründe dua; kulun, Allah'ın yüceliği karşısında aczini itiraf etmesini, sevgi ve tazim duyguları içinde Allah'ın lütuf ve yardımını dilemesini ifade eder.⁹² İslam dininde yalnızca tek olan Allah'a dua edilir. Allah'tan başkasına yalvarmanın hiçbir yararı olmaz. Çünkü onların bir gücü yoktur. Allah'tan başkasına yalvarmak, tamamen boştur, yararsızdır. Kuran-ı Kerimde “Gerçek dua ancak Allah'adır. O'ndan başka yalvardıkları ise onların isteklerine ancak, ağzına ulaşmayacağı halde, ulaşsın diye avuçlarını suya uzatan kimsenin isteğine suyun cevap verdiği kadar cevap verirler. Kâfirlerin duası daima boşa çıkar.”⁹³ âyetinde yalnız Allah'a dua edileceği belirtildikten sonra Allah'tan başka tanrılara yalvaranlar; uzaktan suya avuçlarını uzatıp suyun ağzına ulaşmasını bekleyen kimseye benzetilmektedir. Allah'tan başkasına yalvarmanın onlara hiçbir yararı yoktur.⁹⁴

“Denizde size bir sıkıntı dokunduğunda bütün taptıklarınız (sizi yüzüstü bırakıp) kaybolur, yalnız Allah kalır. Fakat sizi kurtarıp karaya çıkarınca yüz

---

⁹¹ Hansemann, a.g.e., s.65–66.

⁹² Cilacı, a.g.e., C.IX, s.529.

⁹³ Râ'd, 13/14.

⁹⁴ Ateş, a.g.e., C.V, s.302–330.

çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür.”⁹⁵ ve “İnsana bir sıkıntı dokundu mu, gerek yan üstü yatarken, gerek otururken, gerekse ayakta iken (her halinde bu sıkıntıdan kurtulmak için) bize dua eder. Ama biz onun bu sıkıntısını ondan kaldırdık mı, sanki kendisine dokunan bir sıkıntı için bize hiç yalvarmamış gibi geçer gider.”⁹⁶ âyetlerinde Allah'tan başkasına yalvarmanın bir yarar sağlamayacağını; hiç kimsenin imdada yetişemeyeceği dar zamanlarda nasıl sadece Allah'a yalvarılıyorsa, normal zamanlarda da hep O'na yalvarmak gerektiğini vurgulamaktadır.

“Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm.”⁹⁷ âyetinde Allah'ın, kullarına yakın olduğu, kendisine dua edenin duasını kabul edeceği vurgulanıyor; âyet, Allah'ın kullarına umut aşulamakta, onları Allah'a sığınmağa yöneltmektedir.

Duanın belli bir zamanı yoktur, her vesile ile yapılabilir. Hiçbir sebebin olmaması da duaya bir vesile yapılabilir. Ancak çoğu kez insanın tabiatında bolluk ve refah anlarında Allah'ı unuttuğu, ancak darlık içine düştüğü ve başı sıkıştığı zaman Allah'ı hatırladığı da bir gerçektir. Nitekim şu âyet bu gerçeği dile getirmektedir.⁹⁸

“O, sizi karada ve denizde gezdirip dolaştırandır. Öyle ki gemilerle denize açıldığımız ve gemilerinizin içindekilerle birlikte uygun bir rüzgârla seyrettiği, yolcularında bununla sevindikleri bir sırada ona şiddetli bir fırtına gelip çatar ve her taraftan dalgalar ona hücum ederde çepeçevre kuşatıldıklarını (batıp, boğulacaklarını) anlayınca dini Allah'a has kılarak; “Andolsun, eğer bizi buradan kurtarırsan, mutlaka şükredenlerden olacağız” diye Allah'a yalvarırlar.”⁹⁹ Ayetten de anlaşıldığı üzere Yüce

---

⁹⁵ İsrâ, 17/67.

⁹⁶ Yunus, 10/12.

⁹⁷ Bakara, 2/186.

⁹⁸ Fahrettin ATAR ve Arkadaşları, **İslam İlmihali**, İstanbul, İFAV Yayınları, 2006, s.587.

⁹⁹ Yunus, 10/22.

Allah'ın bizden istediği, her an O'nun Rabbimiz olduğu bilincini korumamızdır. Eğer biz bolluk anlarında Allah'a yönelirsek, darlık anlarında o bizi asla unutmaz, bizi kendi halimize terk etmez.¹⁰⁰

İslam dininde dua, zikir manasında da kullanılmaktadır. “En faziletli dua Elhamdülillah demektir” ve “Ben, kulumun benim hakkımdaki zannının yanındayım. Beni zikrettiği zaman onunla beraberim ” hadisi şeriflerinde dua zikir anlamında kullanılmıştır.¹⁰¹

“Rabbimize alçak gönüllüce ve için için dua edin.”¹⁰² Dua eden kişi aczini ve muhtaç olduğunu ifade eder, gönlünün derinliklerinden gelen alçak gönüllülükle ümit var bir şekilde Allah'a yönelir. Dua eyleminin formülünde iki şey bulunmaktadır; samimiyet ve gizlilik. Bu iki psikolojik oluşumun bulunmadığı duanın geçerliliğinde zorluk vardır.¹⁰³

Kur'an-ı Kerimde “Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam zikret ve gafillerden olma.”¹⁰⁴ ayetinde samimiyetle ve sesini yükseltmeden dua edilmesi tavsiye edilmektedir. Sesin yükseltilmesi gösterişe kaçabileceği için yasaklanmıştır. Aynı zamanda inanan insanların duasında hürmet, itaat ve sevgi vardır.

---

¹⁰⁰ Fahrettin ATAR ve Arkadaşları, a.g.e., s.587.

¹⁰¹ Cilacı, a.g.e., s.16.

¹⁰² Ar'af, 7/55.

¹⁰³ Bayraklı, a.g.e., C.VII, s.162–164.

¹⁰⁴ Ar'af, 7/205.

İslam dininde dua her zaman, her durumda ve her şartta yapılabilir. “Onlar ayaktayken, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah’ı anarlar.”¹⁰⁵ ayeti duanın her zaman yapılabileceğini ifade etmektedir.

Müslümanlar için, Hz. Peygamberin dua esnasında yapmış olduğu hareketler ve ruh hali, özellikle duanın yapılaş şeklini belirleme hususunda bize önemli bilgiler vermektedir. Duayı kabul olacağına inanılarak yapmak, duada “dua ettim kabul olmadı” diyerek acele etmemek, Allah’a hamd veya besmele ile duaya başlamak, elleri kaldırmak, kalbin bütün samimiyeti ile dua etmek, elleri yüze sürmek, dua ederken iç huzuru içinde bulunmak, dua bitince âmin demek Hz. Peygamberin dua esnasında uyguladığı ve Müslümanlara tavsiye ettiği işlerdir.¹⁰⁶

Duanın önemini vurgulayan, inananları Allah'a yalvarmağa yönelten hadisler de vardır; Peygamber (s.a.v.); “Asıl ibadet, duadır. Rabbiniz; “Bana dua edin, dileğinizi vereyim.” dedi.” buyurmuştur. Başka bir hadîste duayı ibâdetin beyni saymaktadır. Çünkü dua, kulun bütün içtenliğiyle Rabbine yönelmesi demektir ki asıl ibadet de budur. Allah (c.c.) bir kutsi hadiste “Ellerini bana kaldırıp dua eden kulumun ellerini boş çevirmekten haya ederim.” buyurmaktadır. “Kulum beni zikrettikçe ve dudakları benim zikrimle kıpırdadıkça ben kulumla beraberim.” ve “Allah’a duadan daha kıymetli bir şey yoktur.” buyurmaktadır. Konu ile ilgili bir başka hadis-i şerifte İbn Abbas şöyle anlatıyor; “Bir gün Hz. Peygamberin yanıdaydım. Bana kendisini dikkatle dinlememi, öğütlerine kulak vermemi söyledi ve şöyle devam etti; “Allah’ı gözet, Allah da seni gözetsin, Allah’ı gözet ki, O’nu yanında bulasın. İstedığın zaman Allah’tan iste. Yardım

---

¹⁰⁵ Al-i İmran, 3/191.

¹⁰⁶ Cilact, a.g.e., s.32-34.

dileyince yine Allah'tan talep et..." ve "Dua müminin silahıdır."¹⁰⁷ hadisleri duanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.¹⁰⁸

İslam dininde dua her zaman ve her şart altında yapılabilir. Fakat "iyinin daha iyisi daha iyinin mükemmeli vardır" anlayışı çerçevesinde dua için bazı zaman ve yerlerin gözetilmesi tavsiye edilmiştir. Kadir ve berat gecelerinde, bayram arife günlerinde ve bayram gecelerinde, ramazan boyunca, cuma gününde, cuma saatinde ve gecesinde, gecenin ilk ve son yarısında, seher vaktinde, ezan okunduğunda, cephede, savaş sırasında, namazdan ve Kur'an-ı Kerim okuduktan sonra, Müslümanlar ilim ve zikir için bir araya toplandığında ve yağmur yağmaya başladığında dua edilmesi tavsiye edilmiştir. Dua edilmesi tavsiye edilen yerler ise, Hac ibadetinin her mekânında (Kâbe, Arafat, Mina, Müzdelife vb.) tavsiye edilmiştir.

Bazı hal ve durum içersinde olan kimselere de örneğin; Oruçlu olan kimse, zayıf ve fakir olan kimse, hasta olan kimse, Allah yolunda savaşan kimse, mazlum olan kimse ve zor durum içinde bulunan kimselere de dua etmeleri tavsiye edilmiştir.

İslam dini insanların birileri için dua etmelerini, örneğin; ebeveyn'in evladına, evladın ebeveynine, kardeşin kardeşe, misafirin ev sahibine ve tüm Müslümanların birbirlerinin iyiliği için dua etmeleri tavsiye etmiştir.¹⁰⁹

İslam dininde yemek, uyku, evlilik, ezan, yağmur, hastalık, ölüm, cenaze ve savaş esnasında yapılan birçok dua örneği vardır. Bunun dışında bereket, rızık ve hayırlı

---

¹⁰⁷ Muallâ Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dinî Motifler**, 2.Baskı, Ankara, 1991, s.116.

¹⁰⁸ Cilacı, a.g.e., s.16.

¹⁰⁹ Cilacı, a.g.e., s. 40-44.

nesil talebi, kötülüklerden korunma, af ve merhamet ile ilgili yapılan birçok dua örneği bulunmaktadır.¹¹⁰

Duaların kabul edilip edilememesi Allah'ın takdirine bağlı olduğu için, şu dua biçimi, şurada yapılan dua, şu zamanda yapılan dua mutlaka kabul olur veya olmaz diye kesin bir hüküm vermek mümkün değildir. Duaları kabul edecek olan yalnız Allah'tır. Fakat inanan insan duasının kabul olacağı inancıyla dua etmeli, isteği gerçekleşmediği takdirde bunda da kendisi için bir hayır olduğu inancını taşımalıdır.¹¹¹ Kul hakkı, haram lokma, umutsuzluk ve içtensizlik duaların kabul edilmesine engeldir.¹¹²

Allah kulunun neye ihtiyacı olduğunu bilmektedir. O zaman duaya neden ihtiyaç duyuyoruz. Duadan maksat bildirmek değil kulluğu göstermektir. Amaç bu olduğuna göre kaza ve kadere râzı olarak, Allah'a dua etmek ve ondan yardım istemek inanan insan için vazgeçilmez bir gerekliliktir.¹¹³ “Bana dua edin, duanıza cevap vereyim.”¹¹⁴ ayeti de bu gerçeğe dikkat çekmektedir.

2.3.2 Yahudilikte Dua

Yahudi inancında dua, fert veya cemaatin Tanrı ile sözlü yada zihni iletişime girme gayreti olarak tarif edilmektedir. Dua için kullanılan en yaygın ifade “tefila” dır. Yahudi inancında Allah'a yaklaşma vesilesi olarak kabul edilen dua, kişi ile Allah arasında şahsi bir ilişki tesis eder ve dinin temel bir hareketidir.¹¹⁵

---

¹¹⁰ Cilacı, a.g.e., s. 95–140.

¹¹¹ Cilacı, a.g.e., s. 44.

¹¹² Fahrettin ATAR ve Arkadaşları, a.g.e., s.589.

¹¹³ Cilacı, a.g.e., s.47–49.

¹¹⁴ Mü'min, 40/60.

¹¹⁵ Adem Özen, **Yahudilikte İbadet**, İstanbul, Ayıışı Kitapları, 2001, s.38–105.

Yahudi dininin esasını ilâhiler ve dualar teşkil eder. İbadet esnasında okudukları bazı klişeleşmiş dua ve ilâhiler vardır. Dua, dindar Yahudi'nin hayatında önemli bir yer işgal eder. Yahudi inancında dua, var olan her şeyi yaratan, bedeni olmayan ve tasvir edilemeyen, başlangıcı ve sonu olmayan, insanların bütün hareket ve düşüncelerini bilen, emirlerine uyanları mükâfatlandıran, uymayanları cezalandıran, tek olan Allah'a yapılır.¹¹⁶ Tevrat'ta dua için genel bir kavram ve belli bir sıra mevcut olmamakla beraber altmışaltı cümle doğrudan veya dolaylı olarak dua ile ilgilidir. Duaların büyük kısmını kapsayan Mezmûrlar, hem Yahudiler hem de Hıristiyanlar tarafından dua sırasında okunmaktadırlar.¹¹⁷

Yahudi inancındaki duaların en güzel örneği Şema İsrâel Duasıdır. Hz. Musa'nın ilk okuduğu dua olarak bilinen Şema İsrâel Duası her sabah ve her akşam Tora'dan gelen bu cümleleri okuyarak Allah'ın her yerde olduğunu ve Yahudi inancının ana prensibi olan Allah'ın teklîğini ilan etmektir. “Dinle İsrâel, Adonay Allah'ımızdır. Adonay Tektir.” ve “Allah'ı tüm kalbimizle, tüm gücümüzle ve tüm varlığımızla seveceğiz. Bugün ve yarın, evde ve uzakta, sabahları ve akşamları, Allah'ımızın kelimeleri bize hep doğru yolu gösterecek.” Bu dua Yahudilerin dinlerine ve imanlarına bağlılıklarını dile getiren bir iman ikrarıdır.¹¹⁸

Yahudi inancında günlük işlere başlamadan önce yapılan sabah duası (Şahrit), günün yarısı geçtikten sonra yapılan öğleden sonraki dua (Minha) ve güneş battıktan sonra yapılan akşam duası (Arvit) Yahudilerin günlük yaptığı dualardır. Sabah, öğle, akşam yapılan dua ve ibadetler hemen hemen birbirinin aynıdır. Sabah duası Yahudi'yi

---

¹¹⁶ <http://www.dunyadinleri.com/musevilik.html>, (6 Nisan 2006).

¹¹⁷ Cilacı, a.g.e., C.IX, s.530.

¹¹⁸ <http://www.sevivon.com/cocukkosesi/dua1.htm>, (6 Nisan 2006).

hayat yoluna hazırlar, akşam duası, hesap vermeye davet eder. İkinci duası da başarılı olup olmadığı hususunda tefekküre çağırır.¹¹⁹

Yahudi inancında mukaddes günlerde okunan bazı dualar vardır. Bulardan en önemlileri cumartesi ve bayram günlerinde okunan ve bu günlerin mukaddesliğini ilan eden; “Şabat mum yakma mitsvasını veren Allah’ım, sana teşekkür ederiz. Mum ışıkları barış ve sevgiyi getirerek üzerimizde parıldasın.” ve “Allah’ım, Şabat akşamı içtiğimiz şarabı ve onun üzümünü bizlere verdiğin için sana teşekkür ederiz.” ifadeleri ile yapılan Kiduş duası, mukaddes günlerin bitişini ifade eden ve Şabat’ı uğurlayıp yeni haftanın iyi geçmesi için Allah’a şükran dileklerini ifade eden “Meyvelere güzel kokular ve tatlar veren Allah’ıma teşekkür ederiz. Allah’ım bize ışığı verdiğin için sana teşekkür ederiz. Allah’ım Şabat gününü diğer günlerden daha farklı yaptığın için sana teşekkür ederiz.” ifadeleri ile yapılan Avdala duası vardır.¹²⁰

Yahudi inancında bayram günlerinde yapılan bazı özel dualar da vardır. Bunlardan en önemlileri; elma ve bal gibi sembolik bazı yiyeceklerin yenip, gelecek senenin mutlu ve iyi bir şekilde geçmesi dileğiyle “Allah’ım yeni yılın meyveleri için sana teşekkür ederiz. Yeni yılımızın iyi ve mutlu olmasını dileriz.” ifadeleri ile Roş-Aşana bayramında yapılan dua, Mısır’dan çıkan Yahudi’lerin kölelikten hürriyete kavuşmalarının ardından, çölde yaşadıkları kırk sene süresince inşa ettikleri çardakları hatırlamak için “Allah’ım bize ailemiz ve arkadaşlarımızla Suka’da oturma mitsvasını verdiğin için sana teşekkür ederiz.” ifadeleri ile Sukot bayramında yapılan dua, her bir gün birer mum arttırıp Hanuka’yı sekiz gün boyunca yakarak, Kahraman Makabiler’in zaferini ve küçük bir teneke yağın sekiz gün boyunca yandığını hatırlamak için “Allah’ım sana Hanuka ışıkları için teşekkür ederiz. Bu ışıklar bize hürriyetimizi

---

¹¹⁹ Özen, a.g.e., s.160–170.

¹²⁰ <http://www.sevivon.com/cocukkosesi/dua1.htm#dua6>, (6 Nisan 2006).

koruma cesaretini versin.” ve “Allah’ım halkımızı her zaman kurtaran mucizeleri yarattığın için sana teşekkür ederiz.” ifadeleri ile Hanuka bayramında yapılan dua, Yahudi inancında özel günlerde yapılan en önemli dualardır.¹²¹

Günlük dualara ek olarak Yahudi inancında yemekten önce “Allah’ım bizlere mutlulukla verdiğin ekmek ve yemekler için sana teşekkür ediyoruz” ve yemekten sonra “Allah’ım bize verdiğin yemekler için teşekkür ederiz. Yemeğimizi paylaşmamız ve aç olan insanlara yardım edebilmemize yol göster.” ifadeleri ile söylenmesi gereken şükür duaları da vardır.¹²²

Tabiatta görülen harikalıklar karşısında; güneş batarken, çok yüksek bir dağ görüldüğünde, güçlü bir gök gürültüsünde Allah’ın yaratıcı gücünü hatırlatmak amacıyla “Allah’ım sana yarattığın dünya için teşekkür ederiz. Bize dünyamızı koruyup, bizden sonra geleceklere iyi bir şekilde bırakmamızı sağla.” diye dua edilmesi tavsiye edilmektedir. İlkbaharda ağaçlar yapraklanıp meyve vermeye başladığında “Allah’ım bizi mutlu edecek güzel hayvanlar ve bitkiler yarattığın için teşekkür ederiz.” diye dua edilmesi tavsiye edilmektedir.¹²³

Birisi hasta olduğu zaman sağlığına kavuşması için ve hastalıktan sonra sağlığını kavuşunca Allah’ımıza “Allah’ım hasta olan insanları iyileştir, güçsüzlere güç ver ve acısı olan insanların acılarını azalt. Sana teşekkür ediyoruz.”¹²⁴ ve “Allah’ım, beni tekrar sağlığıma kavuşturduğun için sana teşekkür ediyorum.”¹²⁵ ifadeleri ile dua edilmesi tavsiye edilmiştir.

---

¹²¹ <http://www.sevion.com/cocukkosesi/dua1.htm#dua6>, (6 Nisan 2006).

¹²² Özen, a.g.e., s.172.

¹²³ <http://www.sevion.com/cocukkosesi/dua1.htm#dua6>, (6 Nisan 2006).

¹²⁴ <http://www.sevion.com/cocukkosesi/dua1.htm#dua6>, (6 Nisan 2006).

¹²⁵ Cilacı, a.g.e., s.57–58.

Bu duaların dışında sıkıntı ve tehlikelerden kurtulmak için ve kurtulduktan sonra, af ve merhamet için, şükür ve hamd için,¹²⁶barış için, ebeveynin evladı için, yolculuğa çıkarken, tallet* alınırken, iyi veya kötü haber işitildiğinde, yeni bir ev ve yeni bir kıyafet alındığında, her önemli işin başlangıcında ve her önemli olay ve tecrübeye okunan dualar da vardır. Bunun sebebi aslında, hayatın her faaliyetinde, her yerde ve her zamanda Allah'ı tefekkürde gafil olmamak ve kişinin düşüncelerinin Tanrı ile meşgul olmasını sağlamaktır. Talmut'a göre ideal bir dindar Yahudi, Allah'ın ismini günde yüz defa söylemelidir.¹²⁸

Yahudiler sabah ayininde bir dua atkısı (Tallit) alırlar. Sabah ayininde, sol pazı ile alna birer dua kayışı bağlanır. Dualar ayakta, oturarak vücudu sallayarak ve secdeye kapanmak suretiyle okunur. Geleneklerine bağlı Yahudiler bu esnada özel bir elbisede giyerler. Toplu dualar 13 yaşına girmiş en az 10 kişinin iştirakiyle yapılır.¹²⁹

2.3.3 Hıristiyanlıkta Dua

Hıristiyan inancında dua, Tanrıya ulaşma, onu tanıma, vicdanın sesi¹³⁰ve Tanrı ile insan arasındaki, hayat boyu canlı tutulması gereken sevgi diyalogu olarak nitelendirilmektedir.¹³¹ Dua dini hayat açısından büyük önem taşır. Hıristiyan inancında Allah'a ulaşmanın ve onu tanımanın tek yolu olan dua, insanı Allah'la birlikte yaşatır, kalbini ilahi nur ile doldurur.¹³² K.Rahner; “ Dua dini törenlerden daha önemlidir.

---

¹²⁶ Cilacı, a.g.e., s.56-61.

¹²⁷ Yahudi erkeklerinin sabah dualarında taktıkları beyaz üzerine mavi çizgili şal.

¹²⁸ Özen, a.g.e., s.172.

¹²⁹ Cilacı, a.g.e., C.IX, s.530.

¹³⁰ Cilacı, a.g.e., C.IX, s.530.

¹³¹ <http://www.meryemana.net/book/index.php?td=12&book=24&pos=1>, (11.04.2006).

¹³² X. Nuss A.A, **Dua Kitabı**, Ankara, Güven Matbaası, 1975, Önsöz.

Çünkü dini törensiz kurtulan olmuştur, ama duasız kurtulan yoktur.”¹³³ diyerek duanın ve öğretiminin Hıristiyan inancında ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir.

Hıristiyan inancında ibadetin özünü oluşturan dua, Mesih vasıtası ile Allah’a yaklaşma vesilesi olarak kabul edilir. Dua kilisede cemaatle veya ferdi olarak yapılmaktadır. İki şartı vardır. Birincisi duaya Mesih’in adıyla başlamak, ikincisi ise duayı tam bir inanç ve itimat içinde yapmaktır.¹³⁴

Hıristiyan inancında belli bir dua şekli olmamakla birlikte, dua edilirken boş tekrarlardan uzak durulması, diz çökülmesi, iki yüzlülükten sakınma, gizli yerlerde dua yapılması ve kadının başörtülü olarak dua etmesi tavsiye edilmektedir.¹³⁵

Hz. İsa’nın Hıristiyanlara öğrettiğine inanılan ve Hıristiyan inancının en önemli duası olan Rabbin duası “Göklerdeki Pederimiz, adın yüceltilsin, hükümdarlığın gelsin, göklerde olduğu gibi yeryüzünde de senin isteğin olsun. Günlük ekmeğimizi bugün de bize ver. Bize kötülük edenleri bağışladığımız gibi, sen de bağışla suçlarımızı. Bizi günah işlemekten koru ve kötülükten kurtar. Amin”¹³⁶ ifadeleri ile yapılmakta ve bu dua toplu ibadetlerin doruk noktasını temsil etmektedir.

Hıristiyan inancında günde kaç defa dua edileceği belirlenmemiş olup, zaman konusu daha çok Hıristiyanların şevk ve ihtiyaçlarına bırakılmıştır. Fakat Yahudilerin sabah ve akşam dua etmelerinden Hıristiyanlar da etkilenmiş ve bu iki vakitte dua etme geleneği ortaya çıkmıştır.¹³⁷ Yeni günün hayırlı olması için sabah yapılan duada “Allah’ım, binlerce şükür sana, şu yeni doğan gün sevinç ve neşesiyle pırl pırl haliyle

---

¹³³ Hansemann, a.g.e., s.46-47.

¹³⁴ Ali Erbaş, **Hıristiyanlıkta İbadet**, İstanbul, Ayışığı Kitapları, 2003, s.15.

¹³⁵ Cilacı, a.g.e., s.63-64.

¹³⁶ <http://selamsanameryem.net/site3/content/view/173/39/>, (10.04.2006).

¹³⁷ Erbaş, a.g.e., s.15.

hediyendir bize.” ifadeleri kullanılmaktadır. Yine güne başlarken yapılan bir başka dua örneği de “Bizi koruyup kollayan büyük Allah’ımız, gün boyunca bizi günahlardan ve kötülüklerden koru.” diye ifade edilmektedir. Akşam ise, Hz. İsa’nın haça çivilenmesi ile ilgili yapılan duada “Ey etleri haça çivilenip kanı üstünde donuncaya kadar kalan, ölümün için ölmeyi isteriz. Ey Tanrı senin çivilediğin çivilerle bizi kurtarmanı dileriz.” ifadeleriyle her akşam Hıristiyanlarca saat 18.00 da yapılmaktadır.¹³⁸

Hıristiyan inancında kutsal sayılan pazar günleri aynı zamanda Hıristiyanların haftalık ibadet günleridir. Pazar günü “Ey bütün dünya, Rabbe sevinç çığlıkları yükseltin! O’na neşeyle kulluk edin, sevinç ezgileriyle çıkın huzuruna! Bilin ki Rab Tanrıdır. Bizi yaratan O’dur, biz de O’nunuz. O’nun halkı, otağının koyunlarıyız.”¹³⁹ İfadeleri ile Allah’a sevinçle dua edilir.

Hıristiyanların Hz. İsa’nın doğum yıldönümü olarak kutladıkları Noel’de “Ey Allah’ım, sen ki bu kutsal gecede hakiki ruhunu seçtin, sana yalvarırız, yerde gördüğümüz parlak ruhuna, gökte de sevinçle kavuşalım. O ki seninle ebediyen yaşar ve hükmeder.” duası ve Hz. İsa’nın tekrar dirildiğine inandıkları günün yıl dönümü olan Paskala bayramında ise “Ey Allah’ım, sen ki kendi oğlun efendimiz İsus Hristos’un kıyametiyle dünyayı sevindirdin. Sana yalvarırız, onun annesi bakire Meryem’in sayesinde biz ebedi saadetine nail olalım. Efendimiz Hristos’un vasıtası ile. Amin.” duaları okunmaktadır.¹⁴⁰

Hıristiyan inancında yemekten önce ve sonra, çalışma öncesinde, uykudan önce ve uyandıktan sonra yapılan dualar, hastalık, şifa, ölüm, yağmur, yolculuk,

---

¹³⁸ Cilacı, a.g.e., s.66–67.

¹³⁹ Mezmurlar 100, 1–3.

¹⁴⁰ Cilacı, a.g.e., s.70.

evlenme, cenaze, kurban esnasında yapılan dualarla, takdis ve günah itirafı için yapılan dualar da vardır.¹⁴¹

Hıristiyan inancında bazı dini değerlerin öğretiminde dua kullanılmaktadır. İman, ümit, pişmanlık ve sevgi duası gibi dua örnekleri ile bu değerler insanlara öğretilmektedir. Sevgi duası “Allah’ım, sen çok iyisin ve sonsuz sevgiye laiksin. Seni bütün kalbimle ve her şeyden çok severim. Seni sevdiğim için de bütün insanları kendim kadar severim.”¹⁴² şeklinde yapılan dua da, Allah’a ve yarattıklarına duyulan sevgi, bu ifadelerle öğretilmektedir.

Hıristiyan inancında dua şeklinden anlaşılan vücudun iç, yani ruh ile alakasıdır. Duadan bazen dış hareketlerde anlaşılır. Duanın en basit şekli el ve dudaklarla olanıdır. Diz çökme, eğilme, kolları kaldırma vb. dua tavırları da olabilir. Dua esnasında vücudun bütün hareketleri ve şekilleri duayı ifade eder.¹⁴³

Hıristiyan inancında mezhepler arasındaki dua farkları çok fazladır. Sadece bir mezhebi bile ele aldığımızda, o mezhebin dua geleneği aileden aileye dahi değişmektedir.¹⁴⁴ Protestanlıkta dualar, özellikle ferdin doğrudan doğruya Allah ile temas edebilmesi hakikati üzerine konulduğu için genellikle daha serbest ve az kalıplaşmıştır. Protestanlıkta yemek duası, akşam yatmadan önce ve sabah kalkınca bir dua geleneği vardır.

Hıristiyan inancında dua içten gelen bir dürtü ile istemsiz ortaya çıkmaz. Dua etmek için, dua etmeyi istemek gerekir. Kutsal Kitapların dua hakkında yazdıklarını bilmek de yeterli değildir, dua etmesini pratikte öğrenmek gereklidir. Bu nedenle Kutsal

---

¹⁴¹ Nuss A.A, a.g.e., s.177–200.

¹⁴² Nuss A.A, a.g.e., s.3.

¹⁴³ Cilacı, a.g.e., s.35–37.

¹⁴⁴ Cilacı, a.g.e., s.12–13.

Ruh dînî gelenekle Tanrı'nın çocuklarına dua etmesini öğretir. Hıristiyan dua geleneği iman geleneğinin gelişiminin bir parçasıdır. Bu gelişim özellikle mutluluğa ulaşmada duadaki sözlerin ifade ettiği dini gerçeklere derinden nüfuz ederek sağlanır.¹⁴⁵

Hıristiyan inancı ile alakalı incelemiş olduğum web sitelerinin tamamına yakınının da “Dua İsteği” adı altında bölümler oluşturulmuş, interaktif dua formları ile Hıristiyanların birbirleri için ve günahlarının affı için dua etmeleri tavsiye edilmiştir. İnteraktif dua formlarının başında genelde “Bu nedenle, şifa bulmak için günahlarınızı birbirinize itiraf edin ve birbiriniz için dua edin.”¹⁴⁶ incil ayeti bulunmaktadır.

2.3.4 Diğer Din ve İnançlarda Dua

Türklerin Müslüman olmadan önceki, Geleneksel Türk Dinindeki ibadetlerinde de dua etme geleneği vardır. Türkler dualarında Gök'e (yani Yüce Tanrı'ya) yönelmişlerdir. Göktürk hakanı “Biricik duam, Gök beni yaşatmayı uygun gördüğü sürece, halkıma elimden gelen iyiliği yapmaya sevk edilmemdir.” şeklinde Tanrıya yakardığı ve Ondan yardım istediği bilinmektedir.¹⁴⁷ Ayrıca Oğuz Kaan'ın Türklük Duası günümüze kadar ulaşan meşhur dua örneklerindedir.

Hinduizmdeki insanın bedeni, zihni ve manevi gücünü bir araya getirdiğine inanılan yoga, günümüzde Hindu olmayanlarca da rağbet gören bir meditasyon, bir egzersiz ve bir çeşit duadır. Yogayla insanın his ile sezgi arasındaki ahengi sağlayarak, tabiatüstü güçlerle temasa geçtiğine inanılır.¹⁴⁸

---

¹⁴⁵ <http://www.meryemana.net/merye/tr/misC.php?td=11&id=64&par=11>, (13 Nisan 2006).

¹⁴⁶ Yakup, 5/16.

¹⁴⁷ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, **Dinler Tarihi**, Ankara, Ocak Yayınları, 1997, s.89.

¹⁴⁸ Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük, a.g.e., s.103.

İbadetin özü olarak dua, Anadolu'da ki Alevi inancında da vardır ve İslâmi'dir. Alevilikte dualar gülbank olarak isimlendirilir. Gülbankların dili Türkçedir.¹⁴⁹ Alevilikte dualar her ocağın dedesi, her yörenin piri tarafından yakarışlarını gönülden dilediği gibi söylenmesi ile meydana gelmiştir. Onun için birbirinin benzeri olan dualar çeşitli pirlere tarafından ezberlenip söylenegelmiştir.¹⁵⁰ Alevilikte gülbanklar ibadetin esasını teşkil eder. Hayatın her anına yönelik oluşturulmuş gülbanklarla saz eşliğinde dua edilir.

2.4 Dua'nın Psiko-sosyal Boyutu

2.4.1 Dua'nın Psikolojik Boyutu

Her şeyden önce dua, duaya yönelen ferdin psikolojisinde, duada söz konusu olan olayların gerçekleşmesini sağlayacak ferdi gayrete zemin teşkil eden bir istek ve iradeyi temsil eder. Çünkü duaya yönelmek, bir işin, bir olayın gerçekleşmesine duyulan azim ve isteği ifade etmektedir.

İkinci olarak, hiç bir ferdi çaba göstermeden, sırf pasif bir şekilde Allah'ın lütfunu bekleyerek yapılan duanın netice vermeyeceğini belirten İslam dini, duadan yararlanmak isteyen ferdi, çalışmaya ve harekete geçmeye de teşvik eder. Böylece dua aktif tutuma geçişi teşvik eden bir faktör olmaktadır.¹⁵¹

Duanın şekli inançtan inanca, kültürden kültüre değişiklik arz ediyorsa da, bütün duaların ortak yanı doğuştan ve fitri bir refleksle, insanın temel niteliğine ait bir ruhî potansiyele tanıklık etmesidir. Dua, insan ruh ve fitratında meydana getirdiği derin

---

¹⁴⁹ Ömer Uluçay, **Gülbank Alevilikte Dua**, Adana, Ajans Bir Yayıncılık, 1992, s.3.

¹⁵⁰ Adil Ali Atalay Vaktidolu, **Alevi Duaları Gülbankları**, Can Yayınları, 2003, s.7.

¹⁵¹ Bilgiseven, a.g.e., s.257.

ve köklü etki sebebiyle, insanı içine sığamayacağı bir çevreye ve katılım elbiselerini aşan bir olgunluğa ulaştırır. Dua eden kimse kendi sınırlı gücünün ötesindeki güç kaynağıyla münasebet kurmuştur ve sarsılmaz bir güvene sahiptir. Dua en büyük gözü pekliliğin, iman ve sabretmenin tefekkür, direnme ve karşı koymanın, tahammül gücü elde etmenin, manevi, şeffaf ve etkili yolunu oluşturmaktadır.¹⁵²

Dua etmek, stresten kaynaklanan gerginliklerin hafifletilmesinde bireye yardımcı olur. Çünkü inanan ergen, problemlerinin çözümünde ve ihtiyaçlarının giderilmesinde kutsal varlığın kendisine yardımcı olmak suretiyle kendinden üzüntü ve kaygıyı kaldıracığını ümit eder. Bu bağlamda ergenin, kutsal varlık tarafından duasının kabul edileceğine dair umudu, yani kutsalın kendi duasını kabul edeceğine dair kendi kendine yaptığı telkin, stresin şiddetinin hafifletilmesini sağlar. Konuyla ilgili yapılan bir araştırmaya göre; gençlerin %85.87'si duanın strese karşı olumlu etkilerinin olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁵³

Dua değersiz ve genellikle bazı şartlarına uygun olmaksızın okunduğu zaman bile davranışlar üzerinde etkisi olur. İnanç ve ahlâk duygusunu kuvvetlendirir. Dua edilen yerler görev ve sorumluluk hislerinin devamlılığıyla, kıskançlık ve kötü huyların daha az olması, başkaları hakkında iyilik ve hayırseverlik duygularının gelişimi ile kendini gösterir. Kanıtlanmış bir gerçektir ki dua, zihni ve fikri gelişimi eşit olan kimselerde, ortalama olarak dua eden kimselerin, dua etmeyenlere göre şahsiyet ve ahlâki gelişimleri daha yüksektir.¹⁵⁴

Dua bir çeşit zihinsel ve bedensel değişimden ibarettir. Bu değişim gittikçe sürat kazanır. Dua ile şuurun derinliklerinde bir ışık yanmıştır. İnsan kendini olduğu

---

¹⁵² Marinier, a.g.e., s.1–15.

¹⁵³ Koç, a.g.m., s.82.

¹⁵⁴ Carrel, a.g.e., s.29.

gibi görmeye başlar. Egoizmini, hırsını, hatalarını, gururunu keşfeder. Ahlâki görevlerini yapmaya hazırdır. Fikri ve zihni alçak gönüllülüğü olgunluğu kazanmaya çalışır. Böylece dua eden insanın önünde iyilik saltanatının kapıları açılır. Yavaş yavaş ruhsal bir sükûnete kavuşur. Ruhsal faaliyetlerine bir ahenk hâkim olur. Dini erdemlerden biri olan sabrederek zorluklara karşı başa çıkma, dinin doğal olarak birey psikolojisine kazandırdığı etkilerinden biridir.¹⁵⁵ Bu sayede Müslüman ergen fakirliğe, iftiraya ve kedere karşı büyük bir sabır kazanır.¹⁵⁶

Bireyin yaşamını her yönüyle etkileyebilecek ve kendini umutsuz bırakabilecek olaylara karşı, -örneğin, kanser hastalığı karşısında-, dindarlık seviyeleri ölçüsünde “Allah ve Kader” gibi etkenlere yüklemeye yaparak psikolojik rahatlama sağladıkları saptanmıştır. İslam dini, bireyin kendinden, arzularını kontrol altına almasını istemiş ve ona, madde ve mânâ arasında denge kurmasını öğreterek psikolojik açıdan mutlu olmasını hedeflemiştir. Bu nedenle ölüme, hastalığa, acıya, yakınlarının kaybına büyük bir tahammül gösteren Müslüman ergen, hayatta karşılaştığı güçlüklerle daha kolay başa çıkabilir.

Duanın stres, kaygı, keder, üzüntü, korku ve günahkârlık duygularını gidermede yani bir anlamda psikoterapik etkileri söz konusudur. Duanın psikolojik ve psikoterapik etkileri konusunda Türkiye’de yapılan bir alan araştırmasında; örneklem grubunun %47,6’sı stresli durumlarda sık sık duaya başvurduklarını, %65,3’ü strese karşı duanın faydasını gördüklerini, %72’si depresyondan kurtulmak için dua ettiklerini ve bunun faydasını gördüklerini, %22.1’de hayatlarında zaman zaman intiharı düşündüklerini ancak dini inançlarının bunu yasaklaması sebebiyle bundan

---

¹⁵⁵ Koç, a.g.m., s.78.

¹⁵⁶ Carrel, a.g.e., s.30.

vazgeçtiklerini ifade etmişlerdir.¹⁵⁷ Bu ve benzeri yapılan araştırmalarda dindar bireyin; dini inancının göstergesi olan dua sayesinde, karşılaştığı depresyon, stres ve kaygı gibi psikolojik problemlerle daha kolay başa çıktığı tespit edilmiştir.¹⁵⁸

Bireyin, dua ederek psikolojik gücünün ve sevincinin artması anlamındaki bireysel olarak yaşadığı tecrübeler, sinir sisteminin dengesini yeniden düzenler ve kuvvetlendirir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı konuyla ilgili birçok araştırmalar yapan din psikologları duanın, gerek fizyolojik gerekse psikolojik bir takım hastalıkları tedavi edici bir özelliğinin olduğunu ifade etmektedir. Konu ile ilgili olarak yüksek öğrenim öğrencileri arasında yapılan bir başka alan araştırmasında; gençlerin %64,9'u duanın moral güçlerinin artmasına ve problemlerin çözümüne yardımcı olduğunu, %20.8'i duanın kendilerini kaygı, sıkıntı ve endişelerden kurtardığını, %8.6'sı başarılı bir birey olmada etkin bir fonksiyonu olduğunu belirtmişlerdir. Görüldüğü gibi duanın ergenin duygularını, algılarını, davranışlarını fizyolojik ve psikolojik sağlığını iyileştirici etkileri söz konusudur. Ancak bu etki bireyin inanç derecesine, yani duanın psikolojik etkisi, onun samimi içten bir inanca sahip olup bunu devam ettirebilmesine bağlıdır.¹⁵⁹

Dua insan ruhunu arındırır ve kuvvetlendirir, insana güven ve huzur verir. Bunun içindir ki dua kalp huzurunu teşvikte önemli rol oynar. Psikolojik olarak sarsılan ve ümidini kaybeden kimselere ümit, yaşama sevinci ve zorluklara karşı dayanma gücü verir. Ahlâkı yükseltir. Şahsiyeti kuvvetlendirir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁷ Koç, a.g.m., s.80.

¹⁵⁸ Mustafa Koç, “Ruh Sağlığı İle Dini Başa Çıkma Metodu Olarak Dua ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişi Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım”, **Ekev Akademi Dergisi**, S.24 (Yaz – 2005), s.12.

¹⁵⁹ Koç, a.g.m., s.81.

¹⁶⁰ Cilacı, a.g.e., s.30–45.

Dua ile psikolojik problemlerin üstesinden gelme esnasında, birey dua ettikten sonra istek ve taleplerinin yerine gelmemesi durumunda dualarının kabul edilmediğini hissederse hayal kırıklığına uğrayıp isyan edebilir. Duaya olan inancında azalma olur. Dini şüphe içersine düşme yönünde eğilimler gösterebilir. Yüksek öğrenim öğrencileri arasında yapılan ankette; duaların hemen veya daha sonra kabul olacağına inanların oranı %51.40, duaların kabul edilmesinin veya reddedilmesinin önemli olmadığına inananların oranı %18.90, dualarının kabul olduğunu görünce dine olan ilgilerinin arttığını söyleyenlerinin oranı %15.50, dua sonrasında hayatında bir değişiklik olmadığını söyleyenlerin oranı %10, dualarının kabul olmadığını görünce dine olan ilgisinin azaldığını ve Allah'a olan inançlarının sarsıldığını söyleyenlerin oranı %1.70 olarak saptanmıştır.¹⁶¹

Sonuç olarak dua sayesinde Mü'min zihnî, manevî, ahlâkî güçlerini daha iyi bir şekilde kullanmakta, endişe, korku ve sıkıntıları yatıştırmakta, kişiliği en üst derecede bütünleşme imkânı bulmakta ve umutla, inançla dopdolu bir hale gelmektedir.¹⁶² Hiçbir gayretin fayda vermediği hallerde dahi dua, duaya yönelen feridin kendi iradesini Allah'ın iradesine ram ederek daha hayırlı bir gayenin tahakkuku için Allah'a teslim olmasından doğan bir psikolojik tatmin sağlar. Bu tatmin, bunalıma düşmeyi engelleyici bir role sahiptir.¹⁶³

2.4.2 Dua'nın Sosyolojik Boyutu

İnsan sosyal bir varlıktır ve varlığını toplum içinde sürdürmeye mecburdur. İslâmî düzlemde dua, aynı zamanda dua eden bireyin yaşadığı toplumsal hâdiseleri,

---

¹⁶¹ Koç, a.g.m., s.30–31.

¹⁶² Hayati Hökelekli, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002, s.192.

¹⁶³ Bilgiseven, a.g.e., s.257.

sorunları ve çıkmazları da kapsamı bakımından, toplumsal bir muhtevada taşımaktadır.¹⁶⁴ Toplumun fertlerinin birbirleri ve cemiyeti için yapacağı dualar toplumdaki birlik ve beraberliği pekiştirecek ve cemiyetin olumlu yönde gelişmesine katkıda bulunacaktır. Benlik duygusundan sıyrılmış ve cemiyet insanı olmuş bir birey için dua, iki açıdan değerlendirilecek bir karakter taşır. Bu olgunluğa erişen birey öncelikle hayatta kalmayı, sıhhatli olmayı, durmadan çalışıp cemiyete faydalı olabilecek kadar fırsat ve enerji elde etmeyi ister ve bunun için dua eder. İkinci olarak ise ferdi gibi görünen bu dua ve isteklerin cemiyetin dua ve istekleriyle şekillenmesi, cemiyetin problemlerinin çözümü ve hedeflerinin gerçekleştirilmesi gibi yüksek ideallere dönüşecektir.¹⁶⁵

Toplumda birliktelik şuuru oluşturan duaya tarih boyunca milletlerde önem vermişlerdir. Dua ve ibadet etmek için özel mekânlar, mabetler yapmışlardır. En zor anlar olan savaş anlarında bile dua etmek ihmal edilmemiştir. Dua ihtiyacını kendisinde öldüren bir toplum; fiiliyatta da fesat ve çöküşten korunabilecek unsurlara sahip değildir.¹⁶⁶ İnsan gibi duasız toplum da boşluktur. Dua etme duyarlılığını yitirmiş böyle bir cemiyeti, genelde de insanlığı, hüznü ve ümitsiz bir gelecek karşılayacaktır.¹⁶⁷ Dua etme ihtiyacının kaybolduğu cemiyetler genellikle soysuzlaşmıştır. Çünkü Ahlâk duygusu da din duygusundan kısa bir süre sonra ortadan kaybolmaktadır.¹⁶⁸

---

¹⁶⁴ Marinier, a.g.e., s.2.

¹⁶⁵ Bilgiseven, a.g.e., s.269.

¹⁶⁶ Ali Şeraiti, **Dua**, Kerim Güney (çev.). 2.Baskı, İstanbul, Bir Yayıncılık, 1985, s.36.

¹⁶⁷ Marinier, a.g.e., s.12.

¹⁶⁸ Carrel, a.g.e., s.34–35.

2.4.3 Dua ve İbadet Fenomenlerinin İlişkisi

İbadet, Allah'a itaat ve kulluk etmek, Allah'ın emirlerini yerine getirmek anlamında kullanılmaktadır. Her din kendi mensuplarına ibadeti emretmiştir. Dinlerin hepsinde müşterek esas ibadettir. Peygamberler, ümmetlerine ibadet etmelerini hem söylemişler, hem de bizzat yapıp, nefislerinde tatbik ederek nasıl olacağını göstermişlerdir. Tarihe bakıldığında ibadet etme ihtiyacının duyulmadığı hiçbir insan kitlesi bulunmamaktadır.

Dua ve ibadet birbirinden girift olmuş, ayrılması imkânsız iki kavramdır. Hıristiyan inancında bu tamamen böyledir. Musevilikte ise dua ve ibadet bazı noktalarda önemsiz farklılıklar gösterir. İslam inancında ise; Hz. Peygamberin ifadesiyle “Dua ibadettir.” yani dua ve ibadet bazen anlam bakımından birbiri yerine kullanılmış, bazen de dua ibadetin tamamlayıcı bir unsuru olarak görülmüştür.

Dua isteklerimizi Allah'a duyurmanın en mükemmel vasıtasıdır. Kul, yaratandan dileklerini, dilinin döndüğü, aklının yettiği kadarı ile ister. Bu isteyişte samimi olduğu ve kalbini her türlü vesveseden uzak tuttuğu nispette arzularına kavuşacağı inancını taşır. Böyle düşünüldüğü takdirde dua bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkar. İbadet ise bir vazifedir. Allah'ın kullarından istediği kulluk görevini, tayin edilmiş zamanlarda yerine getirmektir. Bu, isteğe bağlı değildir. Bunda bir çeşit mecburiyet vardır. Allah'a karşı olan kulluk görevi ancak ibadetlerle yerine getirilebilir. Her İlahi dine göre tespit edilmiş ibadetler vardır ve her dinin mensubu, bu ibadetleri yapmakla yükümlüdür.¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ Cilacı, a.g.e., s.16-27.

Peygamber Efendimiz duayı genel ve kapsayıcı bir olgu olan “ibadet” alanına dâhil etmiştir. Kulluğu arz etmenin en dolaysız yollarından olan, Rable insan arasındaki en hür ve kısa yol olan dua bir ibadettir. Dua ibadetin ta kendisidir.¹⁷⁰

Allah’a kulluk borcumuz olan ibadetin esas rüknünü dua teşkil etmektedir. Hz. Peygamberin “Dua ibadetin özüdür” hadisi bunu ifade eder.¹⁷¹ Dua ibadetin bir parçasıdır. İbadet nasıl insan ruhunu tavsiye ve takviye ederse dua da ruhu takviye ve tasfiye eder.¹⁷² Dua bir manevi enerji ve manevi bir yardım kaynağı olarak algılanmalı ve uygulanmalıdır.¹⁷³

Duanın diğer bütün ibadetler içindeki konumu ve mertebesi ise son derece önemlidir. Dua ibadetleri besleyip hedefine ulaştıran ilik, ibadetin tahakkuk ettiği en bilinçli süreç ve kulluğun konsantrasyonunun sağlandığı en yoğun zaman dilimidir.¹⁷⁴

Dua Allah ile kişinin ilişki içerisinde olmasıdır. Dua eden kul, Allah'a yaklaşır. Ruhu Allah ile çok yakın ilgi kurar. Zaten ibadetin aslı da Allah'a yaklaşmak, Onunla irtibat kurmaktır, fakat dua'nın ibadetten farkı, zaman, mekân, unsur, biçim ve hiçbir şarta bağlı kalmaksızın uygulanabilir olmasıdır. Her yerde dua edilebilir, sokakta, otomobilde, trende, büroda, okulda, fabrikada, fakat dua yeri neresi olursa olsun, Allah, yalnız iç huzura kavuşan insana karşılık verir ve onunla konuşur.¹⁷⁵

---

¹⁷⁰ Marinier, a.g.e., s.8.

¹⁷¹ Cilacı, a.g.e., s.21.

¹⁷² Pazarlı, a.g.e., s.195.

¹⁷³ Carrel, a.g.e., s.24.

¹⁷⁴ Marinier, a.g.e., s.9.

¹⁷⁵ Carrel, a.g.e., s.24.

II. BÖLÜM

3. DUA VE DİN EĞİTİMİ İLİŞKİSİ

3.1 Din Eğitiminde Dua'nın Yeri ve Önemi

Eğitim önceden belirlenmiş kurallar vasıtasıyla ferde davranış kazandırma, değiştirme ve geliştirme süreci¹⁷⁶ olduğuna göre dinin getirmiş olduğu değerler insanlara ancak eğitim ile kazandırılabilir. Çocuk eğitiminde üzerinde durulması gereken eğitim alanlarından biride din eğitimidir. Din Eğitimi bireysel hayatta dini yaşamak için önemli olduğu kadar, toplumsal hayata intibak için de önemlidir. Sağlıklı bir din anlayışı, ancak eğitimle mümkün olmaktadır. Din, toplum kültürünün ta derinliklerine kök salmıştır. Bundan dolayı çocuğa verilecek köklü bir din eğitimi aynı zamanda ahlâk eğitimi yerine de geçecektir.¹⁷⁷ İnsanın dînî kabiliyetleri de din eğitimi ve öğretimi yolu ile bilinçli olarak planlanabilir ve yürütülebilir.¹⁷⁸ Bu nedenle, dinin ruhu ve dini hayatın en bariz vasfı olan duanın¹⁷⁹ çocuklarımıza küçük yaştan itibaren öğretilmesi, bu engin hazineden çocuklarımızın faydalandırılması din eğitimi biliminin faaliyet alanına girmekte ve öğretilecek bu dua bilinci bütün bir din eğitiminin yapılmasına zemin oluşturmaktadır.

İnanan insanın hayatında önemli bir yer işgal eden dua, ancak yaşanarak bilinebileceği için, yazı ile anlatılması güçtür.¹⁸⁰ Dua, din duygusu gibi tamamen ruhi bir hadisedir. Hâlbuki ruhî âlem bilimin ulaşamadığı bir yerdedir. O halde duanın insana davranış kazandırma, değiştirme ve geliştirme gibi etkilerini nasıl tespit edebiliriz?

---

¹⁷⁶ Zeki Arslantürk ve Tayfun Amman, a.g.e., s.325–326.

¹⁷⁷ Abdurrahman Dodurgalı, **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**, İstanbul, İFAV, 1996, s.186.

¹⁷⁸ Bilgin, a.g.e., s.24.

¹⁷⁹ Cilacı, a.g.e., s.21.

¹⁸⁰ Cilacı, a.g.e., s.3.

Duanın insan üzerindeki bu etkileri ancak dua eden insanın sistematik bir şekilde gözlemlenmesiyle mümkün olabilir.¹⁸¹ Din Psikologları bu konu ile ilgili yapmış oldukları araştırmalarda duanın; çocuk ölümü, depresyon, stres, uyumsuzluk gibi genel sarsıntıları önleyici bir fonksiyonunun olduğunu, duanın psikolojik problemlerle başa çıkma metodu olarak kullanılabileceğini ve bireyin üzerindeki olumlu psikolojik etkilerini tespit etmişlerdir.¹⁸² Biz ise, bireyin dinî sosyalleşmesinde duanın nasıl bir fonksiyonu olduğunu ortaya koymaya çalışacağız.

Dua Tanrının yardımını dilemek ihtiyacından doğmuştur. Çocuğa şöyle denmelidir; “Tanrı kendisinden yardım dilemenizi ister. Bunu ihtiyacınızı bilmediği için değil, böyle bir ihtiyacımız olduğunu biz bilelim diye istemektedir. Böylece gururumuz kırılacak, onun önünde acimizi ve zavallılığımızı duyacağız, bizden istediği gibi, onun iyiliğine güvенеceğiz. Onun bizden beklediği bu dilek, sadece niyete ve isteğe bağlıdır. Çünkü Allah’ın bizim sözlerimize ihtiyacı yoktur. Duada söylenen sözler, yine de çok faydalı olabilir. Dikkat edilirse bu sözler bizde ifade ettikleri duygu ve düşüncelerin uyanmalarına sebep olurlar.”¹⁸³

Dua, çocuğun din eğitiminde duyguların eğitilmesi ile ilgili önemli uygulamalardan biridir. Dua, insanın tamamen duygusallığından ve iç dünyasından kaynaklanan ve Allah’a yaklaşmasını sağlayan yöneliştir.¹⁸⁴ Çocuğu mükemmel bir şekilde yetiştirmek, insan gücünü aşan bir boyuta sahiptir. Dolayısıyla, insanın eğitilmesinde, beşerî gücün aciz kaldığı alanların olması doğaldır. Aciz kalınan bu alanlarda Allah’a dua etmek, çocuğun terbiyesinde ilahi bir yardım talebidir.¹⁸⁵ Dua,

---

¹⁸¹ Carrel, a.g.e., s.21.

¹⁸² Koç, a.g.m., s.30.

¹⁸³ De La Mothe Fenelon, İsa Öztürk ve Bahattin Fırtına (trc.), **Kızların Eğitimi**, Ankara, M.E.B., 1967, s.45.

¹⁸⁴ Dodurgalı, a.g.e., s.138.

¹⁸⁵ Bayraklı, a.g.e., C.IV, s.62.

Din Eğitiminin hedeflediği insanı yetiştirmede Allah'ın yardımına bir vesiledir. Din eğitiminde çocuğa dua öğretme ve onu dua etme psikolojisi içine sokma başarıda büyük mesafe katettirebilir.¹⁸⁶

Dua etmek, insanın normal gelişimi için gereklidir.¹⁸⁷ Yapılan araştırmalarda duanın insana güven ve huzur verdiği, psikolojik olarak sarsılan ve ümidini kaybeden kimselere ümit, yaşama sevinci ve zorluklara karşı dayanma gücü verdiği tespit edilmiştir.¹⁸⁸ Bu tespit edilen değerler ise din eğitiminin hedeflediği insanın ruh ve beden sağlığını temin etmek, dünya ve ahiret saadetine ulaştırmak ve insandaki gizli güçlerin ortaya çıkarılmasını sağlamak¹⁸⁹ gibi hedeflerinin gerçekleştirilmesinde duanın ne kadar önemli bir ritüel olduğunu ortaya koymaktadır.

İslam eğitiminin gayelerinden biri de yeterli şahsiyete sahip, mükemmel insan yetiştirmektir.¹⁹⁰ İnsan his ve duyguları verilecek olan dini telkin ve dua eğitimiyle huy ve mizaca, huy ve mizaç da ahlâki değerlerle bütünleşip insan karakterini oluşturur. Burada kişinin ahlâkı da toplumun değerleri ile bütünleşip şahsiyetini oluşturur. İşte bu noktada dua, karakteri sağlamlaştırdığı ve şahsiyeti kuvvetlendirdiği için, insan-ı kâmil yetiştirmeyi hedefleyen din eğitiminin vazgeçilmez bir parçasıdır.

Dua kişinin ahlâkını yükselttiği ve ahlâki duygularını geliştirdiği için, evrensel ahlâklı insan yetiştirmeyi gaye edinmiş¹⁹¹ İslam eğitiminin vazgeçilmez bir unsurudur.

---

¹⁸⁶ Dodurgalı, a.g.e., s.138.

¹⁸⁷ Carrel, a.g.e., s.37.

¹⁸⁸ Cilacı, a.g.e., s.45.

¹⁸⁹ Dodurgalı, a.g.e., s.138.

¹⁹⁰ Bayraktar Bayraklı, **İslam'da Eğitim**, 7.Baskı, İstanbul, Seçil Ofset, 2002, s.290.

¹⁹¹ Bayraklı, **İslam'da Eğitim**, s.299.

Din olgusunun önemli fonksiyonlarından birisinin de iç ve dış evrenlere denge ve uyum sağlamamızı kolaylaştırması olduğunu görürüz. İşte bu noktada duanın hem yetişkin hem çocuk dünyasına oldukça tatminkâr katkıda bulunduğunu söylemek gerekir. Dua içsel enerjiyi, niyet haline dönüştürme gücüne sahiptir. Niyet ise, eylemin başlangıç noktasıdır. Birey böylelikle bir başkasına değil, içsel dayanaklarına başvurarak imkânlı olan isteklerini başlatma gücünü kendinde bulabilir.¹⁹²

Dua insanı olumlu değiştirme amacı güder. Böylelikle dualarımız bir müddet sonra kendi niteliklerimiz olarak belirir. Yetişkinler böyle kapsamlı bir anlayışı önce kendileri benimsemeli sonra çocuklara aktarma yollarını araştırmalıdır. Duayı belirlenmiş ve sınırlanmış olan kayıtlı bir ibadet olarak değil, bireyin öncelikle kendisinin gelişmesini önünü açan bir kılavuz olarak aktarılmalıdır.¹⁹³ Kendi kendine Allah ile ilişki kurmayı, dua edebilmeyi öğrenmemiş bir kişinin bağımsızlığından ve aldığı din eğitiminin sağlıklı olduğundan söz edilemez. Diane Long ve arkadaşlarının “5–12 yaş grubu çocuklarda dua kavramının gelişimi” konulu araştırmalarında da, dua kavramı ile sağlıklı bir din eğitimi arasındaki olumlu ilişkiye dikkat çekmektedirler.¹⁹⁴

Çocuklarda din duygusu çok erken yaşlarda belirmektedir. Çocuklar kendilerini çevreleri ile bir bütün olmaktan ayırt ederek ayrı bir varlık olarak algılamalarından itibaren hem kendilerini hem çevrelerini keşfe çıkmaktadırlar.¹⁹⁵ Çocuklarda bu alanda ilginin belirdiği andan itibaren, dini konular üzerinde, akıllarının

---

¹⁹² Yurdağül Mehmedoğlu, “Dualarında Çocuk”, **Ekev Akademi Dergisi**, C.III, S.1 (Bahar 2001), s.147–148.

¹⁹³ Mehmedoğlu, a.g.m., s.150–151.

¹⁹⁴ Selçuk, a.g.e., s.74.

¹⁹⁵ Beyza Bilgin, **İslam ve Çocuk**, Ankara, DİB Yayınları, 1997, s.160.

erdiği kadarı ile konuşabilmeyi teşvik etme, dua etmeye özendirme, olgun bir ibadet hayatına hazırlık için büyük önem taşımaktadır.¹⁹⁶

Dua etmek çocuğun dini bilincini besler ve onu din eğitimine hazır hale getirir. Dua eden çocukta, Allah inancı ve dine dair soyut kavramlar aklında belirmeye başlamıştır. Dua esnasında geçen dini kelime ve kavramların anlamını merak edecek ve çevresine soracaktır. Alacağı cevaplar çocuğu tatmin ederse bu onun din eğitimine büyük gelişmeler sağlayacaktır. Bu noktada dikkat edilmesi gereken çocuk soruyor diye ona taşıyabileceğinden fazla bilgi aktarmamak gerekir. Varsa, o anki durum ile ilgili, sorduğu, endişe veya merak ettiği kadarı ile çocuk bilgilendirilmelidir.¹⁹⁷

Dua, insanın Allah ile iç içe olması her an Allah ile irtibat halinde yaşaması ve büyük küçük her işi onun aşkına sevinçle yapması demektir. Yani dua eden mümin her işini Allah rızası için yapacağından gaflete düşmez. Kendisini ayartan düşüncelerin farkına varır varmaz, hemen dua ve tövbe ederek bu düşüncelerinden uzaklaşır. Duadan maksat, unuttur gibi olduğumuz her an onun huzuruna yeniden çıkmaktır.¹⁹⁸ Dua etme duyarlılığını yitirmiş insan ise, Allah ile olan irtibatını kopardığı için gaflete düştüğünün farkında olmaz. Bu ise insanı, yaratılış gayesi olan Allah'a kulluktan uzaklaştıran bir durumdur.

Dua alışkanlık haline gelmek şartıyla karaktere tesir eder. O halde sık sık dua etmek gereklidir. Epiktet; “Nefes aldığın gibi sık sık Allah’ı düşün” der. Sabahtan dua edip de günün geri kalan kısmını barbarca geçirmek, anlamsız ve saçmadır. Bir anlık düşünce ve zihni yakarışlar, insanı Allah huzurunda tutabilir. Bütün yaptığımız işler o

---

¹⁹⁶ Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, Ankara, A.Ü.İ.F.Yayımları, 1988, s.25.

¹⁹⁷ Mehmedoğlu, a.g.m., s.151–152.

¹⁹⁸ Fenelon, a.g.e., s.74.

zaman ilhamını dua'dan alacaktır. Böyle anlaşılırsa dua, bir yaşam tarzı anlamına gelir.¹⁹⁹

3.2 Din Eğitimi Literatüründe Dua Eğitimi

Din eğitiminde, daha çok ibadet eğitimi ve öğretimi içinde yer verilen dua eğitimi ve öğretimi hakkında şimdiye kadar yazılmış çok fazla eser bulunmamaktadır. Bu konu ile ilgili yapılan alan araştırmaları, bitirme ve master tezleri bir nebze konunun önemini vurgulamasına rağmen, ihtiyaca tam manasıyla cevap verememektedir. Yetişkinlere yönelik birçok dua mecmuaları ve kitapları bulunmasına ve de Türkiye'de en çok tiraj yapan eserler olmasına rağmen çocuklara yönelik, onların dini ve zihni gelişimlerini destekleyecek nitelikte çocuk dua kitapları çok azdır. Gökhan Evliyaoğlu'nun "Dua ve Çocuk" isimli bol resimli dua kitabı, Senai Demirci'nin "Çocuğuma Her Güne Bir Dua" isimli çocuklara yönelik dua kitabı ve Ertuğrul Erkişi'nin hazırlamış olduğu "Teşekkür Ederim Allah'ım" isimli ilahi tarzında, müzikli dua öğretimi parçaları bu konudaki ender yapılmış eserlerdendir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders müfredatında 5.Sınıf Ünitelerinden biri "Dua Ediyorum" başlığı altında bu konuya ayrılmıştır. Söz konusu ünite de dua hakkındaki birkaç ayet ve hadis ile duanın ferde ve topluma ne gibi faydalarının olduğu kısaca açıklanmaktadır. Fakat dua öğretiminin çocuğa nasıl bir psiko-pedagojik çerçevede sunulması gerektiği ile ilgili her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. İlköğretim 5.sınıfa kadar (12) ailesinden veya çevresinden dua eğitimi almamış ve dua etmeyi öğrenmemiş bir çocuğun dini hayatında bağımsızlığından söz etmek mümkün değildir.

---

¹⁹⁹ Carrel, a.g.e., s.27.

Halbuki batıdaki okullarda dua ile başlayan eğitim ve öğretim, her din dersinde yine dua ile başlayıp bitirilmektedir. Çocuklar için hayatın her anına yönelik oluşturulmuş dua formları bol resimli kitaplarla çocuklara sunulmaktadır. Bu konu ile ilgili yapılmış yüzlerce eser bulunmaktadır. İncelediğim eserlerde Norbert Weidinger'in hazırladığı "Benim en güzel Dualarım " (Meine Schönesten Gebete), Erwin Grosche ve Alison Jay'in hazırladığı "Sen Beni Rahatlatıyorsun" (Du Machst Mich Froh), Hans Deininger'in hazırladığı Çocuklar için Dualar (Gebete für Kinder), Klaus Bastian'in hazırladığı "Biliyor musun Sevgili Allah'ım" (Weisst Du, Lieber Gott), Regine Schindler'in hazırladığı Çocuklar Tanrıdan ne bekliyor" (Was Kinder von Gott erwarten) ve Robert Ebner'in hazırladığı "Ben Tanrıya her şeyi söyleyebilirim" (Gott kann ich alles sagen) isimli bol resimli çocuk dua kitapları bunlardan sadece bir kaçıdır. Çocukların müziğe ve ritmik seslere olan ilgisinden yola çıkılarak çeşitli enstrümanlar eşliğinde hazırlanan yüzlerce dua parçaları bulunmaktadır.

Hıristiyan din eğitimi literatüründe dua eğitimine bu kadar önem verilmesinin sebebi Hıristiyanlığın dua merkezli bir din olmasından kaynaklanmaktadır. İslam dini ise ibadet merkezli bir dindir. İslam dinindeki namaz ibadeti, dinin direği olarak kabul edildiği için, dua İslam din eğitimi literatüründe, Hıristiyan din eğitimi literatüründe ki kadar ön plana çıkmamaktadır.

Bizim din eğitimi literatürümüzde dua eğitiminin eksik olmasının bir diğer sebebi ise, İslam eğitiminde duanın çocuk için ne kadar önemli bir ritüel olduğunu tam olarak kavrayamamamızdan kaynaklanmaktadır. Konunun önemine binaen din eğitimi literatüründe dua eğitimi ve öğretimi ile ilgili müfredatın mutlaka genişletilmesi, dua eğitimi ve öğretimi için yeni metotların geliştirilmesi, verimli bir din eğitimi için çok önemlidir.

3.3 Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde Dua Eğitimi

3.3.1 Kur'an-ı Kerimdeki Dua Eğitiminden Örnekler

Çocuğu mükemmel bir şekilde yetiştirmek, insan gücünü aşan bir boyuta sahiptir. Dolayısıyla, insanın eğitilmesinde, beşerî gücün aciz kaldığı alanların olması doğaldır. Aciz kalınan bu alanlarda Allah'a dua etmek, Hz. Âdem'den başlayan ve Kuran'la insanlığa yayılan bir gelenek ve bir kültür oluşturmuştur.²⁰⁰ Din Eğitiminin görevlerinden biri olan Dua'nın öğretilmesi faaliyeti, İslam Eğitiminin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerimde birçok ayette ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de dua ile ilgili kelimelerin geçtiği ayetlerin sayısı iki yüzü bulmaktadır. Bu da dua kavramının ve dua öğretiminin Kur'an-ı Kerim'de sahip olduğu önemi ortaya koymaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de başta Peygamberler olmak üzere çeşitli insanlara dua etmeleri öğütlenmiş veya emredilmiş ve onların yaptıkları dualardan örnekler sunulmuştur. Kur'an da yüzden fazla ayette peygamberlerin, diğer sâlih insanların veya toplulukların dualarından söz edilmiştir.²⁰¹ Biz bu kişilerin dualarından örnekler zikrederek Kur'ana göre duanın özelliklerini, nasıl yapılması gerektiğini ortaya koymaya alışacağız.

Kur'an-ı Kerimde kişinin gerek kendisi gerekse başkaları için yapmış olduğu dualarda veya peygamber dualarında öne çıkan bazı kavramlar vardır. İnsan kendisi veya bir başkası için dua ederken istenilen duruma uygun Allah'ın sıfatlarını dile getirmesi Kur'anî bir dua eğitimi metodudur. Nitekim Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'inde; "En güzel isimler Allah Teâlâ'ya mahsustur. Ona o isimler ile duada bulunun ve onun isimlerinde haktan ayrılan kimseleri terk ediniz."²⁰² buyurmaktadır. Açlıktan ve

---

²⁰⁰ Bayraklı, a.g.e., C.IV, s.62.

²⁰¹ Sıtkı Güllü, "Kur'an-ı Kerim'de Dua Kavramı", **Ekev Akademi Dergisi**, S.18 (Kış 2004), s.118.

²⁰² Ar'af, 7/180

darlıktan kurtulma ve rızık talebi içeren bir dua yapılıyorsa Allah'ın "rezzak" (rızıklandırıcı) sıfatı ayette olduğu gibi ön plana çıkarılır.²⁰³ "Meryem oğlu İsa, "Ey Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofrayı indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindamlarımıza) ve sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mucize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandırıcıların en hayırlısı" dedi."²⁰⁴

Hız. Musa'nın bağışlanmak için yapmış olduğu duada; "Ey Rabbim! Beni de kardeşimi de bağışla ve bizi rahmetine kabul et. Ve sen merhamet edenlerin en merhametlisin."²⁰⁵ ifadeleri kullanılmış ve Allah (c.c.) rahman sıfatı ön plana çıkarılmıştır. Hız. Âdem ve Hız. Havva'nın duasında da; Her ikisi, "Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen kaybedenlerden oluruz"²⁰⁶ diyerek dua etmişler bağışlanmaları için Allah'ın merhametine sığınmışlardır. Af ve mağfiret ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de yapılması tavsiye edilen dualar ise; Yârabbi! Bana ve babama, anama ve hâneme Mü'mîn olarak giren kimseye ve Mü'min erkekler ve Mü'mîn kadınlara mağfiret buyur ve zâlimler için helâkten başkasını arttırma.²⁰⁷ ve "Ey Rabbimiz! Hesap olunacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla."²⁰⁸ buyrulmaktadır.

Hız. İbrahim hem kendisini hem de kendinden sonra gelecek neslinin namaz kılanlardan olmasını talep ettiği duasında; "Rabbim! Beni ve çocuklarımı namaz

---

²⁰³ Muhammed Çelik, **Kur'an-ı Kerim'de Dua** (Yayınlanmamış Master Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 1989), s.181.

²⁰⁴ Mâide, 4/114.

²⁰⁵ Ar'af, 7/151.

²⁰⁶ Ar'af, 7/23.

²⁰⁷ Nûh, 71/28.

²⁰⁸ İbrahim, 14/41.

kılanlardan eyle. Rabbimiz duamı kabul buyur.”²⁰⁹ diyerek hayırlı ve namaz kılan bir nesil talebini ön plana çıkarmıştır.

Duada talep edilen şeyler, sadece dünya nimetleri ile sınırlı olmamalıdır. Mevcut hayat şartlarının daha iyi olması, zenginlik, makam ve mevki gibi isteklerin yanında âhiret yurduna yönelik taleplerin de yapılması Kur’an’ı Kerimde tavsiye edilmiş, yapmayanların ise ziyanda oldukları belirtilmiştir. “İnsanlardan öylesi vardır ki; “Ey Rabbimiz bize -nasibimizi- dünyada ver” der. Bunun için âhirette bir nasip yoktur.”²¹⁰ buyrulmakta duanın her iki dünyayı kapsamaması tavsiye edilmektedir. “Ve insanlardan öylesi vardır ki; “Ey Rabbimiz! Bize dünyada bir iyilik ve âhirette de bir iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru” der. İşte bu iki kısım insanlar yok mu, bunlar için kazandıkları şeyden bir nasip vardır. Ve Allah Teâlâ hesabı pek süratle görücüdür.”²¹¹ ayetinde ki dua örneği her iki dünyada da hayır talebi için güzel bir dua örneğidir.

İnananların mücadelelerinde Allah (c.c)’dan sabır istemeleri Kur’anî bir dua eğitim metodudur. “Câlut ve askerlerine karşı meydana çıktılarında, dediler ki: Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır ve ayaklarımızı sabit kıl ve inkâr eden millete karşı bize yardım et.”²¹² diyerek zorluk ve sıkıntı anında dua ile Allah’tan güvenlik ve sabır istenmesi tavsiye edilmiştir.

---

²⁰⁹ İbrahim, 14/40.

²¹⁰ Bakara, 2/200.

²¹¹ Bakara, 2/201–202.

²¹² Bakara, 2/250.

Hatadan, nisyân denen kalbin zayıflığı veya gafletinden dolayı yapılan kusurlardan bağışlanmak amacıyla Allah (c.c.)'a şöyle dua edilmesi tavsiye edilmiştir. “Rabbimiz! Eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma.”²¹³

İnsanın gücünün yetmeyeceği işlerle sorumlu tutulmaması amacıyla yapması tavsiye edilen duada; “Ey Rabbimiz! Bize bizden evvelkilere yüklemiş olduğun gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bizim için kendisine takat bulunmayan bir şey de yükleme.”²¹⁴ buyrulmaktadır.

Hidayete erdikten sonra tekrar dalaletе düşmemek amacıyla kalplerin saptırılmaması için Kur’an’ın inananlara öğrettiği bu dua şöyledir; “Ey Rabbimiz! Bizlere hidâyet buyurduktan sonra kalplerimizi -haktan- saptırma ve kendi Yüce katından bizlere bir rahmet bağışla. Şüphe yok ki sen sonsuz bağışta bulunansın.”²¹⁵

Hız. İsa’nın havarilerinin yaptığı duada; “Rabbimiz! İndirdiğine inandık ve peygambere tâbi olduk, artık bizleri şahitler ile beraber yaz.”²¹⁶ diyerek, Allah’ın dinine tâbi oldukların ifade ederek dua etmişlerdir.

İnananların, Allah’ın peygamberler vasıtası ile va’d ettiğini vermesi için yaptıkları duada; “Ey Rabbimiz! Peygamberlerine karşı va’d ettiklerini bizlere ihsan buyur. Ve bizleri kıyamet gününde rezil etme. Şüphe yok ki, sen verdiğin sözden dönmezsin.”²¹⁷ buyrulmaktadır.

Zayıf ve mazlum olan kimselerin yardım talebiyle yapmış oldukları duada; “Ve sizin için ne var ki, Allah Teâlâ’nın yolunda ve erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan

---

²¹³ Bakara, 2/286.

²¹⁴ Bakara, 2/286.

²¹⁵ Al-i İmran, 3/8.

²¹⁶ Al-i İmran, 3/53.

²¹⁷ Al-i İmran, 3/194.

zaafa düşürülmüş olan bir takım biçareler uğrunda savaşmıyorsunuz. Onlar ki: Ey Rabbimiz! Bizi şu ahalisi zâlim olan şehirden çıkar ve bizim için kendi tarafından bir koruyucu gönder ve bizim için kendi katından bir yardımcı tâyin buyur diye niyâz etmektedirler.”²¹⁸ buyrulmaktadır.

İnanan kimseler cehennem azabından korunmak için; “Rabbimiz bizden cehennem azabını uzaklaştır; doğrusu onun azabı sürekli bir acıdır. Orası şüphesiz kötü bir yer ve kötü bir duraktır.”²¹⁹ diye dua etmektedirler.

İnanan kullar başarı talebi için yaptıkları duada; “Rabbimiz! Katından bize rahmet ver ve işimizde doğruyu göster, bizi başarılı kıl.”²²⁰ diyerek dua etmişler ellerinden gelen gayreti gösterdikten sonra başarıyı Allah’tan istemişlerdir.

İnanan kullar Rabbinden; “Bize eşlerimizden ve çocuklarımızdan gözümüz aydınlığı olacak insanlar ihsan et ve bizi takva sahiplerine önder yap”²²¹ diyerek hayırlı bir eş ve hayırlı bir nesil talebinde bulunmuşlardır.

Hz. İbrahim’in ashabının kâfirlerden korunma talebi için yaptıkları dualarında; “Ey Rabbimiz! Bizi kâfir olanlar için bir fitne kılma ve bizim için mağfîret buyur. Ey Rabbimiz! Şüphe yok ki: Azîz, Hakîm olan, ancak sensin.”²²² diyerek güvenlik talep etmişlerdir. Bir başka ayet-i kerime de; “Rabbimiz bizi zalimler için bir fitne yapma, rahmetinle bizi kâfirlerden kurtar” diye dua etmektedirler.

Yusuf (a.s.) dünyanın geçici tüm nimetleri elinde iken “Ya Rabbi! Muhakkak ki, sen bana mülkten verdin ve hâdiselerin bir kısım yorumunu bana öğrettin. Ey

---

²¹⁸ Nisâ, 4/75.

²¹⁹ Furkan, 25/65–66.

²²⁰ Kehf, 18/10.

²²¹ Furkan, 25/74.

²²² Mümtehine, 60/5.

göklerin ve yerin yaratıcısı! Benim dünyada da ahirette de veliyyi nîmetim sensin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat.”²²³ diyerek dua etmiş ve duasında Müslüman olarak ölmeyi ve imanlı olarak bu dünyadan göç etmeyi ön plana çıkarmıştır.

Hz. Meryem’in annesi kendisine hamile iken adağının kabul edilmesi için şu dua da bulunmuştur; “Hatırla ki, İmran’ın eşi: “Ey Rabbim! Ben karnımdakini azatlı bir köle olarak sana adadım. Bunu benden kabul buyur. Şüphe yok ki hakkiyle iştirici sensin, kemâliyle bilici sensin, demişti.”²²⁴

İlerlemiş yaşına ve eşinin kısır olmasına rağmen Hz. Zekeriya’nın Rabbine yaptığı duada; “O vakit Zekeriya Rabbine dua ederek dedi ki; “Ey Rabbim! Bana kendi tarafından pek temiz bir zürriyet bağışla. Şüphe yok ki, sen duayı hakkiyle iştiricisin.”²²⁵ diyerek hayırlı bir nesil talebini ön plana çıkarmıştır. Bir başka duasında Hz. Zekeriya “Rabbim beni tek başıma bırakma, sen varislerin en hayırlısısın.”²²⁶ diyerek duasında ısrar etmiş ve hayırlı nesil talebini yinelemiştir.

Hz. Musa mücadelesinde karşılaşmış olduğu maddi ve manevi engellerin üstesinden gelebilmek için Rabbine yapmış olduğu duada; “Musa dedi ki; “Yarabbi! Benim göğsüme genişlik ver. Ve benim için işimi kolaylaştır. Ve dilimden düğümü çöz. Sözümü iyice anlayabilsinler.”²²⁷ diyerek dua etmiş, dini tebliğ esnasında doğabilecek eksikliklerin giderilmesi için Rabbine niyazda bulunmuştur.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.)’e Allah (c.c.) tarafından öğretilen dualardan biri de; “Artık şüphe yok ki, gerçek hükümdar olan Allah Teâlâ pek yücedir. Ve sana

---

²²³ Yusuf, 12/101.

²²⁴ Al-i İmran, 3/35.

²²⁵ Al-i İmran, 3/38.

²²⁶ Enbiya, 21/89.

²²⁷ Taha, 20/25–29.

vahyedilmesi tamamlanmadan önce Kur'an-ı okumakta acele etme ve de ki; "Yarabbi! Benim ilmimi artır."²²⁸ diyerek dua etmesi tavsiye edilmiştir.

Hz. Musa mücadelesinde zalim toplumlardan korunmak için yaptığı duada; "Bunun üzerine -Hz. Musa'da- oradan korkarak ve gözetleyerek çıktı. "Ey Rabbim! Beni o zalim olan kavimden kurtar" dedi."²²⁹, Hz. Lut (a.s.)'ın yaptığı duada; "Rabbim bozgunculara karşı bana yardım et."²³⁰ diyerek Rabbinden yardım talep etmiştir.

Hz. Süleyman'ın duasında ise; "Yarabbi! Beni bağışla ve bana bir mülk ver ki, benden sonra hiçbir kimseye lâıyk olmasın. Şüphe yok ki, sen çok bağışlayansın."²³¹ şeklinde ifade edilmekte, hakimiyet ve bağışlanma talebi ön plana çıkmaktadır.

Hz. Nuh'un oğlu için yaptığı dua, Hz. İbrahim'in babası için yaptığı dua, Hz. Muhammed'in amcası için yapmış olduğu dualar kabul edilmemiştir. Hepsinde de bu duaların kabul edilmeme sebebi; kendileri için dua edilen şahısların Müslüman olmamaları ve Allah'ı inkârda ısrarlı olmaları idi.²³²

Allah Teâlâ, birçok âyette kullarından dua etmelerini istiyor. "Rabbimize yalvararak gizlice dua ediniz."²³³; "En güzel isimler Allah'ındır, öyleyse onlarla O'na yakarın"²³⁴; "Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak yüksek olmayan bir sesle sabah akşam an, gafillerden olma."²³⁵; "Rabbimiz buyurdu ki bana dua edin, duanızı kabul edeyim"²³⁶ buyurmaktadır. Dua gerek ibadet manasında olsun, gerek sadece dua,

---

²²⁸ Taha, 20/114.

²²⁹ Kasas, 28/21.

²³⁰ Ankebut, 29/30.

²³¹ Sad, 38/35.

²³² Muhammed ÇELİK, a.g.e., s.166.

²³³ Ar'af, 7/55.

²³⁴ Ar'af, 7/180.

²³⁵ Ar'af, 7/205.

²³⁶ Mü'min, 40/60.

ikisinde de istemek emredilmiş ve Allah'ın dilemesi için kulun istemesi şart koşulmuştur.

Allah Teâlâ duanın sadece kendisine yapılmasını kendisi dışındaki varlıklara yakarışın bir faydası olmadığını ve sonuçta duasının bir karşılık bulmadığını bildiriyor. “Allah'ın berisinden sana fayda da vermeyen zarar da vermeyen şeylere yakarma.”²³⁷; “De ki: Allah'ı bırakıp ta bize fayda vermeyecek, bize zarar dokundurmayacak şeylere mi dua edelim?”²³⁸; “De ki: Bana ancak Allah'a kulluk yapmam, Kendisine ortak koşmamam buyruldu. Ancak ona yalvarırım.”²³⁹

Kur'an-ı Kerimde duanın nasıl yapılması gerektiği konusunda bilgi verilmektedir. Bu konu ile ilgili Kur'an-ı Kerimde öne çıkan hususlar; dua kısa ve özlü olmalıdır, duada istenen şey meşru ve makul olmalıdır. “Ve insan hayrı istediği gibi şerri de ister.”²⁴⁰ buyrulmaktadır. Dua gizli ve alçak sesle yapılmalıdır. “Rabbimize yalvara yalvara gizlice dua edin.”²⁴¹, “ O Rabbine gizli bir seslenişle yalvarmıştı.”²⁴² buyrulmaktadır.

3.3.2 Hadislerdeki Dua Eğitiminden Örnekler

Allah (c.c.) Kur'an-ı Kerim'de duanın nasıl olması gerektiği hakkında bilgiler vermiştir. Duanın nicelik yönü, şekil ve metin itibarıyla nasıl olması gerektiğini ise daha çok Hz. Peygamber'in mübarek sözleri ile açıklamaktadır. Peygamber efendimizin ilgili hadislerinde dua ederken Müslümanlara tavsiye etmiş ilkeleri sıralayacak olursak;

---

²³⁷ Yunus, 10/106.

²³⁸ En'am, 6/71.

²³⁹ Râ'd, 13/36.

²⁴⁰ İsrâ, 17/11.

²⁴¹ Ar'af, 7/55.

²⁴² Meryem, 19/3.

Kalbin Bütün Samimiyeti İle Dua Etmek

Dua edecek olan kişi ilk etapta, duruşunda, sözlerinde edebe riayet etmelidir. Huşu, huzur ve rağbet içersinde olmalıdır. Gafil bir kalple Yüce Allah'a dua etmemelidir. Zira Hz. Peygamber bir hadislerinde “Allah gafil kalp ile yapılan duayı kabul etmez”²⁴³ buyurarak dua etmek isteyen ferdin ilk etapta nasıl bir ruhi atmosfer içersinde bulunması gerektiğini ortaya koymuştur.²⁴⁴

Duaya Besmele ile Başlamak

Duaya besmele ile başlanmalıdır. Zaten Yüce dinimiz temelde her işe besmele ile başlanması gerektiğini emretmiştir. Allah Resülü “Besmelesiz başlanan her iş ebterdir.”²⁴⁵ buyurarak kişiyi duaya başlamadan önce şeytanın vesvesesinden korunmak için besmele çekmesini tavsiye etmiştir.

Dua Ederken Elleri Kaldırmak ve Dua Bitince Yüze Sürmek

Peygamber Efendimiz duanın şeklini izah ettiği bir Hadis-i Şeriflerinde; “Allah'a dua ettiğin zaman, avuçlarını açarak dua et. Ellerini ters çevirerek dua etme. Duayı bitirdiğin zaman ellerinle yüzünü meshet.”²⁴⁶ buyurmaktadır.

Duanın başında Allah'a hamd, Resulullah (s.a.v.)'a salat getirilmelidir. Resulullah (s.a.v.) dua eden bir adamın duası sırasında Hz. Peygambere salat ve selam okumadığını görmüştü. Hemen; “Bu kimse acele etti” buyurdu. Sonra adamı çağırdı.

---

²⁴³ Tirmizi, Da'avât, 3374 (V/426).

²⁴⁴ Cengiz Çelik, **Hz. Peygamberin Hadislerinde Dua Metodu**, (Yayınlanmamış Master Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi SBE,1996), s.19.

²⁴⁵ Ahmed İbn Hanbel, Müsned, V/259.

²⁴⁶ Cengiz Çelik, a.g.e., s.24.

“Biriniz dua ederken Allah’ü Teâlâ’ya hamd’ü sena ederek başlasın, sonra Hz. Peygamber’e salat okusun, sonrada dilediğini istesin” buyurdu.²⁴⁷

Dua ifadelerinin üç defa tekrarlanması da tavsiye edilen bir husustur. Zira Hz.Aişe’den bir rivayette “Resulullah dua ettiği zaman üç kere eder, bir şey istediği zaman üç kere isterdi.” buyrulmaktadır.²⁴⁸

Peygamber Efendimiz acele etmemeyi, duanın kabul şartı olarak saymakta ve “Sizden biri acele etmedikçe duası kabul edilir. Nasıl acele edilir? Ey Allah’ın Resülü! diye sorulunca şöyle cevap verdi; Dua ettim fakat Allah duamı kabul etmedi der.”²⁴⁹ diyerek duanın acele bir şekilde yapılmasının uygun olmadığını belirtmiştir.²⁵⁰

Dua Özlü ve Kısa Olmalı

Dua özlü, fakat kısa ve manidar olmalı. Dua, alabildiğine uzun olmamalı. Hz. Aişe (r.a.) Hz. Peygamberden şöyle naklediyor: “Rasulullah özlü duaları tercih eder diğerlerini bırakırdı. Yani Allah’ın Resülü az kelime ile çok mâna ifade eden, hem dünya hem de ahirete ait özlü dualar ederdi.”²⁵¹

Duanın “Amin” denilerek Tamamlanması

Duanın “amin” denerek tamamlanması müstehabdır. Hz. Peygamber “Ey filan duanı aminle tamamla ve gözün aydın olsun” buyurmaktadır.²⁵²

Hız. Peygamber’in dua konusundaki tavsiyelerini özetleyecek olursak; Abdestli olmak, tövbe ve istiğfar etmek, kibleye doğru yönelmek, elleri semaya kaldırmak, temiz

---

²⁴⁷ Tirmizi, Da’avât, 3477 (V/445).

²⁴⁸ Müslim, Cihat 108 (IV/224).

²⁴⁹ Tirmizi, Da’avâ, 3387 (V/433).

²⁵⁰ Muhammet Çelik, a.g.e., s.181.

²⁵¹ Cengiz Çelik, a.g.e., s.21.

²⁵² Cengiz Çelik, a.g.e., s.21–22.

bir kalp ile dua etmek, duada acele etmemek, duayı korku ve ümit arasında yapmak, duada sesi fazla yükseltmemek, duada son derece samimi olmak, duada ısrar etmek, duayı yalnız kendimiz için yapmamak, duayı hayırlı işler için yapmak ve duanın kabulü için helal rızık kazanmaktır.²⁵³

Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz, İslam'a davet faaliyeti esnasında, bizzat davetin bir metodu olarak da duaya başvurmuştur. Davetin ilk günlerinde Müslümanlar inançları sebebiyle eziyet ve baskılara maruz kalırken, Rasulullah (s.a.v.) Efendimiz Kureyş'in iki kuvvetli şahsiyetlerinden biri, Ömer b. El-Hattab veya Amr b. Hişam (Ebu Cehl) ile İslam'ı kuvvetlendirmesi için Cenab-ı Hakk'a niyazda bulunuyor ve bunlardan Allah'a daha sevimlisi olan Hz. Ömer hakkında onun duası kabul edilerek bu vesile ile Hz. Ömer Müslüman oluyordu.²⁵⁴

---

²⁵³ Cengiz Çelik, a.g.e., s.23–46.

²⁵⁴ Şahin Doğan, **Duanın Birey Eğitimindeki Rolü**, (Yayınlanmamış Master Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2003), s.34.

III. BÖLÜM

4. DUA ÖĞRETİMİ

4.1 Dua Öğretimi

Dua'nın maddi ve manevi birçok faydasının olduğu, bireyin normal gelişimi için gerekli bir ritüel olduğu yapılan araştırmalarla kanıtlanmıştır.²⁵⁵ Din Eğitiminin hedeflediği mükemmel insanı yetiştirmek için, bu alanda ilginin belirdiği ilk andan itibaren çocuklarımıza psiko-pedagojik çerçevede sağlıklı bir dua öğretimi yapmamız çocuğun dînî ve zihnî gelişimi için önemlidir. Din Eğitiminin görevlerinden olan dua'yı öğretme ve yönetme²⁵⁶ faaliyeti prensipleri ve yöntemleriyle din eğitiminin önemli bir faaliyet alanını oluşturmaktadır.

Bu bölümde dua öğretiminde dikkat edilmesi gereken incelikler ve ipuçları verilmiş, çocuklarımıza dua etme sanatını nasıl öğretiliyiz²⁵⁷ sorusunun cevabı olarak yeni geliştirilen yöntemler ve batıdaki dua eğitimi literatürün de kullanılan metotlar hakkında bilgi verilmiştir.

4.1.1 Dua Öğretiminin Prensipleri

Serbestlik

Din üzerinde konuşma kabiliyetinin gelişmesi, kendi kendine dua edebilir hale gelme, önce çevredeki konuşmaları dinleyerek, kalıp duaları tekrarlayarak başlar.

---

²⁵⁵ Hökelekli, a.g.e., s.227–232.

²⁵⁶ Mehmedoğlu, a.g.m., s.151–152.

²⁵⁷ Hansemann, a.g.e., s.47.

Bunun yanında çocuklar mümkün olduğu kadar erken yaşta, en basit cümlelerle başlayarak, içlerinden geldiği gibi dua edebilmeyi öğrenmelidirler.²⁵⁸ Dua Öğretiminde asıl olan kişiyi Allah'la buluşturmadır. Çocuk ruhunun içinden geldiği gibi Allah'a yönelmesi onun için güzel ve sevindiricidir. Böyle bir dua anlayışı çocuklarımız için sıkıcı olmaz ve onların "Dua'nın benim için hemen hemen hiç önemi yoktur." demelerine engel olur.²⁵⁹ Çocuklarımıza öncelikle dua okumayı değil dua etmesini öğretmemiz gerekir. Zaten yapılan araştırmalarda çocukların birçoğu duayı "Dua Allah'la konuşmak demektir. Allah'tan bir şey istendiği zaman edilir"²⁶⁰ diye tarif etmektedirler. Dua içten nasıl geliyorsa, yapaylıktan uzak, jestlere, bir takım formüllere uymak mecburiyetinden sıyrılarak, ruhumuzun olanca içtenliği ile deruni bir zevk havasında yapılması²⁶¹ gerektiği çocuklarımıza öğretilmelidir. Çocuklarımızı Tanrının huzurunda derdini dökmeye, onunla konuşmak için her şeyden faydalanmaya, onunla güven içinde konuşmaya alıştırmamız gerekir. Tıpkı sevilen ve bütün kalbiyle sizi seven bir kimseyle çekinmeden ve serbestçe konuşur gibi.²⁶² Sadece belli kalıp sözlerle dua edebilirsin diyerek çocuğu duadan soğutmamaya özen gösterilmelidir.

Konumuzla alakalı Georg Hansemann'ın yazmış olduğu Tanrı Tecrübesi ve Tanrısızlık (Gotteserfahrung und Gottesverlust) isimli eserin bir bölümü tamamen "Dinin Temel Görevi olarak Dua Eğitimi" adı altında dua eğitimine ayrılmıştır. Biz bu eserden konumuza açıklık getirmesi için birebir tercüme örnekleri sunacağız. Konunun "Dua etmeye izinli olmak mı, zorunlu olmak mı?" alt başlığı altındaki bölümde Hansemann şöyle demektedir;

---

²⁵⁸ Bilgin, a.g.e., s.25.

²⁵⁹ Hansemann, a.g.e., s.47-48.

²⁶⁰ Mehmedoğlu, a.g.m., s.147.

²⁶¹ Cilacı, a.g.e., s.34-35.

²⁶² Fenelon, a.g.e., s.74.

“Din eğitimcisi okulda dua için motive olmayı her zaman sağlayabilir. Fakat bununla ilgili olarak çocukların evdeki durumu nedir? Daha ilkokul yılında din eğitimciler çocukları günlük duaya alıştırmak için çalışırlar. Fakat dini bir aile yapısı olmayan çocuklarda bu birçok açıdan problemlidir. Her halükarda bu günlük ibadet için bir motif bulunmalıdır. Çocuklardaki “Lütfen-Teşekkür Ederim Yükümlülüğü”nden yola çıkıp bu yükümlülüğü benzer şekilde Tanrıya olan ilişkiye aktarmak yaygındır. Nesnel olarak buna itiraz edilecek bir durum da yoktur. Ama burada yükümlülük motifinin bilinçsiz bir zevksizlik etkisini içinde taşıdığı için uygun ve destekleyici bir dua motifi olup olmadığı sorulmalıdır. Çocuk ve yetişkin için tanrıya sadık kalmada çok alelade bir dua görevinin bile ona yardımcı olduğu zamanlar olduğundan, bu motiften vazgeçilemez. Fakat eğer çocuğun içgüdüsel olarak dua mecburiyetine karşı olmasını istemiyorsak, bu çocuklarımız için ilk ve belirleyici dua gerekçesi olmamalıdır. Dua eğitimi konusundaki bu mütevazî düşünceleri, Duayla ilgili bazı içeriklerin çok yetersiz olduğunu ve ibadet hayatının sönmesinin bir sebebi olabileceğini söylemeden bitirmemelidir. Duanın içeriğinde eksiklik: Bununla çocuklarımızın içerikleri ile özdeşleşmeksizin hazır formlarla dua ettiği gerçeğidir. Bu duanın karikatürüdür ve kaba sofu dindarlığının kötü bir kopyasıdır.”²⁶³

Dua öğretimindeki serbestlik ilkesinde dikkat edilecek bir diğer önemli husus ise çocukların kendi istekleri ve kararları ile dua etmesini sağlamak, uygun ortam sağlanmadan, çocuğun ruh hali dua etmesine uygun olmadığı zamanlarda örneğin oyuna dalmışken “hadi dua edeceğiz diyerek” çocuk dua etmeye zorlanmamalıdır. Hansemann konu ile ilgili eserinde “Ders çerçevesinde Duada Motiv” alt başlığı altında şöyle demetedir;

---

²⁶³ Hansemann, a.g.e., s.64–66.

“Eğer din dersi öğretmeni sınıfa girip bütün öğrencilerin hazır olduğuna kani olarak, “Şimdi Rabbin duasını (Vaterunser)* yapıyoruz.” diye bildirirse insan zihni anlamlılığı kendine açık gelmeyen eylemlere karşı otomatik olarak olumsuz tepki gösterdiği ve çocuklarda bütün emirlere karşı koyma tutumu olduğu için, bütün dua süreci zevksizlik hâkim olur.

O zaman temel olarak şu alınmalı: Din dersinde sadece, çocukların o anki durumu dua etmeye uygun ve anlamlı görülüyorsa dua edilmeli. Aynı şeyin duanın içeriği için de geçerli olduğunu ilave etmek gerekir. O halde sadece dua edilip edilmeyeceği değil ne duası yapılacağı da çocukların zihinlerinin o anki şartlarına bağlıdır.

Eğer din dersi öğretmeni bir katılım (uzlaşma) çerçevesinde ibadetin motif ve formunu çocuklarla birlikte görüşüp kararlaştırırsa, bu şartları fazla zorlanmadan sağlayabilir. Bu çalışmada, bir otorite tarafından alınan kararlar negatif algılanmasına karşın, kişinin kendi aldığı kararların pozitif algılandığı için, kişinin kendi zihinsel faaliyeti önemli bir rol oynar. Dua eğitimi için din dersinin başında bu şekilde dua edilmesi çok verimli olur: Öğrencilerin dua deneyimi ile ilgili olarak başka yerlerden getirdiklerinin minimum düzeyde olduğu bir durumda, okul ibadeti ibadet okuluna döner. Din dersinin ortasında ve sonunda olan bir duada şekil, içerik ve motif müfredatça belirlendiğinden böyle bir uzlaşma gerektirmez. Müfredat metodik olarak iyiyse, çocuklardan pozitif yaşantı olarak kabul görür, o zaman dua da bu pozitif his değerlerinden payını alır.

Dua motifi meselesi, yukarıda duanın icrası ile ilgili söylenenlerle birlikte yüce bir anlam kazanır. Yani orada okul çağında mümkün olduğunca çok yönlü aktiviteler aracılığı ile pozitif bir yaşantıya ulaşılabileceği açıkça belirtildi. Ama okul ibadetine bu şartın yerine getirilmesi zordur. Şarkı ya da söz şeklinde söylenen

---

* Hz. İsa'nın Hıristiyanlara öğrettiğine inanılan, Hıristiyan inancının en önemli duası.

ibadet sözleri ve birkaç meditasyon formundan başka seçenek pek yoktur. Mümkün olduğunca, motiften kaynaklanan pozitif yaşantı kalitesine önem vermek gerekir, yoksa can sıkıntısının yaşanması kaçınılmazdır.”²⁶⁵

Devamlılık

İlksel deneyimleri ile büyüklerinden, yalnızca sözleri değil jest ve mimikleri hatta duyguları da taklit eden çocukların, dinin ibadet alanındaki etkilerden bir şeyler edinmemesi mümkün değildir.²⁶⁶ Okul öncesi dönemdeki çocuklara ibadetler ve dua çok ilginç gelir, bizi taklit etmeye çalışırlar. Bizimle birlikte namaz kılmak, dua etmek isterler. Bu noktada yemeklerden önce ve sonra Allah’a verdiği nimetlerden dolayı sesli olarak şükretmek, namazlardan sonra yine sesli olarak dua etmek; kendimiz, eşimiz, aile büyüklerimiz ve çocuklarımız için iyi dileklerde bulunmak yavrularımız üzerinde büyük tesir bırakır ve onları Allah’a yaklaştırır.²⁶⁷ Bir çocuk için yalnız dua etmek, grup ile dua etmekten çok daha sıkıcıdır. Bu yüzden çocuk dua ederken tek başına bırakılmaz da, bu dualar ailesi ile birlikte yapılırsa onun için gerçek bir yardım olur.²⁶⁸ Bir müddet sonra çocuk dıştan bizi taklit eder gibi görünürken, aslında o Allah ile içten ilişki halindedir. Büyüklerinden öğrendiklerinin sınırını çoktan aşmış olan çocuk Allah karşısında yetişkine göre daha hassas daha çaresiz ve daha muhtaçtır. Allah huzuruna çıkınca, gerçekten O’nun huzuruna çıkmıştır.²⁶⁹ Sadece zorluk anlarında değil mutluluk ve refah anlarında da dua edilmesi, böyle bir davranışın Allah’ın sevgisini kazanmada önemli olduğu bilinci çocuklara öğretilmelidir. Eğer çocuklarımıza devamlı dua etme alışkanlığını kazandırmak istiyorsak, onları tek başına dua etmeye alışınca kadar dualarında yalnız bırakmamak gerekir.

---

²⁶⁵ Hansemann, a.g.e., s.63–68.

²⁶⁶ Mehmetoğlu, a.g.m., s.145.

²⁶⁷ <http://www.sorularlaislamiyet.com/Çocuk Ruh Sağlığı Açısından Din Eğitimi.htm>, (30 Mart 2006).

²⁶⁸ Hansemann, a.g.e., s.60.

²⁶⁹ Yavuz, a.g.e., s.153.

Sadelik

Çocukların duaya olan ilgisinin canlı tutulmasında dikkat edilmesi gereken prensip, çocuk bizimle beraber dua etmek istiyor diye taşıyabileceğinden fazla bilgi aktarmamaktır. Her söylenene inanıyor ve her söyleneni kolay algılıyor diye zihnine yüklenmek tehlikeli sonuçlar doğurabilir. Çocuğun “tabii dindarlığını” bozmadan, köreltmeden²⁷⁰ varsa, o anki durum ile ilgili, sorduğu veya merak ettiği kadar çocuk bilgilendirilmelidir.²⁷¹ Verilebilecek fazla veya gereksiz bilgiler çocuğun kafasını karıştırabilir veya duaya ilgisini azaltabilir.

Sadece Faydacı Dua Anlayışı Olmamalı

Dua sadece yararlı bir din anlayışını besleyici olmamalı, çocuğa bir takım manevi güzellikleri hissettirici olmalıdır. Yapılan araştırmalarda ilk çocukluk dönemindeki çocukların dualarında çanta, kolye, gezmeye gitmek, motosiklet, tabanca ve çikolata gibi ben merkezli basit şeyler istedikleri görülmektedir.²⁷² Aslında çocuğun Allah’a kendini yakın hissettiğin bir göstergesi olan bu talepleri onun dini bilincinin gelişmesi açısından faydalıdır. Fakat duadaki istekler sadece maddi ve faydacı olmamalı aynı zamanda çocuğa güven, sevgi (Allah sevgisi, Peygamber sevgisi, anne ve baba sevgisi, vatan, millet ve bayrak sevgisi vs.), sabır, af etme ve af dileme, dürüstlük, iffet, şükür, yardımlaşma, paylaşma, çalışkanlık, fedakârlık, başkasını düşünme, temizlik ve cesaret vs. gibi değerleri öğretici olmalıdır.

---

²⁷⁰ Selçuk, a.g.e., s.75.

²⁷¹ Mehmedoğlu, a.g.m., s.151–152.

²⁷² Beyza Bilgin, Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S.2 (1995), s.72.

Uygulanabilirlik (Güncellik)

Çocuklara öğretilecek duaların yakın çevre ile ilgili olması, günlük yaşantılarında kendilerine yararlı olabilecek yönlerinin bulunması gerekmektedir.²⁷³ Çocuklarımıza düzenli dua etme alışkanlığını kazandırmak istiyorsak, yaptığımız duanın gerekçesini çocuklara etkili bir şekilde anlatmamız gerekir. Bu gerekçe kişisel olarak da çocuklara uygun düşerse, zor şeyler bile kolayca başarılabilir. Duanın çekim gücü yoksa basit isteklerde bile başarısız olunur.²⁷⁴ Güncel hayat içinde kullanılmayan, çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermeyen dualar onlara ezberletilse bile bir müddet sonunda unutulacaktır. Konu ile ilgili eserinde Hansemann “İbadet Motifi Teolojik Olarak Doğru Olmalı” alt başlığı altında şöyle demektedir;

“Diğer taraftan dua hakkındaki teolojik öğretinin değil, aksine öğrencilerin pratik olarak yaptıklarının belirleyici öğrenmeyi sağladığı görülmektedir. Ve yine şu söz zikredilmeli: İbadet okulu olarak okul ibadeti. Her hafta defalarca gerçekleşen uzun yıllar süren pratik içerisinde gerçek bir Hıristiyanlık ibadet* hayatına alışmalıdır. Ve sadece din eğitimcinin dua ile ilgili her şeye egemen olup onu kurnazca kullanabilmesi değil, Tanrı huzurunda Hıristiyan’ca duruşun büyük dua içeriklerini çocuklarda yaşatmayı sağlayabilmesi önemlidir. Dua da burada bir rol oynayacaktır, fakat merkezi bir rol değil. Aksine, din eğitmeni uygun fırsatlarda duanın yanlış anlaşılabilir yönlerini gösterip bu konuda çocukları uyarması gerekir.

Ananias, korkulu Saulus’u evinde görmeye gittiğinde, “Baksana, o dua ediyor.” Sözleri ile sakinleşti. Şu yeterli olmalıdır: Gerçekten dua eden kişi kurtuluş yolundadır. Bizim ile ibadeti öğrenen her çocuk ve genç, artık kaybolmayacak kişisel bir tanrı ilişkisine kavuşmuştur. Bir defa iyi bir abit olan birisi günümüzdeki tanrı

---

²⁷³ Selçuk, a.g.e., s.168.

²⁷⁴ Hansemann, a.g.e., s.62.

* Georg Hansemann’ın Katolik bir Hıristiyan olduğu unutulmamalıdır.

kaybı ortamında artık tanrısız olmaz. Abit kalmaya karar veren bir insan artık kaybolmaz. Bunun mümkün olduğunca çok öğrencimizde gerçekleşmesini dilerim.”²⁷⁶

Anlaşılabilirlik

Çocuğa öğretilecek dualar çocuğun anlayabileceği ve kolay öğrenebileceği ifadelerden seçilmelidir. Çocuğun dil ve zihin gelişimine uygun, anlayarak ifade edebileceği dualar öğretilmelidir. Dolayısıyla çocuklara ilk ve son çocukluk döneminde öğretilecek olan dualar daha çok anadilde olmalıdır. Çocuğun ilk ergenlik döneminden itibaren Arapça ifadeleri ile veya Kur’an da yer alan Peygamber duaları ile dua etmesi güzel bir davranış olacaktır. Dua öğretiminin bir bölümünde ayet-i kerime ve hadis-i şeriflerden faydalanılarak çocuğa dua etmesi öğretilmelidir. Zaten Kur’an ayetleri ve Peygamberin Yüce Allah’a yakarışları, yakarış üslupları ve metin itibarıyla en ideal dua örneklerini oluşturmaktadır.²⁷⁷

Duanın Kabulü Konusu

İlk çocukluk yıllarında zihinden geçen bütün fikirlere ispat bulma gereği duyulmayan ve aşkın olana karşı bir şüphenin olmadığı bir devrede, çocukta Allah’tan istenen her şeyin gerçekleşebilir olduğuna dair bir inanç vardır. Çocuk, dualarının kabul olduğuna dair bir güven duyar. Fakat bu noktada çocuğa duadaki bu isteklerinin nasıl gerçekleşebilir olacağının yolunu dua ile eş zamanlı olarak öğretmek gerekir.

Bu noktada dua etmeyi öğreten anne-baba ve eğitimcilerin dikkat etmesi gereken; çocuğa, muhtaç olduğu her şeyi Allah’tan istemenin, tamamıyla meşru bir

---

²⁷⁶ Hansemann, a.g.e., s.63–68.

²⁷⁷ Yaşar Nuri Öztürk, **Kur’an ve Sünnete Göre Tasavvuf**, 4.Baskı, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, 1990, s.353.

hareket²⁷⁸ olduğunun öğretilmesinin yanı sıra, istekler için öncelikle kendisinin de gayret göstermesinin gerektiğini ve böyle bir bireyin yaratıcı karşısında daha erdemli kişi sayılabileceğinin öğretilmesi de gereklidir.²⁷⁹

Dua alıştırmaları yaparken Allah'a yönelen, ondan isteklerde bulunan çocuğa, makul isteklerde bulunması konusunda ikazda bulunmalı, hele hele olmayacak bazı akılsızca istekleri ona yöneltmesi konusunda çocuk yönlendirilmemelidir.²⁸⁰ Dua, çocuğun hayal dünyasının bir fantezisi olmamalıdır. Dua çocuğun hayal âleminin bir parçası olduğu takdirde,²⁸¹ sonuçta bir şey elde edemeyince inançlarının sarsılması tehlikesi ortaya çıkar.

Çocuklar dua ettikten sonra makul olan istek ve taleplerinin de yerine gelmemesi durumunda hayal kırıklığına uğrayabilirler. Duaya olan inancında azalma olabilir veya dini şüphe içersine düşme yönünde eğilimler gösterebilir. İşte bu noktada anne-baba ve eğitimcilerin çocuğa tatmin edici cevaplar vermesi gerekir. Her isteğimizin gerçekleşme bile yaptığımız duadan dolayı Allah'ın bizi seveceği ve bizden hoşlanacağı bilincinin çocuğa yerleştirilmesi gerekir. Bu durum Alman din dersi kitaplarında ilginç bir hikâyeye anlatılmak istenmiştir; "Çiftçiler Pazar sabahı dua ettiler. Allah'ım bizi ateşten, kötü hasattan ve çekirgelerden koru. Aynı zamanda çekirgelerde bir dua etti. Allah'ım! Düşmanın gözlerini kör et. Bu sayede onların tarlalarını bitirelim."²⁸² Hikâyeden de görüldüğü gibi her talebimiz belki gerçekleşmeyebilir fakat asıl olan halimizi Allah'a arz etmek ve onun sevgisini kazanmaktır. Çocuğun gerçekleşmeyen bir isteğinden sonra bu anlayış ona öğretilerek duaya olan inancı canlı tutulabilir.

---

²⁷⁸ Carrel, a.g.e., s.24.

²⁷⁹ Mehmedoğlu, a.g.m., s.148-149.

²⁸⁰ Dodurgalı, a.g.e., s.223.

²⁸¹ Selçuk, a.g.e., s.83.

²⁸² Manfred Sorg, Hans Eichhorn ve Reinhold Hedtke, a.g.e., s.59.

Başkaları İçin Dua

İnsanoğlu her şeyden önce toplum içinde yaşayan sosyal bir varlıktır. Bu nedenle çocukların küçük yaştan itibaren kendisi haricindeki insanlar içinde dua etmeye yönlendirilmesi gereklidir. Anne-babaları, arkadaşları, sevdiği insanlar ve tüm insanlar için dua etmeye yönlendirilmeleri onların sosyal gelişimlerine katkıda bulunacaktır. Zaten çocuklar ben merkezli dualardan sonra en çok aileleri, akrabaları ve yardıma ihtiyacı olan insanlar için dua etmektedirler.²⁸³ Yaptıkları dualar çocukların, ailenin bireyi, toplumun ve insanlığın bir ferdi olduğu bilincini besleyecektir.

Problemlerle Başa Çıkma Yolu Dua

Dua ile çocuklara Allah'ın yardımını umarak zorlukların üstesinden gelebileceği problemlerle başa çıkabileceği bilincini öğretmeliyiz. Çocuklarımıza korku, keder, hastalık, çaresizlik, musibetler ve felaketler karşısında duanın ona ümit, teselli ve güven sağlayacağı bilinci öğretilmelidir. Sadece zorluk anlarında değil mutluluk ve refah anlarında da dua edilmesi, böyle bir davranışın Allah'ın sevgisini kazanmada önemli olduğu bilinci çocuklara öğretilmelidir.

4.1.2 Dua Öğretiminin Yöntemi

Yaşayarak Öğrenme (Davranış Örnekleri Sunma)

Temel öğretim yöntemlerinden biri olan Yaşayarak Öğretme (Davranış Örnekleri Sunma) duanın öğretiminde de geçerli öğretim yöntemlerinden biridir. Çocuk eğitiminde örnek hareketlerin son derece önemli yeri vardır. Çocuk kendisine öğretilen, tavsiye edilen davranışların bir örneğini yakın çevresinde, özellikle ailesinde görmek

---

²⁸³ Bilgin, a.g.m., s.72-73.

ister. Bu, onun için öğrenme kolaylığı olduğu gibi ikna ve tatmin olması için de bir ihtiyaçtır. Eğer çevresindeki hareketler kendisine söylenenin aksini gösterirse itimadı kaybolur.²⁸⁴ Bazı büyükler çocukların dua öğrenmesini ve dua etmelerini istedikleri halde, çocuklar onların dua ettiklerini hiç görmezler. Pratikte uygulanmayan davranışların gerekliliği konusunda çocuklar şüpheyeye düşerler veya duanın çocukça, çocuklara mahsus bir şey olduğunu düşünürler ve büyüdüklerinde dua etmeyi bırakacaklarına karar verebilirler.

Çocuğu birinci derecede etkileyen ve kalıcı olabilen faaliyetler, çocukların büyükleri ile beraber yaptıkları faaliyetlerdir. Aile bireyleriyle beraber yemekten önce veya sonra, bir işe başlarken, bir yolculuğa çıkarken, pazartesi ve perşembe günleri ölmüşler için veya hayatın her hangi bir anında dua eden çocukların, bu dua etme faaliyeti belleklerinde kolay kolay silinemeyecek etkiler bırakacaktır.²⁸⁵ Beraber yapılacak dualardan sonra çocukların mükafatlandırılması veya en azından takdir edilmesi davranışlarının alışkanlık haline gelmesinde önemli bir motivasyon kaynağı olacaktır.

Yaşayarak öğrenme metodunun güzel bir örneği de; Alman okullarındaki din dersi öğretmenleri okulların eğitim ve öğretime açıldığı ilk gün, okulların kapandığı son gün ve her din derslerine başlarken dua ile başlarlar ve dua ile bitirirler. Öğrencilerde öğretmenleri veya Papazları nezaretinde dualarını okurlar. Okulların açıldığı ilk gün yapılacak iş, öğretmenler ve öğrenciler topluca, papazın nezaretinde kiliseye gitmektir. Kilisede öğrenciler, öğretmenler hep beraber papazın duasına iştirak ederler. Papaz ile birlikte, o öğretim yılının iyi bir şekilde geçmesi, başarılı olunması için dua ederler. Bir iki saatlik kilise ziyareti ve duadan sonra herkes dağılır ve ertesi gün ders başı yapılır.

---

²⁸⁴ Dodurgalı, a.g.e., s.93.

²⁸⁵ Bilgin, **İslam ve Çocuk**, s.163.

Okulların kapanışında da yine aynı şekilde papaz kilisede şükran duasını yaptıktan sonra tatile girilir.²⁸⁶

Dua Metni Üzerinde Düşündürme

Alman Din dersi kitaplarında Rabbin Duası (Vaterunser)* ismindeki duanın öğretiminde kullanılan form metodu, dua üzerinde çocukları düşündürmek ve duadan ne anladığını, duadaki kelimelerin ona neleri çağrıştırdığını çocuklara yazdırmak suretiyle uygulanmaktadır. Formun alt tarafında yazan ibare şu şekildedir; “Rabbin Duasının satırlarını tek tek oku. Üzerlerinde düşün ve bu arada aklına gelen her şeyi boşluklara yaz.”²⁸⁸ denilerek çocuklar dua hakkında düşündürülmektedir. İslam dua öğretiminde de kullanılabilecek yöntem özellikle Fatıha suresinin anlamının cümle cümle yazılıp aralarında boşluk bırakılmak suretiyle, çocuklar cümleler üzerinde düşündürülebilir ve böylece en güzel dua olan Fatıha suresinin anlamı çocuklara dua şeklinde öğretilir.

Çocukları öğrendikleri dualarda anlamlarını bilmedikleri dini terim veya kelime grupları üzerinde düşündürmek, sözlük veya büyüklerinin yardımı ile bu terimlerin anlamlarını öğrenmesini sağlamak çocukların bu dini terimleri kazanmasını ve gerektiğinde kullanabilmesini sağlayacaktır.²⁸⁹

Web Siteleri ve İnteraktif Oyunlardan Faydalanma

İncelemiş olduğum dua ile ilgili web sitelerinde, dua etmeyi teşvik eden, yapılan dualara iştirak etme, yorum yazma, güzel dua kalıplarının herkesle paylaşılması gibi imkânlar sunan web siteleri dua eğitimi ve öğretiminde faydalanılabilecek bir

---

²⁸⁶ Mustafa Tavukçuoğlu ve Hüsamettin Erdem, **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi**, Ankara, Mikro Yayınları, 2002, s.283.

* Hz. İsa'nın Hıristiyanlara öğrettiğine inanılan ve Hıristiyan inancının en önemli duası.

²⁸⁸ Manfred Sorg, Hans Eichhorn ve Reinhold Hedtke, **Cristsein Heute Fundamente Ein Unterrichts-Und Arbeitsbuch**, Essen: Aussaat-und Schriftenmissionas Verlag, 1992, s.64.

²⁸⁹ Selçuk, a.g.e., s.169–170.

yöntemdir. “Dünyada ki bütün eşlerin kalplerini birbirine ısındır. Allah’ım anlayışlarını ve merhametlerini arttır.”²⁹⁰ diye dua eden bir internet kullanıcısına çok sayıda “amin” ve “inşallah” türünden cevaplar yazılmıştır.

Türkiye’deki Musevi cemaatine yönelik Türkçe hazırlanmış olan <http://www.sevixon.com> isimli web sitesinde çocukların din ve dua eğitimine yönelik hazırlanan interaktif oyunlar, çocuklara dini günleri ve bu günlerde yapılan duaları eğlenceli bir şekilde öğretmektedir.²⁹¹

Müzikten Faydalanma

Dua öğretiminde mutlaka müzik’ten faydalanılmalı, müziğin ritmi ve kafiyeli sözleriyle çocuklara ilahi tarzında dualar öğretilmelidir. Batıdaki dua öğretiminde yaygın bir şekilde hem kiliselerde hem de okullarda kullanılan bu yöntem, çocukların dua öğreniminde olumlu sonuçlar vermektedir. Din dersi kitaplarında notalanmış dualar da çocuklara hep bir ağızdan koro şeklinde söylenilmektedir.²⁹² Öğretmenlerin veya din adamlarının önderliğinde yapılan koro şeklindeki toplu dualar,²⁹³ müzikli dua öğretiminin de önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Alman din dersi kitaplarında öğretilen müzikli dua örneklerinden birinin notalanmış metni şu şekildedir; “Hayatımın sahibi! Bu yeryüzünde boşuna olmamama yardım et. Boşuna burada olmayayım. Günlerimin sahibi! Yardım et. Etrafımdakilere sıkıntı vermeyeyim. Ruhumun sahibi! Yardım et. Bana ihtiyaç olunan yerde eksilmeyeyim.”²⁹⁴

Batıdaki din derslerinde uygulanmakta olan müzikli dua öğretimi örneklerinden biri de; öğretmen sınıfa selam vererek girdikten sonra, lambalar

---

²⁹⁰ <http://www.dualar.com>, (30 Mart 2006).

²⁹¹ <http://www.sevixon.com/celebrations.asp> (6 Nisan 2006).

²⁹² Manfred Sorg, Hans Eichhorn ve Reinhold Hedtke, a.g.e., s.56.

²⁹³ Heiler, a.g.e., s.54.

²⁹⁴ Manfred Sorg, Hans Eichhorn ve Reinhold Hedtke, a.g.e., s.58.

söndürülerek mumlar yakılır. Daha sonra öğretmenin çaldığı gitar eşliğinde öğrenciler tarafından şu ilahi söylenmektedir; “Sen bize dünyanı hediye ettin, bize hayat verdin. Sen dünyanı bize hediye ettin, Allah’ım, sana şükürler olsun.” şeklindeki ilahi bittikten sonra Bosna-Hersek’te savaş mazlumlari* ve yeryüzündeki zulme uğrayanlar için bir dua yapılmaktadır.²⁹⁵

Ülkemizde geçtiğimiz yıllarda (2004) Ertuğrul Erkişi tarafından hazırlanan ve Gökkuşuğı neşriyat tarafından yayınlanan çocuklar için müzikli dua öğretimi parçaları büyük ilgi görmüş, parçalara çekilen klipler dua eğitimi ve öğretimine önemli katkılar sağlamıştır. Bu olumlu netice müziğin, din ve dua eğitiminde ne kadar faydalı olduğunun bir göstergesidir.

Resimden Faydalanma

Batıdaki Din dersi kitaplarında uygulanan bir başka yöntem ise çocuklara resim yaptırmaktır. Çocuklara verilen boş bir kâğıdın alt kısmında; “Niçin Allah’a teşekkür etmek istediğimizi resmedin ve not edin. Sonuçları bir grup (toplu) sonucuna dönüştürün.”²⁹⁶ yazmaktadır. Çocuklar kendilerine verilen kâğıtlara Allah’a teşekkür etmek istedikleri konuların resmini yaparlar, bunun yanına resmini yapmak istedikleri konuyu not alırlar ve yaptıkları resimleri arkadaşlarının resimleri ile karşılaştırırlar. Daha sonra seçilen güzel resimler sınıf duvarlarına yapıştırılır.

Batıdaki Din dersi kitaplarında dua ile ilgili çizilmiş karikatürler bulunmaktadır. Karikatürlerin her birinin altında “Çok genç olduğumuz da, çok mutlu olduğumuzda, kendimize çok güvendiğimizde, çok yorgun olduğumuzda ve çok düşünceli olduğumuzda Allah’a teşekkür etmek için” yazmaktadır. Son karikatürde bir

---

²⁹⁵ İrfan Başkurt, **Federal Almanya’da Din Eğitimi**, İstanbul, İFAV Yayınları, 1995, s.124

²⁹⁶ Manfred Sorg, Hans Eichhorn ve Reinhold Hedtke, a.g.e., s.62.

* Bosna Savaşının devam ettiği yıllar.(1992–1995).

mezar resmi bulunmakta ve altında “Allah’a teşekkür için artık çok geç.” ifadesi yazmaktadır.

Almanya’daki din dersi kitaplarında kullanılan aktif metod, yani bilgiler teorik olarak sunulma yerine, hayata uygulanabilir ve lüzumlu konulardan seçilmektedir. Çünkü gerçekleştirilemeyen ve uygulaması zor olan konuların faydasız olduğuna inanılmaktadır. Din dersi kitaplarındaki konular ve dualar anlaşılır, kolay, bol resimli ve karikatürlü bir şekilde öğrencilere sunulmaktadır.²⁹⁷

Resmin çocuklar üzerindeki eğitici fonksiyonundan İslam eğitiminde de azami derecede faydalanmamız gerekmektedir. Dini değerlerin, dini kurumların (Cami, Minare vs.) ve duanın öğretiminde kullanılabilir bu yöntem, çocuklara eğlenceli ve ezbercilikten uzak bir öğretim sağlayacaktır.

Çocuklar İçin Resimli Dua Kitapları

Batıdaki dua eğitimi ve öğretiminde kullanılan en yaygın yöntem, hayatın her anına yönelik oluşturulmuş dua formlarının bol resimli kitaplarla çocuklara sunulmasıdır. Çocuklar karşılaştıkları olaylar karşısında sevinçlerini, üzüntülerini, pişmanlıklarını Allah’a açma imkânlarını buldukları bu kitapçıklar aynı zamanda çocukların Allah’la özgür bir şekilde konuşma kabiliyetlerini geliştirmektedir. Çocuklara yönelik hazırlanan dua kitapçıklarının birinde, yaptığı kavgadan dolayı Allah’a pişmanlığını anlatan bir çocuk aşağıda ifade edildiği şekilde duygularını Allah’a serbest bir tarzda anlatmaktadır.

“Bugün okuldan sonra Andreas ile kavga ettim. Dürüst söyleyeyim kavganın nasıl başladığını hatırlamıyorum. Birden bağrışmaya başladık ve Andreas yumrukları ile üzerime gelmeye başladı. Ben de kızdım ağlayarak kaçana kadar

---

²⁹⁷ Başkurt, a.g.e., s.95.

karnına vurdum. Allah'ım! Kavgada aslında bana ne olduğunu biliyorsun. Hiç olmadığım kadar hiddetliydim. Sanıyorum bazen sen beni benden korumalısın. En azından yarın okul yolunda Andreas ile barışabileceğim doğru sözleri bana bağışla. Amin.²⁹⁸

Bu konu ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu yöntemin Batıdaki olumlu sonuçlarını da göz önüne aldığımızda hayatın her durumuna ve her anına yönelik hazırlanacak bol resimli dua formları çocukların Allah ile buluşmasını ve ona durumunu anlatmasını kolaylaştıracaktır.

4.1.3 Yaşlara ve Gelişim Seviyelerine Göre Öğretilecek Dualar

Birçok anne-baba çocuklarının ibadet ve dua eğitimleri üzerinde önemle durmalarına rağmen zaman faktörünü gözden kaçırdıklarından dolayı başarılı olamamaktadır. İşte bu bölümde Eğitim Psikolojisinin bulgularından yararlanılarak çocuğun hangi yaş grubunda hangi ruh halini aldığını, bu ruh haline ve gelişimine uygun dua örneklerinin, hangi zaman aralıklarında çocuklara öğretilmesi gerektiğinin cevabı aranmaktadır. Edindiğimiz sonuçlar gelişim psikolojisinin öncüsü olan Jean Piaget'in, klasik üçlü tasnifi içinde değerlendirilmiştir.

I.Basamak (5 – 7 Yaşları arası)

Bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre çocuk, küçük yaşlardan itibaren dine karşı ilgi ve istek duymaya başlar. Bu dönemde çocuk, dil, ve zihinsel gelişimine²⁹⁹

---

²⁹⁸ www.erstkommunion.de/auctores/scs/imc/fdInf_ID=913fe2Xf767c59a60X2b06/Beten+mit+ Kindern.htm, (2 Şubat 2006).

²⁹⁹ Dodurgalı, a.g.e., s.208.

paralel olarak dini kavramlarla karşılaşmaya başlamıştır.³⁰⁰ O henüz başlangıçta dinî kavramların muhtevasını anlamasa bile onun dualara ve ibadetlere karşı ilgisi oldukça yüksektir. Çocuğun gözünde dua ve namaz gibi değerler önem kazanmaya başlamıştır. Bu yaşlarda çocuklar büyüklerini taklit ederek onlar gibi dua etme denemelerine girişeceklerdir.³⁰¹ Dua, okul öncesi çağın eğitiminde önemli bir yer tutar. Konu ile ilgili Hansemann'ın eserinde “Kullanılabilir bir ilk yaşantı çabaları” adı altındaki bölümde şöyle demektedir;

“İlk yaşantılar okul öncesi dönemde olduğu için, meselenin tabiatına bağlı olarak, din bilgisi öğretmeninin bunları doğrudan etkileme imkânı yoktur. Fakat din eğitimcileri için dolaylı yoldan şans sayılabilecek iki seçenekten bahsedilebilir. Bunlardan birisi anaokuludur. Kiliseye bağlı anaokullarında doğal olan okul öncesi çocuğun dini eğitimi ve yönlendirilmeleri, kısmen diğer kamu kurumlarında da yapılır. Anaokulu teyzesi İncil'den anlatır, Kiliseye özgü (Hıristiyan) bayramlarını kutlar, çocuklarla birlikte dua eder. Kelimenin tam anlamıyla ilk yaşantıdan söz edilemezse de, anaokulundaki ibadet ilk deneyimlerin bütünü içinde yer alır ve belirleyici faktörlerden biridir. Burada yapılması gereken, anaokulu öğretmenlerine din psikolojisi ve din pedagojisi derslerinin verilmesi ve anaokulunda verilen temel bilgilerin kesintisiz bir şekilde ilkokulda devam ettirilebilmesi için anaokulu öğretmenleri ile ilkokul birinci sınıf din bilgisi öğretmenlerinin irtibatının sağlanmasıdır. Fakat burada ailelerinin dinle ilgisi olmadığı çocukların ağırlıkta olabileceği anaokulunda eğitimin etkisi zayıf kalabileceği için anaokulundan çok da fazla şeyler beklenmemelidir. Anaokulundaki dua eğitimi ancak çocuğun ailesinden getirdiğinin biraz tamamlanarak devam ettirilmesi şeklinde olabilir. Anaokulunda dua ile yüz yüze

---

³⁰⁰ Selçuk, a.g.e., s.70.

³⁰¹ Kerim Yavuz, **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**, Ankara, DİB Yayınları, 1987, s.83.

geldiğinde bile, dindar bir aile çevresinden gelmeyen çocuklar için buradaki dua çocuklara yabancı gelmektedir.”³⁰²

Hansemann’ın da ifade ettiği gibi dua, okul öncesi çağın eğitiminde önemli bir yer tutar. Bu dönemde Aile ve Anaokulları çocuğun din ve dua eğitimi açısından çok önemlidir. Çocuklara çok yavaş olarak küçük dualar, şükür cümleleri ve ilahiler belletilmelidir. Çocuklar 3–4 yaşlarında Allah hakkında sorular sormaya başladığı andan itibaren Kelime-i tevhidin, Bismelenin ve Salat-u selam’ın anlamlarıyla birlikte çocuğa öğretilmesi, çocuktaki Allah kimdir?, nedir, nasıldır, ne kadar büyüktür vs. gibi soruların hem cevaplarını bulabileceği hem dua öğrenimine ilk adımını atabileceği örneklerdir.

Diane Long ve arkadaşları dua kavramının gelişimi konulu araştırmalarında beş basamak belirlemişlerdir. Okul öncesi çocuklarda dua anlayışını “belirsiz anlayış basamağı olarak” yorumlayan Long ve arkadaşları “dua” kavramının mahiyetini tam olarak anlayamasalar da çocukların, duaya karşı çok ilgili olduğunu ifade etmektedirler.³⁰³ Çocuklara bu dönemde duaya olan ilgilerini canlı tutabilmek için, soyut kavramlardan olabildiğince uzak anlayabileceği ifadelerden seçilmiş dua örnekleri öğretilmelidir.³⁰⁴ Allah’ın bizi sevdiği, bizi bildiği, gibi ana temaların öğretimi, çocuğun bildiği kavramlardan yola çıkarak bilinmeyene yaklaşması sağlanmalıdır.³⁰⁵

Çocuklar 5 yaşına geldiklerinde dillerini gramer kurallarına uygun, başarılı bir şekilde kullanmaya başlarlar. Duygusal gelişimlerinde korkular ve endişeler yaşla paralel olarak artmaktadır. Korku ve endişelerin sebebi ani uyarım ve uyum

---

³⁰² Hansemann, a.g.e., s.52–53.

³⁰³ Selçuk, a.g.e., s.74–83.

³⁰⁴ Kerim Yavuz, a.g.e., s.128–129.

³⁰⁵ Mehmedoğlu, a.g.m., s.150.

göstermemedir.³⁰⁶ İşte bu yaşlarda çocuklara korku ve endişelerinin üstesinden dua ile gelebileceği öğretilmelidir. Çocuğun tehlike olarak gördüğü bir durumda kaygı durumunu azaltabilmenin en iyi yollarından biri “Allah’ım bizi koru” ifadesinin çocuğa öğretilmesidir.³⁰⁷ “Allah’ım sen her zaman bizim yanımızdasın” ve “Allah’ım bize yardım et” gibi kısa ifadelerle çocuğun endişe ve kaygıları azaltılabilir.

Dua öğretiminde çocuğun 4 ile 7 yaşları arasında ben-merkezcilik (egosantrizm) etkilerini göz önünde bulundurmak gerekir. Eğer bu yaşlardaki bencillik duygusu törpülenmezse sonraki yaşamına dair kalıcı izler bırakabilir.³⁰⁸ Bu nedenle çocukların yaptığı duaların muhtevasının büyük çoğunluğunu öncelikle kişisel maddi doyumların tatmini oluşturur.³⁰⁹ Bu dönemde çocuğa paylaşma, yardımlaşmanın ve şükürün önemini ön plana çıkaran dualar öğretilmelidir. Özellikle “Allah’ım verdiğin nimetlerden dolayı sana teşekkür ediyoruz” veya “Yemeğimi yemeden, el açtım Allah’ım sana, Akıl, sağlık, doğruluk, iyi huylar ver bana”³¹⁰ şeklinde kısa bir yemek duası, yemekten önce besmele ve yemekten sonra “Elhamdülillah” demesi³¹¹ ve bu ifadelerin ne anlama geldiğini öğrenmeleri faydalı olacaktır. Ayrıca Yatmadan önce “Yarabbi! Senin isminle uyur, senin isminle uyanırım. Amin!” şeklinde yapacakları kısa bir dua onların dinî gelişimlerine katkıda bulunacaktır.

---

³⁰⁶ Dodurgalı, a.g.e., s.208–209.

³⁰⁷ Mehmedoğlu, a.g.m., s.150.

³⁰⁸ Dodurgalı, a.g.e., s.215–216.

³⁰⁹ Mehmedoğlu, a.g.e., s.18.

³¹⁰ Selçuk, a.g.e., s.84.

³¹¹ Mehmedoğlu, a.g.e., s.86.

II. Basamak (7 – 9 Yaşları arası)

Piaget'in "somut işlem dönemi" olarak adlandırdığı 7 ile 9 yaşları arasında, çocukta soyut düşünce tam olarak yerleşme de mantıksal düşünme başlamıştır. 7 yaşından itibaren çocuklar dinî konular üzerine daha canlı yönelmeye başlarlar. Çocuklarda dua ve namaz gibi ibadetlere karşı ilginin ve duygusal canlılığın daha da belirginleştiği görülür. Bu aşamada çocuğun dua anlayışı hala ferdi, dış dünyaya ait rutin faaliyetlerden ibarettir. Ancak duanın muhtevasında kendileri için bir şeyler istemek yerine Allah'a şükran duymaya doğru bir yöneliş görülür.³¹² Bu dönemde "Bize vermiş olduğun tüm nimetler için sana teşekkür ederiz Allah'ım." gibi ifadelerle çocuklara öğretilecek şükran duaları çocuğun dinî gelişimine katkıda bulunacaktır.

Bu dönemde çocuk, ana-babaya itaate sevk edilmeli, itaat duyguları uyanmışsa bu duygular giderek ana-babaya saygı ve sevgiye dönüştürülmelidir. Çocuğun eğitiminde sevgi ve rahmetin, anne ve babaya hürmetin önemini çok ilgi çekici bir şekilde vurgulamasından dolayı şu dua ayetinin çocuklara öğretilmesi faydalı olacaktır. "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi sen onlara rahmet et."³¹³ Ayette yetiştirme usulünün rahmet ve sevgi olması gerektiği vurgulanmaktadır. Öyleyse ayetin ifade ettiği manada çocuklara öğretilebilecek dua örneği; "Rabbim! Küçüklüğümde annem-babam beni nasıl sevgi ve rahmetle muamele ederek eğitimimi ve yetişmemi gerçekleştirmişler ise, sende onlara öyle rahmet ve sevgi ile muamele et, onları böyle mükâfatlandır."³¹⁴ şeklinde ifade edilebilir. Konu ile ilgili bir başka dua örneği ise "Allah'ım! Babalarımıza, annelerimize ve hocalarımıza sevgide bizi devamlı kıl"³¹⁵ şeklinde ifade edilebilir.

---

³¹² Mehmedoğlu, a.g.e., s.18.

³¹³ İsra, 17/24.

³¹⁴ Dodurgalı, a.g.e., s.62-63.

³¹⁵ Beyza Bilgin ve Mualla Selçuk. **Din Öğretimi**, Ankara, Akid Yayıncılık, 1991, s.232.

Yapılan araştırmalarda okul çağındaki çocukların genellikle hastalıktan ve felaketten korunma, sevdiklerinin ve ülkenin iyiliği vb. istekleri ifade eden dualar yaptıkları tespit edilmiştir.³¹⁶ Çocukların bu duygularının canlı tutulması için “Hasta oldum Allah’ım ve sağlığımın kıymetini anladım, hasta olmuş çocukları, Sen iyileştir Allah’ım!” diye ifade edilebilecek bir hasta duası, Eüzü bismelenin anlamıyla beraber “Allah’ım! Şeytanın kötülüklerinden ve fenalıklarından sen bizi koru” gibi vb. ifadelerle öğretilecek dualar, çocuğa kötülük ve fenalıklar karşısında mücadele azmi verecektir.

7–9 yaşları arasında çocukların “İnsanın nasıl doğup, öldüğünü, öldükten sonra dirilip dirilmeyeceğini, cennet ve cehennem var olup olmadığını” yani ahiret hayatını, merak ettikleri belirlenmiştir.³¹⁷ Bu ilginin belirttiği andan itibaren dünya ve ahiret mutluluğuna yönelik “Rabbim! Bana dünyada ve ahiret hayatında iyilik ver ve cehennem ateşinden koru” şeklinde kısa dualar çocuğa öğretilmelidir.

Peygamber Efendimizin 7 yaşından itibaren çocukları ibadete alıştırma³¹⁸ tavsiyesine binaen çocuklara en güzel dua olan Fatiha suresini ezberletilirken, çocuğun surenin anlamı üzerinde düşündürülmesi, çocukça ifadelerle Fatiha suresinin anlamının çocuğa dua olarak öğretilmesi faydalı olacaktır. Bu arada günde ortalama 10–20 defa namazlarda devamlı tekrar edeceği namaz dualarının anlamları ile çocuklara özellikle ülkemizdeki Yaz Kur’an Kurslarında öğretilmesi çocuklar için faydalı olacaktır.

Çocuğun bu dönemde sosyal yönü ağırlık kazanmaya başlamış, iletişim kurma isteği güçlenmiştir. Arkadaşlarına önem vermeye başlamış, bilgiye olan düşkünlüğünden dolayı öğretmenine hayranlık duygusu güçlenmiştir.³¹⁹ Çocuğa

---

³¹⁶ Selçuk, a.g.e., s.102.

³¹⁷ Yavuz, a.g.e., s.87.

³¹⁸ M.Faruk Bayraktar, **İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri**, 3.Baskı, İstanbul, İFAV Yayınları, 1989, s.268.

³¹⁹ Selçuk, a.g.e., 95–96.

öğretilbilecek “Allah’ım! Ailemi, arkadaşlarımı ve öğretmenlerimi koru, onlara yardım et. Allah’ım! Bütün yardıma ihtiyacı olanlara yardım et.” şeklindeki kısa dualar çocuğun sosyal gelişimine katkıda bulunacaktır.

Bu dönemde rekabet ve sorumluluk duyguları gelişme gösteren çocuk “Rabbim! Derslerimde ve işlerimde kolaylık ver” ve sınavlardan önce “Allah’ım! bana sınavımda zihin açıklığı ve başarı ver. Benim bilgimi arttır.” gibi dua örneklerinin çocuklara öğretilmesi sorumluluklarının üstesinden gelmede çocuk için kuvvetli bir dayanak olacaktır.

Yine her işe başlarken ”Bismillah” diyerek başlamasını öğretmek ve bununda her işe başlarken Allah’ın ismi ve rızasıyla o işi yaptığı bilincini çocuğa belletmek onun dini gelişimine katkıda bulunacaktır.

III. Basamak (9–12 Yaşları arası)

Bedensel ve cinsel gelişimin en hızlı olduğu bu dönemde yüksek bir duygusal hayat görülür. Bu basamakta duanın insan ve Allah arasında hakiki bir iletişim olduğu idrak edilir. Mücerred bir kavram haline gelen dua, artık Allah’ın affını isteme, kötülükleri gidermesini dileme gibi maddi olmayan konulara çevrilir.³²⁰

Din Eğitiminin insana kazandırmayı hedeflediği iman ve aksiyon, ona aynı zamanda bir sorumluluk da yükler. Çocukların dualarında millet, yurt ve bütün insanlar gibi kavramların geliştiği³²¹ bu dönemde üzerinde durulması gereken birinci konu, şahsiyet gelişimi ve sorumluluk duygusudur. Bu sorumluluk insanın ve toplumun düzelmesinde görev almaktır. Bunun için de insanın haklarının, görevlerinin ve

---

³²⁰ Mehmedoğlu, a.g.e., s.18–19.

³²¹ Bilgin, a.g.m., s.74.

sorumluluklarının tamamen farkında olduğu, duyarlı bir kişilik sahibi olması gerekir.³²² “Allah’ım! Dinime, vatanıma ve milletime faydalı bir insan olmamı, bu uğurda mücadele etmemi ve sorumluluklarımı hakkıyla yerine getirmemi bana nasip et.” şeklinde yapılacak dualar çocukların görev ve sorumlulukları ile başa çıkmasında ona manevi bir güç ve destek sağlayacaktır.

Bu dönemdeki çocuklar için “Hak” ve “Adalet” kavramları önem kazanmış,³²³ Bu kavramlarla beraber helal ve haram, sevap ve günah gibi dinî kavramlar öğrenilmeye başlanmıştır. Bu dönemde çocuklara işlenen günah ve haramların bağışlanması için af ve mağfiret duaları öğretilmelidir. Çocuklara “Allah’ım! İşlediğim günahlardan dolayı pişmanım. Beni haram olan şeylerden ve işlerden uzak tut.” ve “Allah’ım sen affedensin, affı sevensin, beni de affet.” gibi duaların öğretilmesi, onun işlediği günahlardan dolayı karamsarlığa düşmesini önleyecek ve ona umut ışığı olacaktır.

Çocuklar bu dönemde 4.sınıftan itibaren başlayan din derslerinin de etkisiyle Hz. Muhammed’in hayatı ve mücadelesi hakkında bilgi sahibi olmaya başlamışlardır. İşte bu dönemde Peygamber sevgisinin işlenebileceği “Allah’ım! Bizlere doğruyu ve güzeli öğretmek için gönderilen Sevgili Peygamberimize yakışır bir çocuk olmamı bana nasip et ve beni cennette Peygamberimizle buluştur.” şeklinde yapılacak dualar çocuktaki Peygamber sevgisinin canlı tutulmasına neden olacaktır.

Çocuklara mukaddes gün ve gecelerde Allah’tan bütün dilek ve isteklerini açıkça söyleyebileceği “Allah’ım! Bu mukaddes gün-gecede beni, ailemi ve tüm inanları bağışla. Sen affedensin, affı seversin, bizi de affet” gibi ifadelerle yapılacak dualar, hem çocukların mukaddes gün ve gecelerin duaların kabulü için önemli bir

---

³²² Dodurgalı, a.g.e., s.257.

³²³ Selçuk, a.g.e., s.118.

zaman dilimi olduğunu öğrenmesinde hem de arife, bayram ve kandil gibi dini değerleri öğrenmesinde etkili olacaktır.

Allah'ın doğada yarattığı güzelliklere ve güzel şeylere çocukların dikkatini çekmek ve onlara bu konu ile ilgili “Allah'ım parlayan güneş için, yağan yağmur ve karlar için, büyüyen bitkiler, uçan kuşlar için, teşekkür ederiz sana Allah'ım”³²⁴ gibi ifadelerle şükür duaları öğretmek çocukların bu nimetlerin farkına varmasında önemli bir etken olacaktır.

Çocuklarımızın dinî gelişimleri için çok önemli olan dua terbiyeleri ihmal edilmemelidir. Ezberletilen kalıp duaların yanında, canlı, köklü ve hurafelerden uzak bir dua anlayışı için mümkün olduğu kadar erken yaşlarda çocuğa kendi kelimeleri ile dua etmesi öğretilmeli, denemeler yaptırılmalıdır. Belli vesilelerle yetişkinler, çocuklarla birlikte dilleri döndüğünce ve gönüllerinden geçtiği gibi sesli veya sessiz dua etmelidirler.³²⁵ Çocuklarımız severek, isteyerek ve her durumda içinden geldiği gibi Allah ile irtibat kurabiliyorsa, dua ettikleri esnada güzel, sevindirici ve olumlu şeyler hissediyorlarsa yapmış olduğumuz dua eğitimi başarılı olmuş demektir. Çünkü dua eğitiminde asıl olan kişiyi Allah ile severek buluşturmadır.³²⁶

4.2 Engellilerin Dua Eğitimi ve Öğretimi

Engelli; Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimleri karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan

---

³²⁴ Selçuk, a.g.e., s.84.

³²⁵ Selçuk, a.g.e., s.116.

³²⁶ Hansemann, a.g.e., s.58.

kişidir.³²⁷ Avrupa engelliler yönergesinde ise engelli; “Çevre ve insan arasında etkileşim sonucunda ortaya çıkan fiziksel, zihinsel, duygusal, iletişimsel, psikolojik yada gelişimsel farklılık veya kronik hastalıktır.” diye tarif edilmektedir.³²⁸ Engelliler desteklenmesi durumunda eğitilebilecek ve gelişebilecek kişilerdir. Bu eğitimin gayesi engelli çocuktaki varoluş potansiyelini uyarıp, harekete geçirmektir. Normal çocukların sağlıklı bir şekilde gelişmesi için son derece önemli olan dua³²⁹, engellilerin dini hayata dair bir şeyler hissetmesi ve devamlı onlarla beraber yaşayan ailelerinin moral bulması içinde son derece önemlidir. Engelli bir çocuk için anlamlı bir yaşam, aile ve din eğitimcilerinin gayretleri ile dini hayatın en bariz vasfı olan dua sayesinde sağlanabilir.

Konumuzla alakalı Graz Üniversitesi (Avusturya) Öğretim Görevlisi Georg Hansemann’ın yazmış olduğu Tanrı Tecrübesi ve Tanrısızlık (Gotteserfahrung und Gottesverlust) isimli eserin bir bölümü tamamen engellilerin dua eğitimine ayrılmıştır. Biz bu eserden konumuza açıklık getirmesi için birebir tercüme örnekleri sunacağız. Konunun giriş bölümünde Hansemann şöyle demektedir;

“Kalbin tanrıya yönelmesi olan dua, bizim dini hayat diye adlandırdığımız, insanın tanrıya bağlılığının en doğrudan ve en esaslı ifadesidir. Dua hayatının olgunluğu ya da olgun olmaması, sürekli, (kişideki) olgunluğa ve bu bağlılığın gerçekleştiği ölçüye göredir. Bunun tersi olarak da tanrının refakat etmediği bir tanrıya bağlılık da yoktur. Tanrının rahmetine göre bu bağlılık bizim ne olduğumuz ve İsa* vasıtasıyla, İsa ile ve İsa içinde sahip olduklarımız (varlığımızla) oluşur. Doğru şekilde dua edildiği zaman, İsa’nın bedeninin, kilisenin inşasına İsa’nın ruhu etki eder. Dua ve dua ile eğitilmek demek, kiliseye alışmak demektir. Böylece dua

---

³²⁷ Emine Gül, **Kur’an’ın Engellilere Yaklaşımı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2004), s.9.

³²⁸ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/ozoku.asp?id=564&vid=9&sayfa=23>, (12 Haziran 2006).

³²⁹ Carrel, a.g.e., s.37.

* Yazarın, Katolik bir Hristiyan olduğu unutmamalı ve Hz. İsa’nın Hristiyan inancındaki Tanrı fikrinde Oğul İsa ve aynı zamanda tanrı olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

eğitimi ilk adımlardan itibaren, onlardan hedef, ölçü ve araç kazandığı, İsa'nın bu esrarlı bedeninin çeşitli hayat belirtileri üzerine düzenlenmiştir. O, bilinen rica, teşekkür ve övmenin ilk dini işlevlerini öğretmekle sınırlı kalmaz. Duayı öğretmek demek, öğrenciye yazılı kaynaklarda, ayinde, kilise hayatında karşımıza çıktığı gibi, kendisini bir âşık olarak İsa'nın karşısına koymasındır. Bu bütün okullardaki dua eğitimi için geçerlidir, engelli okulları da buna dâhildir.”³³¹

Normal okullardaki dua eğitimindeki hedef, öğrenciyi Allah ile buluşturmaktır. Öğrenme güçlüğü çeken, zekâ seviyesi gelişmemiş, vücut ve görme engelliler, yatalak derecede hasta olan ve normal okullara uyum sağlayamayan çocukların devam ettiği özel eğitim kuruluşları³³² olan engelli okullarında da bu hedef geçerlidir.

Manevi alana yönelik bir eğitim olan din ve dua eğitimi zaten zor bir iştir. Birde engelli okullarındaki çocuklara bu eğitimi vermeye çalıştığımızda bu birçok zorlukları da beraberinde getirecektir. Buna rağmen engelli çocukların dini hayatını canlandırmaya yönelik gösterilecek gayret, engelliler ve aileleri için anlamlı bir faaliyet olacaktır. Bu noktada Hansemann eserinde şöyle demektedir;

“Dua eğitiminin bu gün yüz yüze olduğu durum ve problemlere, birçok özel görevler gerektiren bir dizi özel zorluk ve problem daha eklenir. Maalesef bu konuda neredeyse bütün ön çalışmalar eksiktir. Eğer biz, haklı olarak, dua eğitimi için belli bir kitabımızın olmadığından yakınıyorsak, engelliler okulu açısından şunu da söylemeliyiz: Almanca, Fransızca ve Hollandaca tek tük birkaç küçük eseri saymazsak, engelliler için sadece belli bir dua eğitimi eseri değil, aksine kullanılabilir din eğitimci el kitabına bile sahip değiliz. Engelli öğrencilerde dua eğitimi üzerine

---

³³¹ Hansemann, a.g.e., s.69.

³³² Başkurt, a.g.e., s.32.

etrafıca tartışmadan önce, hali hazırdaki teolojik, psikolojik ve din eğitimsel-pratik ön sorular açıklığa kavuşmalıdır.

Engelliler okulundaki dua eğitiminin teolojik ön sorunları

Eđer biz İsa'nın, ona tabi olanların bir hayatı olsun, hayatları dolu olsun diye geldiği gerçeğinden yola çıkarsak; akıl, ruh veya bedensel engellilerin de yaşama ve İsa'ya olgunlaşma hakları olduğuna inanırsak; kuzunun kanı karşılığında kurtarılmış herkesin* İsa'nın mistik bedeninde anlamlı bir yeri olduğuna kâni isek, o zaman Hıristiyanlığın dua eğitimi ile ilgili řu soru karşımıza çıkar: İsa'nın esrarlı bedeninde engelli çocuğa dűřen rol hangisidir? Bařka bir deyişle: Sadece engelliliğe ve engellilere teolojik bir bakış, engelliler okulunda dua eğitiminin imkânları ve sınırlarını tespit edebilir."³³⁴

Hannemann'ın da ifade ettiği gibi normal olan çocukların dini tecrűbeye, Allah ile irtibat kurmaya nasıl ihtiyaçları varsa, engelli çocukların da konumları itibariyle böyle bir diyaloga daha çok ihtiyaçı vardır. Bu çocukların dini tecrűbeye dair deneyimler edinebilmeleri engelli okullarındaki din ve dua eğitimleri ile mümkün olacaktır.

Din ve Dua eğitimi yapılacak olan engelli okullarındaki çocukların engel durumları da verilecek eğitimde önemlidir. Engellilerin ortak bazı özelliklerine bakılarak çeşitli engelli sınıflaması yapılırsa da, engelliliğin girift yapısından dolayı kesin bir ayırım çizgisi belirlemek bazen mümkün olmamaktadır. Ancak, engellileri basit ve

---

* Hıristiyan inancında Tanrı'nın kurban kuzusu olan Hz. İsa'nın akan kanını temsil eden kuzunun kanıyla, bu fedakârlıkla insanların günahlarının bağışlandığına inanılmaktadır.

³³⁴ Hannemann, a.g.e., s.69–71.

yaygın olarak ele alındığı üzere, bedensel engelli ve zihinsel engelli olarak iki ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür.³³⁵

A-) Zihinsel Engelliler

Zihinsel engelli, zihni gelişmelerinde (gelişme dönemi sırasında) çeşitli etkenlere bağlı duraklama veya gerileme sebebiyle genel davranış ve uyum bakımından yaşlılarına oranla sürekli yetersizlik gösteren normal eğitim ve toplum şartlarına uymakta zorlukları olan kişidir.³³⁶ Bu tür zihinsel engellilerin din ve dua eğitimi oldukça zordur. Buna rağmen Zihinsel engelli çocuklarda sağlanacak en ufak dini bir canlılık bile, din eğitimcisi açısından büyük bir başarı sayılabilecektir. Bu konu ile ilgili Hannsemann yazdığı eserinde şöyle demektedir;

Akıl zayıflığı olanlar da dini hayatı yaşamalıdır

Bu teolojik ön sorular, teori ve pratikte maalesef olması gerekenlere göre değil de olana göre ele alınıyor. Böyle olunca ağır zihinsel engelli çocukların (zayıf akıllılar ve yüksek derecede akıl zayıflığı olanlar) çoğunlukla, özürleri dolayısı ile ölümcül günahlar işleyemeyecekleri iddia edilir. Bu yüzden onlar günahsızdır ve vaftizde* ebedi hayatı kazanırlar. Bunlarla özellikle uğraşmak gerekmez. Hatta hali hazırdaki personeli normal çocuklara yönlendirmek daha iyi olur. Bu çocuklarla fiziksel ve ruhsal yönden ilgilenmek azami derecede zahmetli olduğu ve çekilen çile karşılığında din eğitimi tarafından elde edilen başarının çok çok küçük olduğu için, bu delillere inanıp zayıf akıllıları bir kenara bırakmak eğitimcilere kolay ve hoş gelir.

Zayıf akıllıların eksik bilgileri, engellenmiş özgürlükleri dolayısıyla bütün hayatları boyunca ağır suçlar işleyecek durumda olmadıkları inkâr edilemez. Bu gerçeğe dayanarak onların günahsız olarak kiliseye bağlılığıyla yetinip, herhangi bir

---

³³⁵ Gül, a.g.e., s.11.

³³⁶ <http://www.hgemiciegitim.k12.tr/zihinselengelliler.html>, (1 Haziran 2006).

* Hıristiyan inancında Vaftiz su ile temizlenerek günahlardan arınmanın işareti ve simgesidir.

dini eğitim vermekten vazgeçmek, pratik deneyimler ve sistematik araştırmalarla çürütülmüş olmasına rağmen, bütün zayıf akıllıları eğitilemez olarak kabul etmek demektir. Fakat kesin eğitilemezliğin olmadığı durumda, eldeki personeli ve inanç hizmetine yer değiştirme yükümlülüğü vardır. Tanrıyı bilme durumu çok cüzi ve mistik İsa'nın bedeninde hayat ritmi deneyimini bilinçli birlikte yaşama çok mütevazı, eksik ve yetersiz kaldığında, en azından, en basit dini hayat belirtilerini uyandırmaya çalışmak anlamlı olsa gerektir. Bizzat orda, yükümlülük ve gerekliliğin sınırlarını aştığımızda bile, bu çocuklarla sevgi ve sabırla uğraşmak, anlamsız olarak tanımlanamaz. Çünkü kilise bu çocuklar için de “mater et magistra”dır. “Hepiniz İsa’da birsiniz.” sözü, sefalet içinde yaşayan, kilise içinde neredeyse hiç yeri olmayan engellileri de kapsar.”³³⁸

Zihinsel engelli çocukların gelişimi hangi zekâ düzeyinde olursa olsunlar normal çocuklardan farklıdır. Ancak gelişim ihtiyaçları onlarınkinden değişik değildir. Bu çocuklarında yemeğe, içmeye, sevmeye, başarmaya, kabul edilmeye ve toplumun bir üyesi gibi yaşamaya gereksinimleri vardır. Bu gibi kişilerin sosyal çevrede yaşamlarını sürdürmeleri için gereken kişilik olgunluğuna erişmeleri sözü edilen ihtiyaçlarının karşılanmasıyla mümkündür.³³⁹ Zihinsel engelli olan zayıf akıllılar için gerçeğe aykırı önyargı ve inanışlar vardır. Bunların başında zihinsel engelliler için hiçbir şey yapılamayacağı inancı gelmektedir. Gerçekten konunun tıbbi boyutunda, bugün için akıl zayıflığı umutsuz bir durumdadır fakat eğitim alanında kaydedilen önemli gelişmeler, bu insanlar için hiçbir şey yapılamayacağı inancını önemli ölçüde zayıflatmıştır.³⁴⁰ Bu çocukların din ve dua eğitiminin ile ilgili olarak Hannsemann'ın yapmış olduğu bazı tespitler ve getirmiş olduğu bazı öneriler şöyledir;

---

³³⁸ Hansemann, a.g.e., s.71–72.

³³⁹ <http://www.hgemiciegitim.k12.tr/zihinselengelliler.html>, (1 Haziran 2006).

³⁴⁰ Gül, a.g.e., s.22–23.

“Akıl zayıflığı olanlarda; akıl zayıflığı olanların ibadet eğitiminde, kesinlikle, kendilerini tanrıya götüren bir köprü anlamına gelen sevilen bir insana ihtiyaç duyarlar. Onların inanması ve ibadeti sadece bir yetişkinin inanma ve ibadetinden pay almakla mümkündür. Din eğitimi, engelli çocuğun çevresinde ve seviyesindeki dini desteklere, normal çocuklardakinden daha fazla bağımlıdır. Bu yüzden en acil şartlardan biri şudur; çocukla birlikte sürekli onun dünyasına da uyum sağlamak ve çevresine dayanmak. Engelliler okullarının ders planlarında takip eden bir ruhsal tedavi ve çocuğun hayat çevresinin dikkate alınması görev olarak belirtilir. Çocuğun çevresine ve böylece ibadet hayatına dolaylı bir etkinin somut imkânları ev ziyaretleri ile ailesi ile ilişki, veli toplantıları, anne-babaya mektuplar vb. olabilir. Burada, belli engelli okulları için bizzat hazırlanacak özel dua ve ayinler gibi ruhsal tedavi çabalarını da dile getirmek gerekir. Bakım ile ilgilenenler ve kilise dışı ilgili kuruluşlarla da birlikte çalışma yapılabilir ayrıca.”³⁴¹

Engelli Okullarındaki eğitim, zihinsel engelli çocuğun aldığı eğitimin bir bölümünü oluşturmaktadır. Çocuk zamanının büyük kısmını aile ortamında, evde geçirmektedir. Dolayısıyla çocuğu ailesinden daha iyi tanıyan ve çocuk üzerinde daha etkili olabilecek hiçbir kimse yoktur. Bu da bizlere ailenin zihinsel engellilerin eğitimi açısından ne kadar önemli olduğunu gösterir.³⁴² Hannseman’ın ifade ettiği akıl zayıflığı olan çocukların ibadet ve dua eğitiminde, “kendilerini tanrıya götüren bir köprü anlamına gelen sevilen bir insan ihtiyacı” en sağlıklı bir şekilde ailede giderilebilir. Eğer çocuk kendisine dini canlılık sağlayabilecek sevilen insanı, devamlı beraber olduğu aile bireylerinde bulursa belki çok basit bir dini hayat yaşayabilme olasılığı olabilir.

---

³⁴¹ Hansemann, a.g.e., s.70–83.

³⁴² <http://www.hgemiciegitim.k12.tr/rehberlik.html>, (1 Haziran 2006).

Zihinsel engelli okulunda çocukların dini hayatını canlandırmaya yönelik çalışma yapacak olan din eğitimcilerinin işe daha çok küçük başarı deneyimleri ile başlaması ve çocuğun dini alana yönelik ilgi ve sempatisini kazanmaya çalışması önemlidir. Din eğitimcisi sakinlik, sabır ve iyilikle zihinsel engellinin güvenini kazanması, çocuklara vereceği mesajın etkili olmasında çok önemlidir.

Din eğitimcileri, zihinsel engellilerin kendilerinde destek bulabilecekleri, dengeli ve onlarla bütünleşmiş bir şahsiyette olmalıdırlar. Ayrıca Din Eğitimcilerinin zihinsel engellilerin eğitimi konusunda gereken bilgi ve beceriye sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle din eğitimcisi yetiştiren kurumların bu konu ile ilgili formasyon derslerini öğrencilerine öğrenimleri esnasında vermeleri gerekmektedir. Fakat bu zorlu, meşakkatli ve üstün gayret isteyen çabalara rağmen din eğitimcisi, zihinsel engelli çocuklardan sürekli bir başarı ve iyileşme beklememeli ve zihinsel engellinin normal tepki göstermediğini bilmelidirler.

B-) Bedensel Engelliler

Bedensel engellilik, insan yapı ve biçiminin fiziksel yönünde herhangi bir bozukluk veya eksiklik oluşturarak yine onun bedensel yeteneklerini engelleyen veya bütünüyle kaldıran engellilik türüdür. Örneğin; görmeyen gözler, işitmeyen kulaklar, konuşma bozuklukları, diğerine oranla kısa bir bacak veya olmayan bir kol, insan yapısının fiziksel becerilerini engelleyen örneklerdir.³⁴³ Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi bedensel engellileri dört ana grupta toplayabiliriz. Görme engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler ve ortopedik engelliler. Engelli okullarında akıl zayıflığı olan zihinsel engellilerin yanı sıra bu gruplara ait bedensel engelli çocuklar da

---

³⁴³ Gül, a.g.e., s.11.

bulunmaktadır. Her bir engelli grubuna kendi içinde ayrı metodolojiyle din ve dua eğitimi sunulması gerekmektedir. Bu konu ile ilgili Hansemann eserinde şöyle demektedir:

Engelliler Okulu sadece bir yardım okulu değildir

Engelliler okulunda biz sadece zayıf akıllılarla ilgilenmiyoruz. Mesela 1962 yılında yayınlanan Avusturya* Okul Kanunu 10 değişik tipte engelliler okulu öngörür. Belli hastalıkları olan (verem gibi) öğrencilerin bulunduğu engelliler okulunun yanında; körler, sağır-dilsizler, görme engelliler, işitme engelliler, konuşma engelliler, bedensel engelliler, zor eğitilebilirler, öğrenme zorluğu olanlar ve ileri derecede akıl zayıflığı olanlar için engelliler okulları da vardır. Bu engelliler okullarında zihinsel engellilerin yanında farklı düzeylerde duyu organları ile ilgili engellilerin çeşitli biçimleri(sağır-dilsizden kör çocuğa kadar), sefil çocuklar (sefilliğin sebebi eğitim hatalarından kişilik bozukluklarına kadar uzanan), tavşan dudaklı, topal, kötürüm gibi organ engelli çocuklar, tamamen normal bir ruh hayatı olan veremliler ve çok ağır ruhsal anormallikleri ve psikoza olan çocuklar buluruz. Sayısal olarak zihinsel engelli çocuklar için olan genel engelliler okulları çoğunluğu oluştursalar da, bu çok çeşitlilik dolayısı ile engelliler okulunu yardım okulu ile bir tutmamak gerekir. Birçok çeşit engellilik olduğu gibi, engelliler okulundaki ibadet eğitiminin de birçok bölümleri olması gerekir. Engellilerin her grubunda değişik spesifik problemler vardır. Epilepsisi** olan bir çocuk ile histerisi olan bir çocuğun; hemen kızan bir çocukla (aşırı duyarlı), çok zor kızan (duyarsız) bir çocuğun dua eğitiminde takip edilecek yollar farklı olmalıdır. Dogmatik ve teorik teolojiye göre her şeyin yeteri kadar açıklanmış kabul edildiği durumlarda da, pratik teoloji ve din eğitimi açısından henüz düşünülmesi gereken şeyler vardır.³⁴⁶

---

* Georg Hannsemann'ın Graz Üniversitesi/Avusturya da Öğretim Görevlisi olduğu unutulmamalı.

** Sara hastalığı.

³⁴⁶ Hansemann, a.g.e., s.72-74.

Bedensel engelliler dini açıdan sadece teselli edilen kişiler ve engelli okulları da sadece bir yardım okulu değildir. Bedensel Engelliler de dini hayatı yaşamak ve özellikle dua ederek Tanrı ile irtibat kurmak isterler. İşte bu noktada Hansemann'ın da ifade ettiği gibi en basit dini bilgilerin bile engellilerin anlayabileceği şekle çevrilmesi onların dini hayatının canlanabilmesi için önemlidir.

Bir diğer önemli husus, bedensel engellilere dinin getirmiş olduğu “imtihan dünyası” kavramının iyi öğretilmesi gerekir. İnsanlar dünyada iman ve amelde imtihan edilmektedirler. Çekilen acılar ve sıkıntılar karşısında sabrederek onlara yenilmemek ve bu sıkıntıları başarıyla atlatmak şeklinde gerçekleşen imtihan, iman imtihanıdır. İmanda imtihan, insanın Allah'ın kudretine, ilmine, adalet, merhamet ve sevgisine güveni ile ilişkilidir. Kur'an bir acı ve musibetle karşılaşan insanlara “Biz Allah içiniz ve Ona döneceğiz”³⁴⁷ demesini tavsiye etmektedir.

İnsanın imtihan edildiği ikinci konu ise amelidir. Yani insana verilenler ve ondan alınanlar karşısında geliştirdiği davranışlardır. Allah'ın vermesi ve arttırması ile alması ve eksiltmesi durumunda insanın ne yapması gerektiği Kur'an da “elinizden çıkana üzülmeysiniz, size verdiği ile sevinip şıarmayasınız”³⁴⁸ şeklindedir.

Kur'an'dan ortaya çıkan mutlak realite, insanların bu dünyada sınavda olduğu ve zihinsel yeterliliğe sahip tüm insanların denendiğidir. Bu sınavda insan, sınav türünü seçme yetkisine sahip değildir. Bu bağlamda engelli ve hasta kimselerin sınıandığı açık ve net anlaşılmaktadır. Engelli kimselerin Kur'an'ın ortaya koyduğu “imtihan” olgusunu iyi kavraması gerekmektedir. “Neden de tam ben” ya da “niçin benim başıma geldi” diye sorgulayarak, kalıcı kronik bir şüpheye mahal vermeden, olmayan veya fonksiyonlarını yitiren uzuvları aracılıyla imanda ve amelde sınıandıkları bilincini

---

³⁴⁷ Bakara, 2/156.

³⁴⁸ Hadid, 57/23.

engellilere yerleştirmemiz gerekmektedir. Engeller, Allah'ın merhamet ve adaletini hissetmeye, görmeye ve ona kulluğa engel olmamalıdır.³⁴⁹

Engellilere öğretilmesi gereken dinin getirmiş olduğu bir diğer önemli prensip, ister doğuştan gelen bir engellilik olsun, ister sonradan ortaya çıkan bir engellilik olsun, meselenin dünya-ahiret dengesi bütünlüğü içerisinde değerlendirilmesi engelli için çok önemlidir. Olayı sadece dünya hayatı içerisinde değerlendirmek eksik bir değerlendirme olur ki, bu da bizi Allah'ın adaletinden, rahmet ve merhametinden şüpheye götürür.

Sonsuz bir hayatın varlığına inanmak ve o hayatta ilahi adaletin tam olarak gerçekleşeceği inanç ve bilgisi, fâni dünya günlerinde yaşanan engellilik ve hastalığa mukavemet etmeyi temin eder. Çünkü gücü yettiği kadarını yapıp hâlâ değiştiremediği durumların ahirette değişeceği inancı, insanın içine huzur ve ferahlık vermektedir. İlahi kudrete havale edilen ve insanın gücünü aşan engelliliğin, mutlaka bir gün sona ereceği, özel mükâfatlarla yepyeni bir yaşamın başlayacağı inancı insanın sabır ve dua gücünü arttırmakta, kulluğa motive etmektedir.³⁵⁰

Kur'an ahlâki değerlerle donatmayı hedeflediği insanlara, musibet alanında iki olguyu ısrarla tavsiye etmektedir. Bunlardan biri sabır, diğeri ise duadır. Benliğin zorluklara tahammül gücü olan sabır; keder, mahrumiyet ve imtihan anında bir insanın kendi seçtiği yolda ve vicdanının sesine uyarak, cesaret ve metanetle ilerleyebilmesini mümkün kılan, tahammülü, sebatı ve kararlılığıdır.

İnsanın başına gelen musibetlere sabretmesinde insan için elbette hem dünyada hem de ahirette pek çok hayır vardır. Sıkıntıları rahatlık, musibetleri nimet, güçlükleri kolaylıklar takip eder. Nitekim Kur'an da "Biz sabredenlerin karşılığını yaptıklarının en

---

³⁴⁹ Gül, a.g.e., s.91-94.

³⁵⁰ Gül, a.g.e., s.96.

güzeli ile mükâfatlandıracağız.”³⁵¹ buyrulmaktadır.³⁵² Sabır ve dua engellilerin din eğitiminde çok önemlidir.

Bedensel engellilerden olan ortopedik engelli; çeşitli nedenlerle (hastalık, kaza gibi) kemik, kas ve eklemlerin kısmî veya tam fonksiyonsuzluğu sonucu engelli duruma düşen kişiye denir.³⁵³ Ortopedik engellilerin din ve dua eğitimi ilgili olarak Hansemann şöyle demektedir;

Özel güçlükler

Beden engellilerde; hafif beden engelliler (bir parmağın eksik olması, ayaklardaki küçük deformeler vb.) normal dini hayatlarında ve dini eğitimlerinde normal çocuklara benzer şekilde ele alınırlar. Özrün görünür ve hissedilir olduğu oranda çocuğun ruhi ve dini hayatı da zorlaşır. Bu yaşanan güçlüklerin şekli, özrün başladığı zamana, ağırlık derecesine ve tipine göre çeşitlilik gösterir. En geç ergenlikle ortaya çıkan, tanrıya karşı olan konuma ve ibadet hayatına etki eden temel soru “Niçin tam da ben?” sorusudur. Gerçek bir tevekkül, acıyla gerçek bir kavgadan sonra olabilir. Böyle bir gerçek kavganın gerekliliği, yeteri kadar şiddetli vurgulanamaz. Ara verir ya da gereğinden çabuk rıza gösterirsek, gerçek ve olgun teslimiyet ebedi engellenmiş olur. Tam bir tevekkül dini hayatın yüksek bir formudur. Artmaya ihtiyacı vardır ve din eğitiminin götürü işiyle tesis edilemez. Uygun dini iklimde de ihtiyacı vardır ve bugün bu bedensel engellilerin çoğunda eksiktir. Bu bir de canlı bir tanrı ilişkisi ve doğru bir tanrı tasavvuru ister. Deneyimli engelliler din eğitimcisi inanç öğretiminde ve İncil dersinde belirli vurguları yapacak ve tanrı mefhumunun belirli özelliklerinin altını çizecektir.”Niçin tam ben?” sorusu bütün bedensel engelliler gruplarını meşgul eder. Bunun yanında bazı zorluklar da vardır ki, sadece engellerden tek biri için karakteristiktir. Örnekler içinden felçlilere bir

---

³⁵¹ Nahl, 16/96.

³⁵² Gül, a.g.e., s.96–98.

³⁵³ Gül, a.g.e., s.18.

bakalım. Bu çocuklar küçüklükten beri tekerlekli sandalyeye mahkûmdur. Sağlıklı bir çocuğa kıyasla birçok deneyimden tamamen uzaktırlar. Hayatı boyunca kendi başına değil bağımlıdır. Hayatın uzak ve belirleyici alanlarında her hangi bir şey yapamazlar, birçok şeye ancak dolaylı olarak ulaşabilirler, onları yaşayarak değil, anlatım ve resimler yoluyla ilk defa tanırılar, toplumsal hayatları da bozulmuştur, sürekli almak zorundaki pasif partner durumundadır vb. Onların mekan deneyimi ve beden hissi de, hem oluşum hem de biçim olarak sağlıklılarından farklıdır. Bütün bunlar sakat psikolojisinin tanımladığı gibi sadece ruh dünyasını etkilemez, dini hayata da derin etkileri vardır. Bilhassa kendi acısını büyütmesi (acı ile kendi kendini kurtarmayı hayal edene kadar) ibadeti etkiler.”³⁵⁴

Ortopedik engelliler birçok şeyi kendileri yapamazlar, birçok tecrübeyi edinebilmeleri için bir yardımcıya ihtiyaçları vardır. Bu da onların dini hayatlarında “Neden ben” sorusunu sormalarına neden olur. Bu noktada din eğitimcisi engelliliğin bir imtihan olduğunu, insanların sıkıntı ve refah gibi durumlarla imtihan edildiğini ve bu dünyadaki sıkıntılara katlanıldığı, sabredildiği ve dualarla Allah’tan yardım istendiği takdirde sonsuz olan Ahiret yurdunda dünya nimetleri ile karşılaştırılmayacak büyük bir mükâfatın kendilerini beklediği bilincini çocuklara öğretmelidir. Bu noktada Eyyüp Peygamberin kıssası çocuklara anlatılabilir. 18 yıl süren zorlu ve meşakkatli bir hastalığa yakalanan Eyyüp Peygamberin eşinin isyan etmesine yönelik telkinlerine rağmen, yaptığı “Bu dert bana dokundu. Sen merhametlilerin en merhametlisisin”³⁵⁵ şeklindeki dualarıyla göstermiş olduğu sabır ve metaneti engellilerin dua ve ibadet eğitiminde önemli bir örnek teşkil eder. Engellilere Eyyüp (a.s.) örneğini hep akıllarında tutup, bundan güç ve destek almaları sağlanmalıdır. Spastik öğrenciler hakkında da bazı açıklamalarda bulunan Hansemann şöyle demektedir;

---

³⁵⁴ Hansemann, a.g.e., s.74–76.

³⁵⁵ Enbiya, 21/83.

“Bunlardan daha zavallı olan spastiklerdir. Normal zekâlı olmalarına rağmen çevrelerinde yanlış tanınırlar. (kramp rahatsızlığı dolayısıyla yaptığı yüz hareketleri sinsî, hain gülüş gibi anlaşılır vb.) Bu spastikler konuşma engelli olduklarında, deneyimsiz günah çıkaran papazlar tarafından zihinsel engelli olarak nitelenip buna uygun olarak muamele görürler. Çok haksızca! Cemaat ibadetinde normal konuşma tempoları olmadığı için hep geride kalırlar. Bedensel engelliler sınıflarında böyle çocuklara arada bir kısa bir duayı sesli okumaları (daha doğrusu kekelemeleri) için fırsat verilmelidir. Onların ibadetlerini sözlerle kendileri şekil vermek, kendilerini konuşurken duymak fırsatları olmalı. Bir sınıf “cemaati” içerisinde, spastik çocuk çok fazla dikkat çekmeden bu mümkündür.”³⁵⁶

Görme engellileri kör ve az görenler şeklinde iki grupta değerlendirmek mümkündür. Bütün tedavilere rağmen, iki gözle görmesi %10’dan aşağı olan, normal hayat ve çalışmalarında görme gücünden yararlanma imkânı olmayana kişilere “kör” denilmektedir. İki gözle görmesi %30’dan aşağı olan, özel bir takım araç ve yöntemler kullanmadan normal hayat ve çalışmalarında görme gücünden yararlanamayanlara da “az görenler” denilmektedir.³⁵⁷ Görme engellilerin din ve dua eğitimi ile ilgili olarak Hansemann eserinde şöyle demiştir;

Görme engellilerde

“Kör” çocukları kendine özgü problemiği burada tam anlamıyla ele alınamaz. Burada da bedensel engellilerdeki “Niçin özellikle ben?”, bütün dinselliği gölgeleyen çekirdek sorudur.

Görme zayıflığı olan, kör olma riski olan ve göz tedavisine ihtiyacı olan çocuk, kör çocuktan farklıdır. Kör çocukta görme duyusunun yokluğu hesaba katılırken, görme engelli çocukta sahip olduğu görme durumu korunur, teşvik edilir

---

³⁵⁶ Hansemann, a.g.e., s.76.

³⁵⁷ Gül, a.g.e., s.12.

ve tüm hayatında kullanabileceği hale getirmeye çalışılır. İbadet eğitimi açısından görme engelliler için olan engelliler okulundaki çocuklar (körler değil) sağlıklılarından pek fazla ayrılmaz. Zorluklar daha çok dış alanlardadır. (Cemaat ibadetlerinde, ibadet kitabının kullanımı, görme rahatsızlığı sonucu cemaat ibadetine zor katılma, bir de büyük şehirlerde kilise yolunun zorlukları ve bundan dolayı daha küçük çocukların ibadete sık sık yetişememesi vb.)³⁵⁸

Kur'an-ı Kerim'de görme engelliler ve onların durumundan bahseden ayetler bulunmaktadır. Hz. İsa tarafından görme engelli olan bir kimsenin iyileştirilmesinden bahseden ayet-i kerimede Hz. İsa'nın lisanından "körü ve alacayı iyileştiririm."³⁵⁹ buyrulmakta bir başka ayet-i kerimede "anadan doğma körü ve alacayı benim iznimle iyileştiriyordun."³⁶⁰ bilgisi verilmektedir.³⁶¹

İslam dini görme engelliler için "kolaylık" ve "güç miktarını" genel bir ilke olarak koymaktadır. Dinimiz görme engellilerin güçlerinin yetmediği şeyleri onlara yüklememiştir. "Köre güçlük yoktur."³⁶² ayet-i kerimesi bu prensibe dikkat çekmektedir. Ayette dikkat edilmesi gereken görme engelliye zorluğun olmadığı hususudur. Yoksa körlerin sorumluluklarının olmaması değildir. Buradan çıkarılacak sonuç görme engellilerinin de Allah'ın emir ve yasaklarının muhatabı olduğudur.³⁶³

Görme engellilerin din ve dua eğitimine yönelik çalışmaları yapmak, yeni yöntemler geliştirmek din eğitimcilerinin görevidir. Bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. Diyanet İşleri Başkanlığının görme engellilere yönelik hazırlamış olduğu altı noktalı kabartma yazılı Kur'an-ı Kerim, son zamanlarda Din Eğitimcilerinin

---

³⁵⁸ Hansemann, a.g.e., s.77.

³⁵⁹ Âl-i İmran, 3/49.

³⁶⁰ Maide, 5/110.

³⁶¹ Gül, a.g.e., s.28.

³⁶² Nur, 24/61.

³⁶³ Gül, a.g.e., s.10-32.

çıkarmış olduğu kitapların yanında görme engellilere yönelik sesli kitap cd'leri hazırlamaları görme engellilere din eğitimi açısından umut ışığı olmaktadır.

Bedensel engellerden bir diğeri olan konuşma engeli ise çok değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Konuşma engelli kimse; konuşmanın akışında, ritminde, tizliğinde, vurgularında, ses birimlerinin çıkarılışında, eklemelişinde, artikülasyonunda (ifade kabiliyeti) bozukluk bulunanlara konuşma engelli denilmektedir. Bunlardan hiç konuşamama durumuna ise dilsizlik denmektedir.³⁶⁴ Hansemann konuşma engellilerin din ve dua eğitimi ile ilgili olarak şöyle demektedir;

Konuşma engellilerde

Konuşma engelli çocuk da –zekâ engeli olmadığı sürece- normal çocuklar gibi ibadet eğitimi alabilir. Fakat burada da çok özel durumlar vardır. Her belli bir ölçüyü aşan konuşma rahatsızlığı (dili dolaşma, genizden konuşma, kekeleme, bilinçsizce küfürlü konuşma) ibadet ve günah çıkarma eğitiminde etkili olur. Bu durumlar gençlik cemaatinin dini sınıflanmasında bir engel teşkil edebilir veya onlara alaycı bir tavır takınılması yüzünden kardeşlik hissini eksik gelişimine yol açabilir. Konuşma engellilerin engelliler okulundaki dini uygulamalarında kutsal mekândaki cemaat yaşantısı açısından dikkatli olmak gerekir.”³⁶⁵

Konuşma engellilere yönelik din ve dua eğitimi verecek olan din eğitimcisi çocuğun duygularını incitmemeye, çok bozuk olsa dahi konuşmasını sabırla dinleyip bitirmesine ve onun dini hayata dair ilgisini uyandıracak sözleri kekeletmeye, hiç olmazsa şekil olarak dua ediyormuş gibi ellerini açtırmaya özen göstermesi çocuğun dini gelişimi açısından faydalı olacaktır.

---

³⁶⁴ Gül, a.g.e., s.17–18.

³⁶⁵ Hansemann, a.g.e., s.77.

Bedensel engellerden bir diğeri ise işitme engelidir. İşitme duyarlılığının kişinin gelişim, uyum, özellikle iletişimdeki görevlerini yerine getiremeyişinden ortaya çıkan duruma işitme özü, işitme özünden dolayı özel eğitim gerektiren kişilere de işitme engelliler denir.³⁶⁶ Hansemann işitme engellilerin din ve dua eğitimi ile alakalı şöyle demektedir;

İşitme engellilerde

Ağır işiten çocuğun ibadet eğitiminin şartları tamamen farklıdır. Bu çocuk okula ilk ayak bastığında ruhsal tedavi ile karşı karşıya gelir. Görme rahatsızlığı dolayısıyla sadece dil yeteneği değil zihinsel ve ruhsal hayatı da geri kalmıştır ve çok özel metotlarla teşvik edilip geliştirilmesi gerekir. Burada din eğitimci sadece anlamamanın zorluklarıyla karşılaşmaz. Onun ibadet hayatı da yetersiz tasavvurlar ve iç mefhumlardan dolayı, normal çocuğa göre çok daha soyut, içeriksiz ve daha çok formüllere bağlıdır.

Tamamen zor ve zahmetli olan ise sağır-dilsiz çocuğun ibadet eğitimidir. Geniş özel bilgiye sahip olmayı gerektirir. İbadet eğitimi açısından, sağır-dilsiz çocukların ruhsal tedavisi hakkında bazı değerli ön çalışma ve tecrübeler bulunmaktadır.*³⁶⁷

İşaret dilinin ortaya çıkması, sağır ve dilsizlere kapasitelerinin sınırları kaldırılıp, onların büyümesine, düşünmesine ve özgürlüklerine kavuşmalarına yol açmıştır. Ayrıca işaret dili sayesinde, sağır ve dilsizler bütün his ve önerilerini aktarabilirler.³⁶⁸ Yani bu çocuklara işaret diliyle Allah ile irtibat kurması öğretilir. Bunun için de çocuklara din ve dua eğitimi verecek olan din eğitimcisinin işaret dilini

---

³⁶⁶ Gül, a.g.e., s.14.

³⁶⁷ Hansemann, a.g.e., s.77.

³⁶⁸ Gül, a.g.e., s.15–16.

* Georg Hansemann'ın kendi sağır-dilsiz ibadet kitabı!

bilmesi şarttır. Yalnız işaret dilinde dini terminoloji eksiktir. Hac, zekât vb. dini terimlerin işaret dilinde karşılığı yoktur. Dua ederken çocuğun ifade edeceği kelimeler işaret dilinde iyi tespit edilmelidir. Bu gibi dini terimleri çocuklara anlatacak olan din eğitimcisinin her yönden iyi yetişmiş olması gerekmektedir.

Hansemann başıboş çocukların din ve dua eğitimleri ile alakalı sorunları ve öğretimde dikkat gereken hususları şöyle açıklıyor;

“Sefillerde; J.Barilits her türlü sefilliğin (başıboşluğun) dini ve ahlaki alana da yansıdığını gösterdi. Bu, tanrıya karşı normal bir bağdaki ve kiliseyle ilişkilerdeki rahatsızlığı içeriyor. Tanrıya karşı olan bağ ve kısmen düzenli bir ibadet hayatı, tedavi pedagojisi uygulanarak ve uygun din eğitimsel önlemlerle, hayatın saldırılarına mukavemet gösterebilen düzeyde bir kiliseye bağlılık olarak sağlanabilir. Kiliseye canlı bir bağlılık çok anlamlıdır, ama ibadet hayatı dindarlığın subjektif ve özel (şahsi) formları ile kalmamalıdır.”³⁶⁹

Buraya kadar işlediğimiz bedensel engellilerin din ve dua eğitimindeki incelikleri toparlayacak olursak, bedensel engellilerin her bölümünün din ve dua eğitimi ayrı bir ihtisas alanını oluşturmakta, din eğitimcisi hangi engelli grubuna yönelik dini hayatı canlandırma faaliyetinde bulunacaksa o bölümle ilgili iletişim dili hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Engellilere gösterilecek yakın ilgi ve sevgisini kazanma, verilecek dini mesajın engelliler üzerinde ne kadar etkili olacağını belirleyecektir. Bedensel engellilerin din ve dua eğitimleri ile ilgili son olarak Hansemann şöyle demektedir;

“Beden engellilerin dini eğitiminde, Godbrunner’in kastettiği tam bir bireyselleşmeye (Individuation) ulaşanlar gözlenebilir. Ama bununla kıyaslanamayacak sayıda çok büyük bir bölümü, hayat boyu belirli bir kişilik

---

³⁶⁹ Hansemann, a.g.e., s.78.

şablonunu taşımak zorunda olanlardır. Onların hayatı durum ve değer açısından sağlıklılardan iktibas edilerek gerçekleşir. Geçerlilik güdüsünün aşırı büyütülmesi belirleyicidir. Katolik yurtlarda hüküm süren dindarlığa uyum gösterirler ve dini görevlerde aşırı bir gayret gösterirler. Yurt hayatından sonra da aynı şekilde çabuk çevrede hüküm süren ahlaki değerlere uyum sağlayarak, o yol günaha götürse bile sağlıklılarla aynı değerleri paylaşma eğilimine girerler. Böylece bir kızın, yurttan ayrılır ayrılmaz, sadece başkaları tarafından kabul edildiğini göstermek için, dikkat çekici şekilde süslenmeye başladığı, her türlü gönül eğlendirmeye koştuğu, hatta aynı zamanda hemen bir erkekle yakınlaştığı görülebilir. Böylelerinin normal insanlardan daha çok bir yönlendirici cemaate ve ruhsal rehberliğe ihtiyacı vardır. Aksi halde dinsellikle birlikte ibadet hayatı da yok olur.”³⁷⁰

Konumuzla direkt ilgili olmamasına rağmen Hansemann’ın eserinden birebir alıntı yaptığımız bu bölümde ülkemizdeki engelli okullarında din ve dua öğretimi ile ilgili neredeyse hiçbir faaliyetin olmadığını göz önüne alırsak, bu konuda yetiştirilecek din eğitimcilerinin ve bu konu hakkında nasıl bir kurumsallaşmaya gidilebileceğinin ipuçları hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Hansemann konu ile ilgili olarak şöyle demektedir;

Engelliler okulunda verimli bir din eğitimi için araştırma ve eğitim-öğretimle ilgili şartlar

Yukarıda bahsedilen birkaç problem, normal okullar gibi engelliler okullarında da geçerli olan prensiplerin yanında, birçok engelli okul din eğitimi ile ilgili hususların bulunduğunu göstermiştir. Temel dini bilgilerin yanında psikoloji, tıp, psikiyatri ve tedavi pedagojisi gibi sınır dallara da hâkim bir bakış kaçınılmaz bir şart olduğu için konu zor. Gelecekte ilgili bütün problemlerin yalnız genel din eğitimi tarafından halledilebileceği kuşkulu. Bununla yetinmeyince de, birçok araştırma ve

---

³⁷⁰ Hansemann, a.g.e., s.77.

öğretimle ilgili durumlar ortaya çıkıyor. O zaman belki bu çabalarla, bu mesele ile ilgili olan her şey, özel bir “engelliler din eğitimi” ne, özel bir disipline, genel din eğitiminin bir alt dalına dönüşmüş olur. Din eğitimi yetiştiren kurumların öğrencilerine engelliler okulu ile ilgili ne verdiklerini bilmiyorum. Teolojinin okullarla ilgili belirlemelerine göre buralarda da din dersi verilmesi gerektiğinden, her teolog öğrenimi sırasında özel okul din eğitimi ile ilgili temel şeyleri öğrenmelidir. Ruhbandan olmayan din eğitmeni için, bir sınavdan sonra bu okullarda görev için başvurma hakkı vardır.

Engellilerle ilgili teori ve pratik için kurulacak bir enstitünün de bu konuya çok yararlı olabilir. Belki de sadece böyle bir kuruluş, konu ile ilgili bütün teolojik, psikolojik vb. meselelere açıklık getirebilir, bu yan alanlardan pratik olarak faydalanmayı sağlayabilir, çok özel alanlarda araştırmalar yapabilir ve ülke içi ve dışı ile tecrübe değişimini sağlayabilir.

Çok tavsiye edilecek bir şey de özel okul din eğitmenlerinin çalışma grupları oluşturarak birleşmeleridir. Bu çalışma grupları, sadece engelli okulları çevresinde çalışmak zorunda olan ruh eğitmenlerine çalışma haftaları ve öğretim üzerine öneriler sunarak çok yardımcı olabilirler.

Yukarıda bahsedilenler konumuzu dolaysız ilgilendiriyor gibi görünüyorsa da, onları tam da bu yönden kuvvetli vurgulamıyoruz. Çünkü engelli çocuğun dini eğitiminin en büyük engellerinden birisi yetersiz deneyim ve eğitmenin konuyu iyi tanıyor olmamasıdır.”³⁷¹

Pratik tavsiyeler

Engelliler okulunda işimiz sadece engelli çocuklarla olduğu için, dini hayatın düzeltilmesinin zorluklarının gerektirdiği şekilde dini eğitimle ilgili düşünceler ön plandadır. Çünkü ilave engel (özür) nadiren tanrıya (yaklaşmak için) yeni yollar açar,

---

³⁷¹ Hansemann, a.g.e., s.84–85.

aksine okul içi ve okul dışı ilave ruh sağlığı problemlerine neden olur, ama diğer taraftan da bunu daha önemli hale getirirler.

Yıllık Ders planı

Engelliler ilk ve ortaokullarında da olan genel engelliler okulu ile ilgili genel belirlemeler ve didaktik temeller Hıristiyan kaynaklarına dayanan birkaç ders prensibi adlandırır; Din merkezlilik, İsa merkezlilik, ekklesio merkezlilik, İncil temeli, genel oryantasyon, Hıristiyanlık sevgisinde inancın gerçekleştirilmesi. Bu şekilde engelliler okulu din eğitimi, genel din eğitimi içine koordine edilmiş, buralardaki din dersini özel durumuna zarar verilmeksizin kendi başına buyruk olmalar önlenmiştir. Bu şu şekilde ifadesini bulur: “Bu prensipler bir dizi eğitim görevini gerektirir, özellikle ibadet eğitimi, mes (ayin) eğitimi, canlı bir tanrı ilişkisinin sağlanması, kilise takvimine uygun hayata uyum sağlayabilme” Müfredat açık bir şekilde din eğitiminin bütün aşamalarında ibadet hayatının iyileştirilmesini ister.

1.sınıf için: “İbadet eğitimine giriş, iki dizeyi aşmayan, melodi ve ritimle söylenen kafiyeli dualarla yapılır.”

2.sınıf için: küçük bir duanın yanında tanrının evinde nasıl davranılacağı konusu da verilir. Buna çocuğun adım atmayı, ayakta durmayı, oturmayı, dinlemeyi, diz bükmeyi sözsüz ibadet olarak algılaması dâhildir.

3.sınıfta: birinci sınıfta doğal olarak yolu açılan basit ve serbest hazırlanmış dualar öğretilir ve bunların bir görev olduğu vurgulanır. Bu öğretim yılında ayin öğretimi çerçevesinde en basitlerinden ayinler de yer alır. (Efendim, ben vb.)

4.sınıf için: içinde bildirilen (ilahi) gerçeklerin yer aldığı “Rabbin duası” (Vaterunser) çerçeve planını teşkil eder. Plana göre bu sınıfın hedefi, çocuğa hayatın bütün alanlarında anlamlı bir şekilde dua etme anlamına gelen Rabbin duasını (Vaterunser), bütün hayatı için kalıcı bir dua haline getirmektir. Engelli çocuk normal

çocuğa göre, dua şekilleri ve kuralları hakkında, daha çok yardıma muhtaç olduğu için, bu dua sadece bir kural olarak öğretilmemelidir. Rabbin duası (Vaterunser) neredeyse bütün ayinlerde birlikte söylendiği için, bu çerçeve engelli çocuğun ayin ibadeti için de çok uygundur.

5.öğretim yılı da bütünüyle ibadet eğitimi için ayrılmıştır. Planda şöyle denir: Hedef kilise hayatını öğretmektir. Yapılan ibadetler mümkün bir anlayışlı birliktelikle çocuğa sadece hissi yönden etki etmeli, aksine ona bilinçli bir Hıristiyan olarak yaşamayı da öğretmelidir.

6.sınıfta yine bir dua İnanç ikrarı (Glaubensbekenntnis) din eğitimci için konsantrasyon malzemesidir. Daha önceki yıllarda olduğu gibi ibadet eğitiminin geliştirilmesi, hatta ilk olarak piskoposluk ruhani dairesinin ibadet kitabının kullanımı öngörülmüştür.

7.sınıf içinde aynı şey geçerlidir.

8.sınıf için olan plan, öğrenim içeriğini, başlangıçta çocuğun dünyasındaki tapınma alanından yola çıkılan 4 çalışma grubuna ayırır. Bu yılın planında da sürekli duadan bahsedilmektedir. Burada anavatana karşı olan görevler için anavatan duası ilk sırada adlandırılmıştır. Günlük işlerin iyi olması için ibadet gibi iş ve ibadet ilişkisine de işaret edilmiştir.

Teolojideki ilerlemelere ve bunların okuldaki düzenlemelere etkisine bağlı olarak (alt basamakta şimdiye kadar 1 olan haftalık saatin 2'ye çıkarılması), genel engelliler okulunun ünite planları (şimdi bunun var oluşu bile din eğitimi için ilerlemedir) yeniden düzenlenmelidir. 1965–1966 Öğretim yılı başı için 1.sınıflara göre bir ünite plan mevcuttur. Bu plan belirli bilgilerin verilmesi ile başlamaz, aksine

övgünün, teşekkürün, ricanın, yani dua eğitiminin öğretilmesi üzerine kurulmuştur.”³⁷²

Prensip olarak, sınıflara göre getirilen öğretim planı, İslam dua eğitiminde de kullanılabilir. 1.sınıftaki iki mısralık dualarda; “Başa gelen her işe, derim Elhamdülillah, Gönlümden gitmez neşe, derim; Elhamdülillah.”³⁷³ gibi kafiyeli dualar çocuklara öğretilir. 4. ve 6. sınıflarda hayatın her anına yönelik yapılabilecek önemli bir dua örneğinin öğretimi, bu Fatiha suresinin anlamının çocuğa dua şeklinde öğretilmesi olabilir. Diğer genel dua öğretim ilkeleri, İslam eğitiminde de kullanılacak genel prensiplerdir.

Engelli çocuklara verilecek din ve dua eğitiminde kullanılacak yöntemler hakkında, örneklerle bilgi verdiği son bölümde Hansemann şöyle demektedir;

Şekillendirilmiş Dua

Engelli okulunda dua eğitimi, ibadet şekillerinin öğretilmesiyle değil, kısa cümlelerle Tanrı'ya hitap etmeği ve ona cevap vermeyi öğrenmekle başlar. Böyle olunca serbest dua başta yer alır. Fakat engelliler okulunda şekillendirilmiş duadan da vazgeçemeyiz. En basit cümleler bile nadiren kendiliğinden anlaşılabilir ve eğitici tarafından önceden şekil verilmesi gerekiyor. Zekâ engellilerde bu sürekli geçerlidir. Eksik kavram ve resimleme gücü yüzünden, hemen hemen hiç ifade kabiliyeti olmadığı için, direkt ricadan uzaklaştırmak için ve dua içeriğini zenginleştirmek için şekillendirilmiş duaya ihtiyacımız vardır. Cemaat ibadeti de ortak bir form olmadan mümkün değildir. Serbest dua - düzenlenmiş dua ikilisini “ya, ya da” olarak değil, “hem, hem de” olarak almak gerekir. Bu iki dua şeklinin fayda ve zararlarını karşılaştıran Klemens Tilman çok isabetli söylemiştir: “Sağlıklı bir dua eğitimi

---

³⁷² Hansemann, a.g.e., s.84-87.

³⁷³ Bestani Yazgan, Çocuk Şiirleri, Ankara, T.D.V.Yayımları, 2005, s.32.

demek bu iki dua şeklinin yan yana öğretilip icra edilmesi ve ikisinin de iyi geçinmesi birbirine destek olması demektir.

Alt ve orta basamakta yeni bir dua şeklini öğretmek istediğimizde (mesela bir şekillendirilmiş akşam duası) bir çevre hikâyesinden yola çıkarak, duanın tek tek parçalarını bir resme aktarıp tahtaya çizebilir ve bu arada sözlerini de çalışabiliriz. Nihayet bir doğaçlama oyun (Yatmaya gitmeyi oynuyoruz) zevkli alıştırmaya fırsatı olabilir. Alt basamakta kafiye büyük yardım sağlar. Fakat birçok düşündürücü (endişe verici) kafiyeleli dua sözleri kullanışsızdır. (küçük melekçikler gibi)

Şarkı ile Dua

Melodi ve ritim en ağır engelli çocukta bile ibadete zevkli bir yaklaşım aracıdır. Burada çocuk büyük bütün enstrümanlardan yararlanılabilir. Dikkat edilmesi gereken melodilerin yaşa uyması ve notaların kapasitelerini aşmamasıdır. Zor bir melodide zor bir metin gibi şarkı söylemekten zevk almayı engelliyebilir.

Oyun şeklinde İbadet

Başlık bir baskı hatası değil. Oyun şeklinde dua vardır. Oyun çocuğun spontane bir hayat ifadesidir. Oyun isteği ve yeteneğinin olduğu yerde, çok şey çoktan kazanılmış demektir. Engelliler okulunda sürekli oyun olgunluğuna ulaşmamış çocuklara rastlamak mümkündür. Onların oyun güdüsü, en basit fonksiyon oyunlarında veya basmakalıp hareketlerde bile kaybolur. Çoğunlukla sadece basit bir eylem güdüsü mevcuttur. Asıl oyun güdüsü ya gelişmemiş ya da sağlıklı değildir. O.Wanderer'e göre bağımsız gözleme yetisi eksiktir; oyun için gerekli tasavvur dünyası daha fakir ve donuktur, hayatta olanların esas kavranamaz. Bir çocuk basit bir rolü oynayabilecek bir duruma gelir gelmez, oyunu ibadet hayatının hizmetine sokabiliriz.³⁷⁴

---

³⁷⁴ Hansemann, a.g.e., s.89-93.

Sonuç olarak duayı öğrenciye öğretmek demek, öğrencinin kendisini bir âşık olarak Tanrı'nın karşısına koyması demektir. Buna engelli öğrenciler de dahidir. Engelli çocuklarla fiziksel ve ruhsal yönden ilgilenmek çok zahmetli bir iş, çekilen çile karşısında din eğitimcisi tarafından elde edilen başarı ise çok küçük bir başarıdır. Buna rağmen engellilerin en basit dini hayat belirtilerini uyandırmaya çalışmak bile anlamlıdır.³⁷⁵ Çünkü engelli çocukların Tanrı ile buluşmaya, sağlıklı çocuklardan daha çok ihtiyacı vardır. Bu nedenle dini bilgilerin ve duaların engellilerin anlayabileceği bir şekle çevrilmesi gerekmektedir. Böyle bir çalışma ülkemizdeki nüfusun takriben %12,29 sini oluşturan yaklaşık 7.780.000 engelli³⁷⁶ ve aileleri için büyük bir moral ve umut kaynağı olacaktır.

---

³⁷⁵ Hansemann, a.g.e., s.69.

³⁷⁶ <http://www.ozida.gov.tr/>, (10 Haziran 2006).

SONUÇ

İnsanın Allah ile olan diyalogunun vasıtasız bir şekli olan dua, mutlak güç ve mutlak ilim sahibi olan Allah ile münasebet kurma ve O'na yönelme halidir. İsteklerimizi Allah'a duyurmanın en mükemmel vasıtası olan dua ancak Allah'a yapılır. Kur'an-ı Kerimde, yalnız Allah'a dua edileceği belirtildikten sonra, Allah'tan başkasına yalvaranların durumu uzaktan suya avuçlarını uzatıp suyun ağzına ulaşmasını bekleyen kimselerin durumuna benzetilmektedir.

Hayatta karşılaşılan ve üstesinden gelinemeyen problemler gerek bireyi gerekse toplumu ümitsizliğe ve karamsarlığa sürükler. Ümitsizlik ise insanı yıkan ve cemiyeti mânen sarsan bir hâdisedir. Dua eden mümin ise Ulu Tanrı'sından daima ümitlidir. Dua; hastalık, ölüm, depresyon, stres, uyumsuzluk vb. psikolojik problemlerle başa çıkma da insana ümit, güven ve dayanma gücü verir.

Çocuğu mükemmel bir şekilde yetiştirmek, insan gücünü aşan bir boyuta sahiptir. Dolayısıyla, insanın eğitilmesinde, beşerî gücün aciz kaldığı alanların olması doğaldır. Aciz kalınan bu alanlarda Allah'a dua etmek ve Allah'tan yardım talep etmek İslam eğitiminin önemli bir uygulamasıdır. Çocuğun terbiyesinde Hz. Adem'den başlayarak, Kur'anla insanlığa yayılan bu ilahi yardım talebi, çocuğun dini sosyalleşmesinde, duygularının eğitilmesinde, karakterinin sağlamlaşmasında, şahsiyetinin kuvvetlenmesinde, ahlaki duygularının gelişmesinde, çocuktaki içsel enerjinin niyet haline dönüşmesinde ve Din Eğitiminin hedeflediği mükemmel insanın yetiştirilmesinde merkezi bir öneme sahiptir.

Dua, insanın Allah ile iç içe olması, her an Allah ile irtibat halinde yaşaması ve büyük küçük her işi onun aşkına sevinçle yapması demektir. Yani dua eden mümin her işini Allah rızası için yapacağından gaflete düşmez. Kendisini ayartan düşüncelerin

farkına varır varmaz, hemen dua ve tövbe ederek bu düşüncelerinden uzaklaşır. Dua etme duyarlılığını yitirmiş insan ise, Allah ile olan irtibatını kopardığı için gaflete düştüğünün farkında olmaz. Bu ise insanı, yaratılış gayesi olan Allah'a kulluktan uzaklaştıran bir durumdur.

İslam Eğitiminin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'de dua ile ilgi kavramlar ikiyüze yakın ayette zikredilmekte, bu da dua ve eğitiminin İslam eğitiminde ne kadar önemli ve ne kadar merkezi bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Hadis-i şeriflerde de sıklıkla zikredilen dua ve eğitimi, duanın nitelik yönü, şekil ve metin itibariyle nasıl olması gerektiği Hz. Peygamberin mübarek sözleri ile açıklamaktadır.

İslam eğitiminde duanın çocuğun eğitimi ve gelişimi için ne kadar önemli bir ritüel olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Konunun önemine binaen din eğitimi literatüründe dua eğitimi ve öğretimi ile ilgili müfredatın mutlaka genişletilmesi, dua eğitimi ve öğretimi için yeni metotların geliştirilmesi, verimli bir din eğitimi için çok önemlidir.

Yapmış olduğumuz çalışmada çocuklarımıza doğru ve sürekli dua etme alışkanlığı kazandırmak, çocuklarımızın dua ile ilgili yanlış anlamalarının önüne geçmek amacıyla çocuklarımıza aile ve din eğitimcileri olarak, duayı nasıl bir psiko-pedagojik çerçevede öğretmemiz gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir.

Dua öğretiminde; çocuğun içinden geldiği dua etmesi anlamına gelen serbest dua ile, önceden hazırlanmış kalıp sözlerden oluşan şekillendirilmiş dua ikilisini “ya, ya da” olarak değil, “hem, hem de” olarak almak gerekir. Sağlıklı bir dua eğitimi demek bu iki dua şeklinin yan yana öğretilip icra edilmesi ve ikisinin de iyi geçinmesi ve birbirine destek olması demektir.

Dua Öğretiminde uygulamamız gereken diğer prensipler ise süreklilik, sadelik, sadece faydacı bir dua anlayışı olmaması, uygulanabilirlik (güncellik), anlaşılabilirlik, duanın kabulünün öğretilmesi ve duanın ben merkezli olmaması, duanın öğretiminde temel ilkelerdir.

Duanın öğretiminde kullanılabilecek yöntemler ise, yaşayarak öğretme, dua metni üzerinde düşündürme, web siteleri, interaktif oyun, müzik, resimden faydalanma, çocuklar için resimli dua kitapları, canlandırma (drama) ve oyun ile öğretme gibi yöntemler kullanılabilir. Duanın öğretiminde yeni yöntem ve metotların geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Değişen günümüz şartlarına uygun yöntemler bulmak ve geliştirmek din eğitimcilerinin görevlerindedir.

Birçok anne-baba çocuklarının dua eğitimleri üzerinde önemle durmalarına rağmen zaman faktörünü gözden kaçırdıklarından dolayı başarılı olamamaktadırlar. Eğitim Psikolojisinin bulgularına göre çocuğun gelişim seviyesi ve ruh hali her yaş döneminde farklılık arz etmektedir. Bu nedenle çocukların hangi yaş grubunda hangi ruh halini aldığını, bu ruh haline ve gelişim seviyesine uygun dua örneklerinin, hangi zaman aralıklarında çocuklara öğretilmesi gerektiği, başarılı bir dua öğretimi açısından önemlidir.

Engelli; Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimleri karşılamada güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişilerdir. Normal çocukların sağlıklı bir şekilde gelişimi için son derece önemli olan dua, engellilerin dini hayata dair bir şeyler hissetmesi ve devamlı onlarla beraber yaşayan ailelerinin moral bulması için de son derece önemlidir.

Manevi alana yönelik bir eğitim olan din ve dua eğitimi zaten zor bir iştir. Bir de engelli okullarındaki çocuklara bu eğitimi vermeye çalıştığımızda bu birçok zorlukları da beraberinde getirecektir. Buna rağmen engelli çocukların dini hayatını canlandırmaya yönelik gösterilecek gayret, engelliler ve aileleri için anlamlı bir faaliyet olacaktır.

Din ve Dua eğitimi yapılacak olan engelli okullarındaki çocukların engel durumları da verilecek eğitim de önemlidir. Bedensel ve zihinsel engellilerin durumlarına uygun şekilde verilecek dua eğitimi, onlarda en basit dini hayat belirtilerini uyandırılması bile, din eğitimcisi açısından büyük bir başarı sayılacaktır.

Sonuç olarak çocuklarımız severek, isteyerek ve her durumda içinden geldiği gibi Allah ile irtibat kurabiliyorsa, dua ettikleri esnada güzel, sevindirici ve olumlu şeyler hissediyorlarsa yapmış olduğumuz dua eğitimi başarılı olmuş demektir. Çünkü dua eğitiminde asıl olan kişiyi Allah ile severek buluşturmadır.

EKLER

EK 1. Almanca bir dua örneği (Rabbin Duası).

EK 2. Almanca notalanmış dua örneği.

EK 3. Karikatürlü dua örneği.

EK 4. İnsanların kime dua ettiklerine dair bir Karikatür.

EK 5. Georg Hansemann tarafından kaleme alınan genel dua eğitimi ve engellilerin dua eğitimi hakkında bilgi veren Gotteserfahrung und Gottesverlust (Tanrı Tecrübesi ve Tanrısızlık) adlı eserin tercümesi.

Göklerdeki Pederimiz,

adın yüceltilsin,

Hükümdarlığın gelsin,

göklerde olduğu gibi yeryüzünde de senin isteğin olsun.

Günlük ekmeğimizi bugün de bize ver.

sen de bağışla suçlarımızı.

Bize kötülük edenleri bağışladığımız gibi,

Bizi günah işlemekten koru ve kötülükten kurtar. Amin”

Göklerdeki Pederimiz, adın yüceltilsin,

Hükümdarlığın gelsin,

Göklerde olduğu gibi yeryüzünde de senin isteğin olsun.

Günlük ekmeğimizi bugün de bize ver.

Sen de bağışla suçlarımızı.

Bize kötülük edenleri bağışladığımız gibi,

Bizi günah işlemekten koru ve kötülükten kurtar. Amin”

SOLDAN VE YUKARIDAN AŐAĐIYA

- 1-) Allah'ı düşünmek için çok genç.
- 2-) Allah'ı düşünmek için çok mutlu.
- 3-) Allah'ı düşünmek için çok yoğun.
- 4-) Allah'ı düşünmek için çok bencil.
- 5-) Allah'ı düşünmek için çok yorgun.
- 6-) Allah'ı düşünmek için çok geç.

TEMEL DİNİ GÖREV OLARAK DUA EĞİTİMİ

Bu sunumun konusu, bu seminerde ruhbilimsel tarihin analizi olarak önümüze konulmak istenen fikirsel arka plandan farklılık gösteriyor. Tanrı deneyimi ve tanrı kaybı kavram çifti ile, böyle bir zamanda din dersinin üzerinde bulunan sorumluluk ve ciddiyet kadar, korkunç bir tanrısızlığa düşüş seçeneğine de işaret edilmiş oluyor. Bu neslin, tanrı inancı ile pratik tanrısızlık arasındaki seçim kararı kaçınılmaz bir şekilde abartıldığından, son yıllarda bu konunun din psikolojisi ile din bilim literatüründe ele alınması, sıra dışı bir şekilde sıklaştı.

Tanrıtanımazlık (ateizm) konusunu düşünüp irdelemeye cesaret eden (kimse)-bir zamanlar Nietzsche'nin, şimdi de Camus'un yaptığı gibi-boşluğa düşme dehşetinden artık kurtulamaz. Bu yüzden, bu seminerde, olay esas olarak yetişkinlerin endişe ve sorumluluğunu aşarak çocukları ilgilendirdiği için, problemi daha açık bir şekilde anlama ve çözümüne yaklaşma yollarını bulmaya çalışmalıyız. Fakat problem şu: Çocuğa gerçek bir Tanrı deneyimini nasıl sağlarız ve onu tehdit eden Tanrı kaybına karşı nasıl koruruz? Çocuklar hakkındaki bu endişe bir yana, Tanrı'yı tanıyıp sevmeye, ona hizmet etmeye yetişkin insanların da içini yakan bir arzudur. Hz. İsa tarafından insanlara ulaştırılan ve sürdürülmesi için biz din bilgisi öğretmenlerinin görevlendirildiği mesajın asıl motifi (gerekçesi) de budur aslında.

Esasında yukarıda formüle edilen problemlere cevap kolaydır: Aynı zamanda en erken metodik planlamayı da mümkün kılabilecek, Tanrı deneyiminin normal formu olan İBADET. Biz bu kavramı geniş anlamı ile "oratio est elevatio menti" = "ruhun Tanrı'ya yükseltilmesi" diye tanımlıyoruz. Tercümede dikkate almamız gereken bir nokta, yükselmenin antik çağlarda bilinçsizce üç parçalı dünya görüşünün şartı olduğu

ve diğerk taraftan ise bugünün ibadetçilerinin çoğuna göre –Goldbrunner’in yukarıda açıkladıklarına karşıt olarak- Tanrı’nın yukarıda olmadığı ve ruhumuzu ona yükseltmek zorunda olmadığıdır. Bu yüzden biz bu kavramı biraz modifiye ederek yükseltme yerine “ruhun tanrıya yönelmesi” diyoruz.

Bu tanım temelinde ibadet hakkında konuşursak, şurada burada din bilim literatüründe rastlanan bütün radikal ve ekstrem ifadeler gerçek olur. Mesela R. Guardini: ibadet etmeksizin uzun süre Hristiyan olunamaz, nefes almadan uzun süre yaşanamayacağı gibi. Uzun süre ibadet etmeden inanılmaz, uzun süre nefes almadan yaşanamayacağı gibi. Veya K. Rahner: İbadet dini törenlerden daha önemlidir. Çünkü dini törensiz kurtulan olmuştur, ama ibadetsiz kurtulan yoktur. Günümüz ruhbilim tarihsel durumuna göre, din pedagojisinin temel uğraşı şüphesiz ibadet eğitimi çabaları olmalıdır.

GÜNÜMÜZ DİN BİLGİSİ ÖĞRETMENLİĞİNDE DUA EĞİTİMİ

Bir kişinin inanmasında ve Hristiyan olmasında, insan ve Tanrı arasındaki karşılıklı sevgi bağı ve insanın kişisel ilişkisinin söz konusu olduğu kavranmışsa, o zaman yukarıda bahsedilen özdeyişler hayret verici değil, aksine sadece tutarlıdır. Hayret edilmesi gereken, din bilgisi öğretmenliğinin bilim olarak Hristiyanlığa davette buna itibar etmemiş olmasıdır. Bu hem din bilgisi öğretmenliğinin teorisi, hem de pratiği için geçerlidir. Bu ifadeyi güçlendirmek için, Klemens Tilmann’ın daha 1950’de bu önemli konu ile ilgili hiçbir kapsamlı çalışmanın yapılmamış olduğunu açıklamasını hatırlatmamız yeter. Bu konuda, bu arada, Tilmann bir dizi küçük önemli yazılar yayınlamış olsa da, o zamandan bu yana değişen pek bir şey yoktur. Din öğretimi ders kitaplarında, ibadet eğitimi bölümü, din öğretiminin metodik ve didaktik büyük

problemlerinin yanında, belirgin bir şekilde ancak ikinci plandaki konular arasında kendine yer bulur.

Din eğitimi ile ilgili teori, ibadet eğitimi meselesini bu şekilde küçümsediğinde, din dersinin pratiğinin de memnuniyet verici bir tablo arz etmemesi, bu durumda hiç de şaşırtıcı değildir. Mezhep bilgisinden oluşan branş dersinden başka bir şey yapmak istemeyen bir din bilgisi öğretmeni, anlaşılacağı üzere, çocuklara ibadet sanatını nasıl öğreteceğine kafa yormayacaktır. Fakat din öğretimi hizmetinin İncil'e ve inanca dayanan bir hizmet olarak anlaşıldığı durumda da, bu konuyla ilgili bir şey görülmez. Bu şöyle bir kıyaslamada belirgin hale gelir: Çocukların, bir tevbe ibadetinin tekniğinde veya Hz. İsa'nın çarmıha gerilişinin ekmek ve şarapla canlandırıldığı Katolik ibadetinde, el hareketlerini kavramalarına ne kadar çok gayret sarf ediliyor? Her sanat, ne kadar yetenekli olursa bile, belli el becerilerini şart koşar –fakat hangi din bilgisi öğretmeni, belli dua metinlerinin ezberlenmesini bir tarafa bırakırsak, öğrencilerinin ibadet esnasındaki (el) becerileri için çaba harcar? Ama sık sık bu bile ibadet sanatı için yeterli bir yardım değil bir engel olur.

Bu açık seçik eksiklik de yetişen neslin ya hiç ya da yanlış ibadet ettiği gerçeğine uyar. Theophil Thun günümüz çocuk ve gençliğinin dinselliğini test etti ve ibadet ile ilgili olarak vahim bir sonuca ulaştı. O gerçeği çocukların ibadet ettiğini tespit etti, fakat ibadet esnasında ruhun tanrıya yönelmesi değil, aksine (Karl Rahner'le konuşmak için) ibadetin yalanı ve cesedi idi. Gerçek bir ibadet bir çocuk için de güzel ve sevindiricidir, fakat ibadetin böyle bir karikatürü sıkıcı, nihayetinde de rezillikten başka bir şey olamaz. Test ve istatistiklerin önemliliği göreceli ve sınırlı olabilir, ama eğer Thun “ Genellikle bu son bölüm, bütün (Katolik) grupların yazılarında tekrarlanır” der,”İbadetin benim için hemen hemen hiç önemi yoktur.” diyen gençlerden

bahsediyorsa, düşündürücü bir biçimde doğru olduğu görülür. Tabi ki gençlerin bu şekilde bilinçli veya bilinçsiz olarak, genelde ibadet eden bir insanın orada ümitsiz bir yabancı gibi algılandığı biçimde laikleşmiş (sekularize olmuş) yetişkinlerin dünyasına talip olduklarını da göz ardı etmemek gerekir.

Eğer bizim seminerimizin konusu Tanrı deneyimi ile ilgili problemlerse ve bugünkü çocuk neslinin Tanrı kaybindan korumaya bir katkı yapması gerekiyorsa, o zaman ibadet eğitimi meselesi de irdelenmelidir. Tabi ki burada söz konusu olacak olan, her din bilgisi kitabında ne olduğu ve öğretmenlerimizin eskiden beri uygulamakta oldukları değildir. Söz konusu olacak olan sadece ibadet eğitimimizi teolojik ve psikolojik olarak daha doğru ve buna bağlı olarak da daha başarılı olarak şekillendirebilmemize yarayacak hassas noktaları öne çıkarmaktır. Açık bir şekilde görülebilmesi için önemli düşünceler 5 tez halinde toparlandı.

1. İbadet Etme Çerçevesinde İbadet Eğitiminin Temeli Olumlu Bir İlk Yaşantıdır.

a) İlk etkinin sürekliliği kuralı

İlk etkinin sürekliliği kuralı gibi, geçerliliklerinin günlük din eğitimi hayatında sıklıkla bilincine varılan psikolojik kurallar pek fazla değildir. Bu, insan zihninin bir obje ile ilk defa karşılaştığında, hem onun kavramsal içeriğinin hem de bu karşılaşma esnasında duyulan heyecanların silinmez şekilde insanın hafızasına kazındığını ve çağrışım mekanizması sayesinde, bu obje ile karşılaşma tekrarlanır tekrarlanmaz otomatik olarak tekrar canlandığını ifade eder. Bu otomatik etkiyi önleyebilecek bir araç yoktur. Herhalde yetişkin bir insan ve reşit bir Hıristiyan buna karşıt olarak ilk etkiye yeni kavram içerikleri katabilir ve bu şekilde daha sonra yeni heyecan temelleri oluşacak biçimde ilk yaşantıyı iyileştirebilir. Böyle bir şey, en erken, ergenlik yıllarında

denenebilir. İlkokul çocuğu için ilk yaşantının böyle, irade ile düzeltilmesi imkânı yoktur. Belki daha yoğun bir ikinci yaşantı ile, ilk yaşantının felce uğratılması şansı olabilir. Biz bu kuralı ibadet eğitiminde kullanırsak, din eğitimcilerinin bu konudaki imkânlarının minimum düzeyde olduğu barizdir.

b) İbadet çerçevesinde çocuklarımızın ortalama ilk yaşantıları

Çocukların düzeltilemez kalitede bir ilk yaşantılarının olmasından ibadet eğitimi çabaları başarısızlıkla sonuçlanınca, belki tarafsız okuyucu burada özellikle dinden uzak ailelerin çocuklarının söz konusu olduğunu sanacaktır. Fakat durum birçok dışardan bakanın tahmin ettiği gibi, diğer ailelerin çocuklarının hiçbir ibadet eğitimine sahip olmadıkları halde dindar aile çocuklarının olumlu ilk ibadet tecrübeleri ile geldikleri şeklinde değildir. Maalesef ikisi de gerçeğe uymuyor. İnançlı aileler çocuklarına ibadet ile ilgili olarak teolojik açıdan doğru olmayan ve metodik olarak yanlış olan zevksiz bir ilk yaşantı veriyorlar. Böyle çocuklar için ibadetin temelde hiçbir değeri yok: (İbadet) tatsız tuzsuz ve bir yük, mümkün olduğunca çabuk bitirip kurtulmak istiyor, hatta kaçma imkânı bulursa seviniyor. İnançsız ailelerde de durum tamamen benzer şekilde. Böyle anne-babalar kendileri ibadet etmeseler de, akşamları çocuklarına, herhangi bir dini kalıp dua sözünü söyletiyorlar. Bu çocuk ibadetlerinin, inançlı ailelerde bile dini açıdan problem oluşturacak kalitede olduğu ve bu ailelerin de Tanrı ve Tanrı ile ilişki konusunda hiçbir şey bilmedikleri esefle görülüyor. Yeni okula başlayan çocuklarla din eğitimi tecrübesi yaklaşık olarak şu resmi veriyor: Bir çocuk çok nadiren ilkokul 1.sınıfı, dua ile ilgili olarak bir “tabula rasa” (boş, çizilmemiş kâğıt) şeklinde geliyor. Fakat bu çocukların ibadet deneyimi olarak yaşadıkları, çoğunlukla, birçok yönden sorgulanma gerektirir durumda.

Bu mesela çocuğa ilk ibadetlerinde sunulan ibadet partnerinde geçerli. Orada her şeyden önce çocuğa her türlü heyecanı verebilecek olan, ama kesinlikle inancın, sevginin ve ümidin temellerine yöneltemeyecek bir “ Jesuskindlein” vardır. Bunlar bir çocuğun sadece bir yetişkine karşı gösterebileceği tavırlardır. Veya ilk ibadet partneri “Himmelsvater= gökyüzü babası” olduğunda çocuğun bu kelimelerden gökyüzünü ve kendi babasını düşünmesi kaçınılmazdır. O halde her iki durumda da oluşacak çağrışımlar olumlu bir ilk yaşantı için pek de kullanılabilir değildir. “sevgili” tanrı kelimesi de bu sıfatın amcavari bir soğuk bir nezaket ve hediye sevinci şeklinde yanlış anlaşılacağı için kullanılabilir değildir. Bir din eğitimcisi, çocuklarının büyük bölümünde bu saklı bilinç içeriklerini ve ibadet kavramıyla ilgili olarak, daha sonra ne kadar istese de bunların izlerini silmeyeceğini hesaba katmak zorundadır. Bu temel üzerine (ibadet eğitimini) sürdüremez. Tekrar sıfırdan başlaması gerekir. Bu da daha güçlü bir ibadet yaşantısı ile ilk yaşantıyı aşması demektir. Anlaşılabilirliği üzere bunu başarma olasılığı çok yüksek değildir.

Çocuklarımızın ilk yaşantısı ibadet yönünden çok kullanışlı değildir. Bu sadece ibadet partneri açısından değil, ibadetin içeriği açısından da böyledir. Çocukların çoğu, maddi değerler ve büyü bir dinsellikten bahseden birkaç ilkel duadan başka pek bir şey tanımazlar. Din eğitimciler bu ilk etkiyi silmeyi genellikle başaramadıkları için, biraz büyük öğrenciler kendiliklerinden ibadetlerdeki bu büyü beklentilere ulaşamadığı kanaatine varırlar. Buradan ulaşılabilecek sonuç da “İbadet etmek hiçbir şeye yaramaz.” dan başka bir şey olamaz.

Bu tip ilk yaşantılar anlaşılacağı üzere, ilkokulun ileriki yıllarında ibadetin değersiz ve yük olarak algılanmasına ve duruma göre terk edilmesine götürür. İlk yaşantının objektif eksikliğini bir yana bırakalım, sübjektif olarak da sık sık zevksiz

olmasıyla bu eğilim güçlenir. Çocuklara anlaşılabilir ibadet formlarını belletmek ve sonra bunları ezbere söyletmek şeklinde kendini gösteren yaygın uygulama, hem zevksizliğe hem de can sıkıntısına yol açar. Bu ibadetlerin içeriği çocuğun benliği ile örtüşmediği sürece çocuğun kişiliği sadece dille söylenen bu sözlerde pasif kaldığı için, ezberlemek zevksiz, söylemek de sıkıcı gelir. En çok benimsenen motife (güdü, sebep) göre ibadet bir görev olarak gösterdiği için, sadece ibadetin yapılışı değil, ibadet motifi de bazı olumsuz duygulara neden olur. Sadece çocuklarımızın yatmaya gidişlerindeki adetleri bir gözleyelim: İyi geceler deme, soyunma, elbiseleri katlama, dişleri fırçalama ve akşam duasını yapma. Bunların hepsi bir basamak halinde yapılır. Hepsi sadece bir zorunluluktur ve hepsi aynı şekilde zevksizdir. Burada kesinlikle ibadet motifi olarak (görülen) görev bilincine karşı polemik yapılmamalıdır. Bu kesinlikle daha sonraki ibadet eğitimi için yasal bir motiftir, fakat başlangıçta ilk ibadet eğitiminin temel motifi olmamalıdır.

Bu işaretler çocuklarımızın ibadet eğitimi için getirdikleri ilk yaşantıların nasıl bir yük (engel) teşkil ettiğini ve din bilgisi öğretmenlerinin de bu deneyimler ve bunlara bağlı çağrışımlar karşısında nasıl çaresiz kaldığını göstermek için yeterlidir. Din bilgisi öğretmeni şimdi “Bu ilk yaşantıları etkileyerek olumlu bir hale getirip okuldaki din eğitimi çerçevesinde kullanılabilir bir temel oluşturabilecek imkânlar bulabilir miyim?” sorusunu kendine sormak durumundadır.

c)Kullanılabilir bir ilk yaşantı çabaları

İlk yaşantılar okul öncesi dönemde olduğu için, meselenin tabiatına bağlı olarak, din bilgisi öğretmenin bunları doğrudan etkileme imkânı yoktur. Fakat din eğitimcileri için dolaylı yoldan şans sayılabilecek iki seçenekten bahsedilebilir.

Bunlardan birisi anaokuludur. Kiliseye bağlı anaokullarında doğal olan okul öncesi çocuğun dini eğitimi ve yönlendirilmesi, kısmen diğer kamu kurumlarında da yapılır. Anaokulu teyzesi İncil'den anlatır, Kiliseye özđü (Hıristiyan) bayramlarını kutlar, çocuklarla birlikte dua eder. Kelimenin tam anlamıyla ilk yaşantıdan söz edilemezse de, anaokulundaki ibadet ilk deneyimlerin bütünü içinde yer alır ve belirleyici faktörlerden biridir. Burada yapılması gereken, anaokulu öğretmenlerine din psikolojisi ve din pedagojisi derslerinin verilmesi ve anaokulunda verilen temel bilgilerin kesintisiz bir şekilde ilkokulda devam ettirilebilmesi için anaokulu öğretmenleri ile ilkokul birinci sınıf din bilgisi öğretmenlerinin irtibatının sağlanmasıdır. Fakat burada ailelerinin dinle ilgisi olmadığı çocukların ağırlıkta olabileceği anaokulunda eğitimin etkisi zayıf kalabileceği için anaokulundan çok da fazla şeyler beklenmemelidir. Anaokulundaki ibadet eğitimi ancak çocuğun ailesinden getirdiğinin biraz tamamlanarak devam ettirilmesi şeklinde olabilir. Anaokulunda ibadet ile yüz yüze geldiğinde bile, dindar bir aile çevresinden gelmeyen çocuklar için buradaki ibadet çocuklara yabancı gelmektedir. Ailelerinde yanlış bir ibadet eğitimi alan çocuklarda da, aile hayatındaki deneyimler çocuğa daha kişisel, direkt ve daha sık ulaştığından, ilk deneyimin kalıcı bir iyileştirmesinin anaokulu tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Bu deneyim din eğitimcisini ikinci bir imkânı göz önünde bulundurmaya yöneltmektedir: Yetişkinlerin bilgilendirilmesi ve onların çocuklara doğru bir dini eğitim vermeleri için yönlendirilmesi. Bu yönlendirme geleceğin anne babaları sayılan gençlerin, kilisenin genç çevrelerde yaptığı çalışmalarda bilgilendirilmesi ile başlayabilir. Bu öğretim vaftiz ve gençlerin evliliğe olan hazırlıkları çerçevesinde de devam ettirilmelidir. Çocukların bin eğitimi ve küçük çocuğun ibadet eğitimi konusu müfredat programlarının bir parçasıdır ve aile çevreleri ve din eğitimcilerinin de temel konularından biridir doğal olarak. Bu konu ile ulaşılabilecek ilgili yardımcı literatür (kaynak) boldur. Tam da bu konuyla ilgili iki bayan yazardan bilhassa bahsedilmesi gereği bir tesadüf değildir:

Maria Montessori ve Helena Lubienska de Lenval. Bu iki yazarın metotları kişisel ve bazı şartlara bağlı ve istenilen her duruma aktarılamasa bile, bu yazılar her din eğitimcinin, çocuk ruhunun sırlarla dolu zenginliğini anlamasına yardımcı olacaktır. Burada kısaca özet halinde küçük çocuğun dua eğitimi ile ilgili söylenenler, benzer şekilde daha sonraki yaş gruplarına aktarılmalıdır. Bu bizi bundan sonraki konulara götürüyor.

2. İbadet partneri öğrencinin hayat duygusu ve dünyaya bakışına uygun olmalıdır.

a) İbadet partneri ancak benzer bir yaşantı temelinde çocuk tarafından öğrenilebilir.

Din eğitimcileri de dahil olmak üzere bütün eğitimciler okul hakkındaki kendi görüşlerini çocuklara da yansıtmaya eğilimlidirler. Okul öğretmen için kendi hayatının tabii bir parçası olduğundan, bunun öğrenci için de böyle olduğunu sanır. Bu tabii ki doğru değildir. Çocuk yaşantısı için okul kendine özgü, etrafı sıkıca çitlerle çevrilmiş ve içinde her çeşit bitkilerin yetiştirildiği bir bahçedir-fakat dışarıda, çitin diğer tarafında hayat ve dünya vardır. Çocuk için sübjektif gerçekliğe sahip olan her şey, bu dışarıdaki alandandır. Okul da ancak hayat ile bir bağlantısı olduğu zaman sübjektif bir gerçeklik kazanabilir. Bu olmadığı zaman okulda yaşananlar, tabii ki okul duası da çocuğun ruh dünyasında yabancı bir şey olarak yer bulur.

Bu bakış açısından çocuklarımızın ibadet partneri meselesinin gerçekten düşündürücü olduğu görülür. Din eğitimcileri bu ibadet partneri kavramından çocuğun dünyasına uygun düşmeyen kavramlarla bahsederler. Bununla, yalnızca birçok çocuğun tamamen sekularize olmuş bir ortamda büyüdüklerini değil, aksine duaların yöneldiği işaret ve tasavvurların ön benzer yaşantıları olmadığından çocukların ruhunda

benimsenememesi gerçeğini kastediyoruz. İbadet (Almancada “Herr” denilen) efendiye, sahibe yönelir. Demokratik dünyada Kyrios= efendi yoktur. Çocukların yaşantı dünyasında “Herr” kelimesi “Frau=bayan” kelimesiyle birlikte düşünülür ve ona göre de “bay” şeklinde erkeklere hitap kavramı gibi algılanır: Bir Bay Müller vardır, bir Bay Huber vardır, bir de “Bay İsa. Veya: ibadet semavi bir babaya yöneliktir ki bu unvan eskiden ataerkil aile yapısının bir şartıydı. Tabi ki çocuklarımızın biyolojik, sosyal ve hukuki anlamda bir babası vardır, fakat bu kavramla ilgili çağrışımların Tanrı deneyimi için benzerlik temeli olarak kullanılabilir olduğunu söylemek mümkün değildir. Aynı zamanda teknik kitle medeniyeti içinde bireyin hayatı manipüle edildiği, düzenlendiği, denetlendiği ve garantilendiği; fakat selamette ölçülü ve sakin, korunmuş olmadığı için,”sevgili Tanrı” ifadesinin de çocuğun hayat hissi ve dünya görüşü içinde yeri yoktur.

b)İbadet partneri yarının tanrı tasavvuruna uymalıdır.

Biz burada yarının Tanrı mefhumunu sorarsak, çocuklarımızı da niçin yarın için yetiştirmemiz gerektiğini görürüz. Her din eğitimci, öğrencilerin ilkokuldan modern düşüncede ve gençliğin dünya anlayışında teri olmayan bir dizi tasavvurları beraberinde getirdiği için, meslek okulundaki bir din bilgisi öğretmenin öğrencilerinde gördüğü dini dünya biçimini düzeltmenin ne kadar nahoş ve sonuçsuz olduğunu görür. Bununla beraber, daha sonra ibadet partnerinin tasavvuru ve adlandırılması amacıyla niçin yarının Tanrı mefhumunu sormamız en önemli sebep değildir. Daha önemli olan, çocuklarımızın bilinçsiz olarak hayat hissi ve tasavvur dünyasında yaşamaya başlamış olduğudur. Josef Goldbrunner sunumunda bu meseleye işaret etti. Bütün bunlardan sonra yarının düşüncesi üzerine söyleyebileceğimiz, yarının tanrısının resimsiz, mekânsız ve bağlantısız olması gerektiğidir. Ama bundan Tanrının Rafizî olarak yanlış şekillendirilmesi anlaşılmalıdır. Aksine yazılı kaynaklarda belgelenmiş olduğu gibi

yaratılmamış olmanın dile alınamazlığı (Offb=Ayet 4,2 ve devamı) ve ulaşılamazlık (I Tim 6,16) anlaşılmalıdır.

Tanrının insan zihninde bir tasavvuru inanç çabalarının başında değil de sonunda olduğu için, din eğitimci için (inanma yolunda oldukları için vaftiz edilmiş çocuklarımızı da bunların içinde görüyoruz) ibadet partneri olarak “Tanrı”nın hesaba katılıp katılmadığı da soruşturulmalıdır. Tanrıyı tanımak olgun ve reşit bir inancın işidir, çünkü “Kimse oğlu baba olarak tanımaz, yine kimse babayı oğul olarak tanımaz, oğul kime iletmek (vahy etmek) isterse” (Mt 11,27). Bu insanın üçlü hayatla tamamen birleşmenin doğal ifadesidir.(Jo 17,3) Adını zikrettiğimiz Goldbrunner’in “Tanrı Farklıdır” kitabının çok ilgi uyandırması ve hararetle tartışmalara yol açması, bu düşünce biçiminin doğruluğunun bir ispatı değil midir? Burada bugünün insanının bilinçsiz olarak içinde taşıdığı bir şey telaffuz edildi. Ve böyle kitaplar bir gençliğin zihinsel gelişim çizgileri için belirleyici olacaktır.

c)Din eğitimcinin ibadet partneri genelde Hz İsa ya da Hz İsa ile önünde olduğumuzda Baba’dır

Tabi ki her sınıfta gerçekten dini kimliği olan ve dolayısı ile belli bir inanç olgunluğuna çoktan sahip olan çocuklar da vardır. Böyle çocuklarda fides infusa = severek inanma temelinde bir Tanrı deneyimi beklenebilir ve böyle çocuklar için ibadet esnasında Tanrıya yönelme de haliyle anlamlıdır. Fakat biz şüphesiz kendileri için ne direkt ne de benzer deneyim sonucu “Tanrı”nın sübjektif bir gerçekliği olmadığı çok sayıda çocuğu göz önünde bulundurmaya zorundayız. Bu çocuklar için ibadet partneri olarak - Din dersinin onlara geçerli bir İsa kavraması sağlaması şartıyla – Hz İsa uygun olacaktır. O ilk planda tarihi vurgulayan bir hatırlama (Jesuskind, mucize gösteren, çarpmıha gerilen olarak) değil, aksine zamansız ve yersiz olarak günümüzde babanın

adaleti için azametle duran ibadet partneridir. Tarihsel İsa'nın zaman ve mekana bağlı bir varlık formundan Urucu İsa =Himmelsfahrt olarak adlandırılan tanrısal var olmaya geçiş olduğu için, din bilim bu bağlamda yükseltilmiş bir efendi(sahip)den söz eder. Bu tip teolojik spekülasyonlar çocuklarımız için alışılmadık da olsa, İncil'in bahsettiği İsa'nın, şimdi de var olması, eylemleri, sözleri ve ibadetleri ile biliniyor olması gerçeğinin farkına varacaklardır. Bu konu burada çok uzayabilir. Sadece şunu hatırlatalım yeter: "Tanrının her şeyin içindeki her şey" (I Kor 15,28) olması için, bütün yaratılanları "baba"ya tabi kılmaktan başka bir şeyi düşünmemiştir. Hıristiyan dinseliliğin ve bununla bütün inançla ibadet etmenin belirginleşme noktası, İsa ile birlikte üçlü Tanrıya bütün saygı ve kutsallığına inanmanın ifadesi olan akşam yemeği öncesi duası=Eucharistie'dir. Eğer bizim ibadet eğitimimiz teolojik olarak doğru ve kalıcı olması gerekiyorsa, bütün sübjektiflik(kişisellik) ve insan merkezliliğin ötesinde ibadetin bu (bahsedilen) ruhuna yönelmelidir. O zaman İsa adına ibadet etmemiz gereken Protestanlığın (İncil'in) gerekleri yerine getirilmiş olur.

İbadet meselesi konusunda ne Maria'dan ne de azizlerden (Kutsallardan) bahsedilmemiş olması kesinlikle bu dindarlık sembollerinin küçümsenmesinden değildir. Sadece tanrı deneyimi ve tanrı kaybı konusu için azizlere ibadet doğrudan ilişkili olmadığından bu bağlama dâhil edilmemiştir.

3.İbadet çocuklara bir değer deneyimi kazandırmalı

a)Çocuğun değer düzeni içinde ibadet

Ancak çocuklar severek ibadet ederse ibadet eğitimimiz başarılı olarak nitelenebilir: Onlar ibadet çerçevesinde bir değer deneyimine ulaşmalılar. Bu değersellik çok cüzi ya da daha büyük kullanımlı çok değişik faktörlerden olabilir. Bu seçeneklerin en önemlilerinden birisi, şüphesiz icra etmenin değer deneyimidir: Yani

çocukların ibadetin yapılış biçiminde güzel, sevindirici ve olumlu bir şeyler hissetmeleri.

Çoktan okul öncesi yaşların ele alınışında zevksizlik vurgulu bir ilk yaşantının tehlikesine işaret edildi. Bu tespit tabîî ki çocuklarımızın daha sonraki ibadet edişleri için de geçerlidir ve çocukların İbadet ile edindikleri deneyim olumlu tabiatta değilse, onları düzenli bir ibadete yönelik olarak yetiştirmemiz mümkün değildir. Çocuk küçük bir yetişkin değildir ve söz konusu olan da yetişkinler için geçerli olan şeyleri biraz sulandırıp küçülterek çocuklara aktarmak değildir. Bir yetişkinden onun düşünce yapısı temelinde ibadeti değer olarak kavrayıp sonuçlar çıkarması istenebilir. Çocuklarda bir değer bilinci yoktur. Olsa bile bu değer bilincinden öğrenilmiş kelime bilgisi değil, kişisel farkına varışın bilinci anlaşılabilir ancak.

İbadet etmenin hangi şekilleri bir okul çocuğu için zevk ağırlıklı ya da en azından olumlu hissedilebilir? Cevap tabîî ki değişik yaş gruplarına göre farklı olmalıdır. Yeni okula başlayanlardan, bunlar küçük çocuk sınıfına girdiği ve daha önce konuşulduğu için burada bahsetmek istemiyoruz. Ayrıca ilk öğrenim basamağı okutan bir din eğitimci için, 6-7 yaşlarındaki çocukların ruh halini sadece biraz tanınması bile, çocukların her defasında ibadeti güzel bulup severek ibadet etmelerini sağlaması zor değildir.

Alt ve orta basamak okul çocuklarında durum çok daha zordur. 7 yaşından erginlik öncesine kadar dışa dönüklük, gizlenmiş kişilik, cüzi ruh ve yaşantı derinliği şeklinde kendini gösteren bir periyot uzanır. Bu yaş için genel anlamda ibadet, en iyimser ifadeyle, heyecansız, can sıkıntısı yüklü, yani zevksizdir. Bunun için en güvenilir delil böyle çocuklarda en becerikli öğretim ile bile sadece kısa dualara cesaret

edilebildiği aksi durumlarda onlara bunun çok yavan geldiğidir. Cinsiyet farkından, can sıkıntısı deneyiminin kızlarda erkekler kadar yoğun yaşanmadığı gibi küçük farklılıklar görülebilir. Ama yine de bu yaşlar için ibadet eğitiminin en tavsiye edilebilir şekilleri için bir ipucu verilmiş oluyor.

b) İbadetteki aktivite ve birliktelik çocuğa olumlu bir ibadet deneyimini mümkün kılar

Aktivite ve cemaat güdüsü bu basamağın belirleyicisidir. Bu güdü sağlandığı durumlarda ilgili eylem zevkli olur. Eğer ibadet etmek ruhun tanrıya yönelmesi ise niçin çocuk ruhunu sadece kelime ve düşüncelerle tanrıya yöneltmek yerine bunu hareketlerle (eylemlerle) yapmasın? Bu yüzden bu yaştaki çocuk için en iyi ibadet şekli, tanrının ayinsel eylemlerin etkili olduğu bir şekilde ululanması, tanrıya bu şekilde ibadet edilmesidir. Bununla sadece papaz rehberliğinde ibadet kastedilmiyor, aksine çocukların mümkün olduğunda çok sayıda kilise hayatına aktif olarak katılımı sağlanmaya çalışılıyor. Burada bu hizmetin sadece çocuklara ufak tefek ayak işlerinin mi yaptırıldığı yoksa bir ibadetin mi icra edildiği bu işten sorumlu olanların meselesidir. Dini rehber ve din eğitmcilerin yaratıcılıklarına sınır konulmadığında, kızlar içinde kutsal mekânlardaki ibadet hizmetinde aktif olmaları için bir çok imkân mevcuttur. Kilise takvimine göre hemen hemen ayda bir yapılan çocuk törenlerinin öncelikli hedefi ibadet eğitimi vermek ve ibadet deneyimi sağlamaktır. Burada çocuklarımızın bizzat aktif olmaları için imkânlar açıktır: Sözden ve şarkıdan sembolik eylemlere ve serbest düzenlenmiş mimiksel sunumlara kadar.

Bu çocukların günlük ibadeti bir potansiyel olarak zevksizlik içeren bir itaatkârlık olarak gerçekleşebilir. Bunu değiştiremeyiz belki, ama yine de bu çocuğun ibadet ile ilgili tavrına olumsuz bir etki yapmayacaktır. Bu yüzden ayinsel aktivitelere

özel olarak burada bir çeşit ibadet edildiği ve bu aktivitelerin dini bir ahlak (örf) tarafından yerine getirilmiş olması gerektiği sürekli vurgulanmalıdır. Böylece çocuklar ibadet deneyimlerini kazanırlar. Bu arada din eğitimi de hangi şekilde ve hangi şartlar altında ibadetin çocuk için zevkli olabileceğini daha açık şekilde öğrenmiş olur. O, buradan din dersinde ibadet için kendi metodunu da çıkarmalıdır. Diğer taraftan burada çok fazla ayrıntıya girmek gerekmez. Burada sadece din dersi çerçevesinde ibadetin yapılışının öğrenciler tarafından olumlu algılanmasının şartına vurgu yapılmalıdır.

Bu yaş grubunun çocukları topluluk güdüsü ile değişik çoğulluklara kavuşturulduğu ve grup içindeki hayat zevkli olduğu için, şimdiye kadar üzerinde durulan ibadet imkânları da genellikle toplumsal yapıdadır. Bir çocuk için yalnız ibadet etmek, grup ile ibadet etmekten çok daha sıkıcıdır. Bu yüzden çocuk günlük ibadetleri için de tek başına bırakılmaz da, bu ibadetler ailesi ile birlikte yapılırsa onun için gerçek bir yardım olur. Tabi burada da metodik kurallar geçerlidir; ama eğer imkânlar hakkında bir şeyler bilinirse, çocuklar tarafından da kabul görecektir bir aile ibadet hayatı oluşturmak zor olmayacaktır.

c) Gençliğin değer deneyimi: İbadetin var oluşsal gerçekliği

“Ben”in keşfine götüren ve bütün olgunluk dönemi için gençliğin zihinsel hayatında odak noktası olarak kendi kişiliğini yansıtan içe doğru değişim, erginlik öncesi başlar. Burada gerçek ibadet çok büyük ölçüde kişisel ve var oluşsal olay olduğu için, genç olumlu bir ibadet yaşantısına nispeten kolay ulaşır. Yalnız bunun şartı ona böyle bir ibadet için gereken yolun gösterilmiş olmasıdır ve belki de asıl zorluklar buradadır. Meslek okulları ve daha yüksek okullardaki din dersi gerçeği, bütün gençlere ulaşmak için tek örgütlü imkândır, fakat din eğitiminin bu mahrem yönleri için pek

hesaba katılmaz. Gençliğin yönlendirilmesi için okul dışı formlar buna daha uygundur: İnanç saatleri, düzenlenen etkinlikler, yurt akşamları ve benzeri organizasyonlar. Bunlara gençlik dini rehberleri ve günah çıkaran papazlar aracılığıyla yapılan bireysel yönlendirmeler de eklenebilir. Olgunlaşma yıllarında olumlu bir inanç kararı için dua eğitiminin kaçınılmaz olduğu ve genç yaşından dolayı ilk defa tanrı ile sen-ben karşılaşması olarak duanın büyüklüğünün farkına varacak durumda olduğu için, bütün bu imkânlar özenle ciddiye alınmalıdır. Ama bu gerçek ibadete yönlendirme gençlerin yoğun ve tutarlı tatbiki ile bağlantılı olmalıdır. İbadetin yüksek bir sanat olduğu ve doğru öğrenilmesi gerektiği sık sık gözden kaçırılıyor. İbadetin olumlu yaşantı değeri sen-ben ilişkisinin aktif hale getirilmesinde yattığından, gençliğimiz için bu söylenen, onlarda kişinin uyanması ve gelişmesi anlamında bir gerçek erginliğin yaşandığı ölçüde geçerlidir. Bilindiği gibi bu ölçü çok çeşitlidir, çok zekiden aptala, sağlamdan engelli ve kötürüme kadar genç tipleri vardır. Bu körleşmelerin devreye girmesi dua eğitimi için şansımızı iyice azaltır. Ama gerçek bir erginlik devrede olduğunda tasvir edilen bağlama dayalı olarak kişisel duanın bütün formları olumlu olarak hissedilir. Bu imkânları tek tek saymak ve tanımlamak bu sunumun çerçevesini aşar. Ama yukarıda söylenenlerin pekiştirilmesi için azından bugünün gençliği için bir ibadet kitabı(!)nın sansasyonel başarısından söz edelim: M.Quoist, "Herr, Da Bin Ich = Efendim, İşte Ben" (44.baskı 200.000'in üstünde) Bu kitabın gençler tarafından bu kadar sevilmesi, düşünce ve yaşantı yapılarına uygun olması kaydıyla bugünün gençliğinin de ibadet için bir organları olduğunun bir ispatıdır.

4. İbadet motifinin çocuklarca kabule değer hissedilmesi gerekir.

Çocuklarımızda düzenli duayı yerleştirmek istiyorsak, o zaman bu ibadet hayatını sağlayacak olan motifi sorgulamak zorundayız. Günlük deneyim, psikolojinin bize, niyet edilen bir şeyi başarmanın en önemli yolunun motifin kişisel çekim gücü

olduğunu öğretirken ne kadar haklı olduğunu sürekli gösteriyor. Bir niyetin gerekçesi çocuklara etkili bir şekilde anlatılabilir ve kişisel olarak da onlara uygun düşerse, zor şeyler bile kolayca başarılabilir. Motifin çekim gücü yoksa, basit isteklerde bile başarısız olunur. Bu gerçekler bizi ibadet motifini kısaca bütünüyle analiz etmeye zorluyor.

a)Ders çerçevesinde ibadette motif

Eğer çocukların günlük ibadeti söz konusu ise, bu aynı zamanda din dersinde ibadette doğru motive edilmiş olma demek olmamalıdır: İbadet ile ilgili zevkli ya da zevksiz yaşantı sadece ibadet eyleminin gerçekleştirilmesine bağlı değildir, aksine motifin heyecan kalitesinin de katkısı vardır.

Eğer din dersi öğretmeni sınıfa girip bütün öğrencilerin hazır olduğuna kani olarak, “Şimdi Vaterunser duasını yapıyoruz.” diye bildirirse insan zihni anlamlılığı kendine açık gelmeyen eylemlere karşı otomatik olarak olumsuz tepki gösterdiği ve çocuklarda bütün emirler karşı koyma tutumu olduğu için, bütün ibadet süreci zevksizlik ağırlıklı olur.

O zaman temel olarak şu alınmalı: Din dersinde sadece, çocukların o anki durumu ibadet etmeye uygun ve anlamlı görülüyorsa ibadet edilmeli. Aynı şeyin ibadetin içeriği için de geçerli olduğunu ilave etmek gerekir. O halde sadece ibadet edilip edilmeyeceği değil ne ibadeti edileceği de çocukların zihinlerinin o anki şartlarına bağlıdır.

Eğer din dersi öğretmeni bir katılım (uzlaşma) çerçevesinde ibadetin motif ve formunu çocuklarla birlikte görüşüp kararlaştırırsa, bu şartları fazla zorlanmadan

sağlayabilir. Bu çalışmada, bir otorite tarafından alınan kararlar negatif algılanmasına karşın, kişinin kendi aldığı kararların pozitif algılandığı için, kişinin kendi zihinsel faaliyeti önemli bir rol oynar. İbadet eğitimi için din dersinin başında bu şekilde dua edilmesi çok verimli olur: Öğrencilerin dua deneyimi ile ilgili olarak başka yerlerden getirdiklerinin minimum düzeyde olduğu bir durumda, okul ibadeti ibadet okuluna döner. Din dersinin ortasında ve sonunda olan bir duada şekil, içerik ve motif müfredatça belirlendiğinden böyle bir uzlaşma gerektirmez. Müfredat metodik olarak iyiye, çocuklardan pozitif yaşantı olarak kabul görür, o zaman dua da bu pozitif his değerlerinden payını alır.

İbadet motifi meselesi, yukarıda İbadetin icrası ile ilgili söylenenlerle birlikte yüce bir anlam kazanır. Yani orada okul çağında mümkün olduğunca çok yönlü aktiviteler aracılığı ile pozitif bir yaşantıya ulaşılabileceği açıkça belirtildi. Ama okul ibadetinde bu şartın yerine getirilmesi zordur. Şarkı ya da söz şeklinde söylenen ibadet sözleri ve birkaç meditasyon formundan başka seçenek pek yoktur. Mümkün olduğunca, motiften kaynaklanan pozitif yaşantı kalitesine önem vermek gerekir, yoksa can sıkıntısının yaşanması kaçınılmazdır.

b) İbadet etmeye izinli olmak mı zorunlu olmak mı?

Din eğitimci okulda dua için motive olmayı her zaman sağlayabilir. Fakat bununla ilgili olarak çocukların evdeki durumu nedir? Daha ilkökul yılında din eğitimciler çocukları günlük duaya alıştırmak için çalışırlar. Fakat dini bir aile yapısı olmayan çocuklarda bu birçok açıdan problemlidir. Her halükarda bu günlük ibadet için bir motif bulunmalıdır. Çocuklardaki “Lütfen-Teşekkür Ederim Yükümlülüğü”nden yola çıkıp bu yükümlülüğü benzer şekilde Tanrıya olan ilişkiye aktarmak yaygındır. Nesnel olarak buna itiraz edilecek bir durum da yoktur. Ama burada yükümlülük motifinin bilinçsiz bir zevksizlik

etkisini içinde taşıdığı için uygun ve destekleyici bir ibadet motifi olup olmadığı sorulmalıdır. Çocuk ve yetişkin için tanrıya sadık kalmada çok alelade bir dua görevinin bile ona yardımcı olduğu zamanlar olduğundan, bu motiften vazgeçilemez. Fakat eğer çocuğun içgüdüsel olarak ibadet mecburiyetine karşı olmasını istemiyorsak, bu çocuklarımız için ilk ve belirleyici ibadet gerekçesi olmamalıdır.

Belki de biz din eğitimciler Sören Kierkegaard'ın bir sözü üzerine düşünmeliyiz: “Hayret edecek derecede anlaşılırsa, evet, hayretten akıl durana kadar, ibadetin bir lütuf (ihسان) olduğuna, o zaman deliller gereksizdir: Delillerle tavsiye edilenler hep şüpheli şeylerdir.” Bu ayın sırasında birisi “Vater unser=bizim babamız” dediğinde “riziko/tehlike”den bahseden düşünce yapısına benzer. Hıristiyan olma yeni bir Tanrı ilişkisi tanımlar. Eğer ibadet bu ilişkinin işlevi, işareti pekiştirmesi olarak anlaşılırsa, bununla çocuk yaşı için güvenle kullanılabilir bir dua motifi verilmiş olur. Bu ibadet motifinin olgunluk yıllarında değiştirilmeden kullanılması çok yararlıdır, hele sen-ben ilişkisine dayalı motivasyonun doğruluğu açık bir şekilde belli iken. Okul çocuklarımızın eğitiminde düşünsel çizginin bütünlük içinde ele alınmasına dikkat edilir. Bu demektir ki, okulda da ibadet izni dua mecburiyetine göre ön planda olmalıdır. Bu, bir çocuğun ibadette kötü davrandığında, bir emirle oturtulup o gün duaya katılmasına müsaade edilmemesinde kendini gösterebilir. Bu yönde başka bir uygulama da, dersin sonunda, öğretmenin, sınıfın dua edecek kadar iyi davranış göstermediği gerekçesi ile, ibadeti bir emirle iptal etmesi uygulaması olabilir. Hatta böyle bir uygulama dindar olmayan çocuklarda, ibadette özel bir şeyler olmasını bekledikleri ve duayı bir ödüllendirme olarak gördükleri için hayal kırıklığı yaratır. Burada gene Kierkegaard'ı zikretmek gerek: “İbadet etmeye ve buna hayranlık duymaya izinliysen, herkese kendi sebeplerini bırakıyorum. İbadet izni satın alınsa belki daha iyi olur, belki o zaman talep yükselir.”

c) Olgunluk yıllarının ibadet motifinin bireyselleşmesi

Her genç kendi iç dünyasının yeniden yapılanmasını yaşar ve dini temel yapısını ve temel tutumunu da yenilemek zorundadır. Günlük ibadet etmenin övmeye değer alışkanlığı bir yardımdır, fakat yeni bir karar almadan muaf tutmaz. Gençliğin yaşantı çevresi için olumlu karaktere sahip motifler aranıyorsa, gerçek ibadette oluşan birey karşımıza çıkar. Bizzat kendi deneme ve kendi gerçekleştirme genç için merkezi bir yaşantıdır. Gerçek bir dua da C.G.Jung tarafından belirlenen 4 aşama da yaşanır: Beni bulma, Seni bulma, Bizi bulma, Tanrı'yı bulma. Beni bulma olarak ibadet etme genç insanın gerçek olarak kendine gelmesidir. Seni bulma olarak ibadet etme, gencin yalnızlık yaşantısına cevap olarak tek sen karşılaşmasını sağlar. Bizi bulma gerçek Hıristiyan olarak inananların cemaatine girmeyi sağlar. Böylece tanrıyı bulmada ibadetin tüm diğer aşamaları olmuş olur. Bütün bunlardan belirleyici ibadet motifleri çıkar: Genç böylece kendi kendine cesaretin, Sen'e güvenin, Tanrı içinde Ben'in açmasının farkına varır. Buradan günlük dua görevi her halükarda 10 Emir'den daha başarılı motive edilebilir.

5. İbadet motifi teolojik olarak doğru olmalı

İbadet eğitimi konusundaki bu mütevazı düşünceleri, ibadetle ilgili bazı içeriklerin çok yetersiz olduğunu ve ibadet hayatının sönmesinin bir sebebi olabileceğini söylemeden bitirmemelidir. İbadetin içeriğinde eksiklik: Bununla çocuklarımızın içerikleri ile özdeşleşmeksizin hazır formlarla dua ettiği gerçeğidir. Bu ibadetin karikatürüdür ve kaba sofu dindarlığının kötü bir kopyasıdır. Bunları çok ciddiye almak gerekir. İnsanlar için olabilecek en kutsal bir olaydan disipline edilmiş bir kolektif bir yaşantı çıkmaz. Çocuklarımız ibadetteki derin hürmeti/ huşuyu nereden alacaklar? İşaret edilen sübjektif bir bakış açısıdır, bu bağlamda önemli görülen ise

objektif. Çocuklarımızın ibadetlerinin içeriğini analiz edersek-özel veya okulda birlikte olan- o zaman bunların sadece dualardan ibaret olduğu görülür. Dua spekülatif teoloji içinde kolay bir bölüm değildir, ve bu alanda birkaç vahim teolojik yazıya rastlanması şaşırtıcı değildir. Orada bilhassa sıralama yanlış, çünkü dua ibadetin en önemli en elzem şeyi imiş gibi gösteriliyor. Hz İsa'nın dağ vaazı zıttını diyor: "... Babanız sizin neye ihtiyacınız olduğunu, siz daha ondan istemeden biliyor." İbadet birçok yanlış anlaşılmalara neden olduğu için, Hz İsa sık sık bundan konuşuyor ve duanın meşru ve anlamlı olması için gereken şartı tekrarlıyor: Hz İsa'nın adıyla ibadet etmek. Burada bir işaret yeter. Ama bu da bize, bununla neyin kastedildiğini bilip bilmediğimizi düşünmeyi gerektirir. Ve bir de çocuklarımızı böyle bir ibadet için yetiştirmeye çalışıp çalışmadığımızı bilmeyi. Birçokları ibadet olarak, duayı anladıkları ve bu da teolojik olarak bozulmuş bir formda olduğu için, birçok gencin ibadet sözüne omuz silkmesi şaşırtıcı değildir.

Diğer taraftan ibadet hakkındaki teolojik öğretinin değil, aksine öğrencilerin pratik olarak yaptıklarının belirleyici öğrenmeyi sağladığı görülmektedir. Ve yine şu söz zikredilmeli: İbadet okulu olarak okul ibadeti. Her hafta defalarca gerçekleşen uzun yıllar süren pratik içerisinde gerçek bir Hıristiyanlık ibadet hayatına alışmalıdır. Ve sadece din eğitimcinin ibadet ile ilgili her şeye egemen olup onu kurnazca kullanabilmesi değil, Tanrı huzurunda Hıristiyan'ca duruşun büyük ibadet içeriklerini çocuklarda yaşatmayı sağlayabilmesi önemlidir. Dua da burada bir rol oynayacaktır, fakat merkezi bir rol değil. Aksine, din eğitmeni uygun fırsatlarda duanın yanlış anlaşılabilir yönlerini gösterip bu konuda çocukları uyarması gerekir.

Ananias, korkulu Saulus'u evinde görmeye gittiğinde, "Baksana, o ibadet ediyor." Sözleri ile sakinleşti. (Apg 9,11) Şu yeterli olmalıdır: Gerçekten ibadet eden kişi kurtuluş yolundadır. Bu düşüncelerle bu sunumu bitiriyorum. Bizim ile ibadeti öğrenen her

ocuk ve genç, artık kaybolmayacak bir kişisel bir tanrı ilişkisine kavuşmuştur. Bir defa iyi bir abit olan birisi günümüzdeki tanrı kaybı ortamında artık tanrısız olmaz. Abit kalmaya karar veren bir insan artık kaybolmaz. Bunun mümkün olduğunca çok öğrencimizde gerçekleşmesini dilerim.

ENGELLİLER OKULUNDA İBADET EĞİTİMİ

1. İbadet eğitimi kiliseye alıştırmadır

Kalbin tanrıya yönelmesi olan ibadet, bizim dini hayat diye adlandırdığımız, insanın tanrıya bağlılığının en doğrudan ve en esaslı ifadesidir. İbadet hayatının olgunluğu ya da olgun olmaması, sürekli, (kişideki) olgunluğa ve bu bağlılığın gerçekleştiği ölçüye göredir. Bunun tersi olarak da tanrının refakat etmediği bir tanrıya bağlılık da yoktur.

Tanrının rahmetine göre bu bağlılık bizim ne olduğumuz ve İsa vasıtasıyla, İsa ile ve İsa içinde sahip olduklarımız= Varlığımızla oluşur. Doğru şekilde ibadet edildiği zaman, İsa'nın bedeninin, kilisenin inşasına İsa'nın ruhu etki eder. İbadete ve ibadet ile eğitilmek demek, kiliseye alışmak demektir. Böylece ibadet eğitimi ilk adımlardan itibaren, onlardan hedef, ölçü ve araç kazandığı, İsa'nın bu esrarlı bedeninin çeşitli hayat belirtileri üzerine düzenlenmiştir. O, bilinen rica, teşekkür ve övmenin ilk dini işlevlerini öğretmekle sınırlı kalmaz. İbadeti öğretmek demek, öğrenciye yazılı kaynaklarda, ayinde kilise hayatında karşımıza çıktığı gibi, kendisini canlı bir âşık olarak İsa'nın karşısına koymasıdır. Bu bütün okullardaki ibadet eğitimi için geçerlidir, engelliler okulu da dâhil.

İbadet eğitiminin bu gün yüz yüze olduğu durum ve problemlere, birçok özel görevler gerektiren bir dizi özel zorluk ve problem daha eklenir. Maalesef bu konuda nerdeyse bütün ön çalışmalar eksiktir. Eğer biz, haklı olarak, ibadet eğitimi için belli bir kitabımızın olmadığından yakınıyorsak, engelliler okulu açısından şunu da söylemeliyiz: Almanca, Fransızca ve Hollandaca tek tük birkaç küçük eseri saymazsak, engelliler için sadece belli bir dua eğitimi eseri değil, aksine kullanılabilir din eğitimci

el kitabına bile sahip değiliz. Engelli öğrencilerde ibadet eğitimi üzerine etraflıca tartışmadan önce, hali hazırdaki teolojik, psikolojik ve din eğitimsel-pratik ön sorular açıklığa kavuşmalıdır.

2.Engelliler okulundaki ibadet eğitiminin teolojik ön soruları

Eğer biz İsa'nın, ona tabi olanların bir hayatı olsun, hayatları dolu olsun diye geldiği gerçeğinden yola çıkarsak; akıl, ruh veya bedensel engellilerin de yaşama ve İsa'ya olgunlaşma hakları olduğuna inanırsak; kuzunun kanı karşılığında kurtarılmış herkesin İsa'nın mistik bedeninde anlamlı bir yeri olduğuna kani isek, o zaman Hıristiyanlığın ibadet eğitimi ile ilgili şu soru karşımıza çıkar: İsa'nın esrarlı bedeninde özürülü çocuğa düşen rol hangisidir? Başka bir deyişle: Sadece engelliliğe ve engellilere teolojik bir bakış, engelliler okulunda ibadet eğitiminin imkânları ve sınırlarını tespit edebilir.

3. Akıl zayıflığı olanlar da dini hayatı yaşamalıdır

Bu teolojik ön sorular, teori ve pratikte maalesef olması gerekenlere göre değil de olana göre ele alınıyor. Böyle olunca ağır zihinsel engelli çocukların (zayıf akıllılar ve yüksek derecede akıl zayıflığı olanlar) çoğunlukla, özürleri dolayısı ile ölümcül günahlar işleyemeyecekleri iddia edilir. Bu yüzden onlar günahsızdırlar ve vaftizde ebedi hayatı kazanırlar. Bunlarla özellikle uğraşmak gerekmez. Hatta hali hazırdaki personeli normal çocuklara yönlendirmek daha iyi olur. Bu çocuklarla fiziksel ve ruhsal yönden ilgilenmek azami derecede zahmetli olduğu ve çekilen çile karşılığında din eğitmeni tarafından elde edilen başarının çok çok küçük olduğu için, bu delillere inanıp zayıf akıllıları bir kenara bırakmak eğitimciler için kolay ve hoş gelir.

Zayıf akıllıların eksik bilgileri engellenmiş özgürlükleri dolayısıyla bütün hayatları boyunca ağı suçlar işleyecek durumda olmadıkları inkâr edilemez. Bu gerçeğe dayanarak onların günahsız olarak kiliseye bağlılığıyla yetinip, herhangi bir dini eğitim vermekten vazgeçmek, pratik deneyimler ve sistematik araştırmalarla çürütülmüş olmasına rağmen, bütün zayıf akıllıları eğitilemez olarak kabul etmek demektir. Fakat kesin eğitilemezliğin olmadığı durumda, eldeki personeli kurtarma ve inanç hizmetine terleştirme yükümlülüğü vardır. Tanrıyı bilme durumu çok cüzi ve mistik İsa'nın bedeninde hayat ritmi deneyimini bilinçli birlikte yaşama çok mütevazı, eksik ve yetersiz kaldığında, en azından, en basit dini hayat belirtilerini uyandırmaya çalışmak anlamlı olsa gerektir. Bizzat orda, yükümlülük ve gerekliliğin sınırlarını aştığımızda bile, bu çocuklarla sevgi ve sabırla uğraşmak, anlamsız olarak tanımlanamaz. Çünkü kilise bu çocuklar için de “mater et magistra”dır. “Hepiniz İsa'da birsiniz.” (Gal 3,28) sözü, sefalet içinde yaşayan, kilise içinde neredeyse hiç yeri olmayanları da kapsar.

4.Engelliler Okulu sadece bir yardım okulu değildir.

Engelliler okulunda biz sadece zayıf akıllılarla ilgilenmiyoruz. Mesela 1962 yılında yayınlanan Avusturya Okul Kanunu 10 değişik tipte engelliler okulu öngörür. Belli hastalıkları olan (verem gibi) öğrencilerin bulunduğu engelliler okulunun yanında; körler, sağır-dilsizler, görme-, işitme-, konuşma-, bedensel engelliler, zor eğitilebilirler, öğrenme zorluğu olanlar ve ileri derecede akıl zayıflığı olanlar için engelliler okulları da vardır. Bu engelliler okullarında zihinsel engellilerin yanında farklı düzeylerde duyu organları ile ilgili engellilerin çeşitli biçimleri(sağır-dilsizden kör çocuğa kadar), sefil çocuklar (sefilliğin sebebi eğitim hatalarından kişilik bozukluklarına kadar uzanan), tavşan dudaklı, topal, kötürüm gibi organ özürlü çocuklar, tamamen normal bir ruh hayatı olan veremliler ve çok ağır ruhsal anormallikleri ve psikoza olan çocuklar buluruz.

Sayısal olarak zihinsel engelli çocuklar için olan genel engelliler okulları çoğunluğu oluştursalar da, bu çok çeşitlilik dolayısı ile engelliler okulunu yardım okulu ile bir tutmamak gerekir. Birçok çeşit engellilik olduğu gibi, engelliler okulundaki ibadet eğitiminin de birçok bölümleri olması gerekir. Özürlülerin her grubunda değişik spesifik problemler vardır. Epilepsisi olan bir çocuk ile histerisi olan bir çocuğun; hemen kızan bir çocukla (aşırı duyarlı), çok zor kızan (duyarsız) bir çocuğun dua eğitiminde takip edilecek yollar farklı olmalıdır. Dogmatik ve teorik teolojiye göre her şeyin yeteri kadar açıklanmış kabul edildiği durumlarda da, pratik teoloji ve din eğitimi açısından henüz düşünülmesi gereken şeyler vardır.

5.İzah için bir örnek

Dogmatik açıdan sürekli bedensel engellilerin kilise hayatındaki yeri yeterli açıklıkta belirtilmiştir. “Kol 1,24”deki anlamıyla onun İsa’ya merhametini biliyoruz ve onun için ve kendimiz için bütün bir acılar teolojisi elimizde var. Maalesef böyle acı teolojisi ile ilgili çalışmalarda özürlülerin ruh halinden bihaber olduğu görülür. En iyi ve en doğru teolojik bilgilerin bile engellilerin anlayabileceği bir şekle çevrilmesi gerekiyor. Teolog çoğunlukla gereğinden çabuk “mysterium crucis”e ve engellinin bu gizemdeki payına işaret eder. Fakat ağır bir “Kyphoskolios”u bulunan birini İsa’nın çarmıhı ile teselli etmeye çalışan herkes, bunun yardımdan çok dini endişe ve zorluklar getirdiğini görmüş olmalı. Çünkü bu hastaların çoğu kabul edilme olarak teselliyi istemiyorlar. Sağlıklı bir dini hissediş sonucu, dinde sadece teselli görmek istemiyorlar. Diğer taraftan onlar kendi acıları ile o kadar meşguller ki İsa’nın çarmıha gerilişi de olsa başkalarının acıları onlara uzak kalıyor. Büyük sayıda bir bedensel engelli grubuna yurtlarında hangi dinsel resmin bulunmasını istedikleri soruldu. Hiçbiri haç istemedi; birçoğu böyle bir şeyi direkt reddetti. (“Bizim kendi haçımız var zaten”). İstenen

resimler İyi Çoban, Yeniden Dirilen ve benzerleri idi. Bedensel engellilerin ibadet eğitimi ile ilgili bu tip deneyimlerden hangi sonuçlar ortaya çıkar? Sunduğumuz ibadet formları ve ibadet içeriği açısından nelere ulaşırız? Ve ibadetin icrası açısından? Bir taraftan çarmıha gerilmiş için ve çarmıha gerilmiş ile bazı ruhi şartların eksik olduğunu görüyoruz. Diğer taraftan İsa'nın acıları bir topalın ibadet edişinin “via regia” sıdır.

6.Özel güçlükler

a)Beden özürlülerde

Hafif beden engelliler (bir parmağın eksik olması, ayaklardaki küçük deformeler vb.) normal dini hayatlarında ve dini eğitimlerinde normal çocuklara benzer şekilde ele alınırlar. Özürlü görünür ve hissedilir olduğu oranda çocuğun ruhi ve dini hayatı da zorlaşır. Bu yaşanan güçlüklerin şekli, özürlü başladığı zamana, ağırlık derecesine ve tipine göre çeşitlilik gösterir. En geç ergenlikle ortaya çıkan, tanrıya karşı olan konuma ve ibadet hayatına etki eden temel soru “Niçin tam da ben?” sorusudur. Gerçek bir tevekkül, acıyla gerçek bir kavgadan sonra olabilir. Böyle bir gerçek kavganın gerekliliği, yeteri kadar şiddetli vurgulanamaz. Ara verir ya da gereğinden çabuk rıza gösterirsek, gerçek ve olgun teslimiyet ebedi engellenmiş olur. Tam bir tevekkül dini hayatın yüksek bir formudur. Artmaya ihtiyacı vardır ve din eğitiminin götürü işiyle tesis edilemez. Uygun dini iklimde de ihtiyacı vardır ve bugün bu bedensel engellilerin çoğunda eksiktir. Bu bir de canlı bir tanrı ilişkisi ve doğru bir tanrı tasavvuru ister. Deneyimli engelliler din eğitimcisi inanç öğretiminde ve İncil dersinde belirli vurguları yapacak ve tanrı mefhumunun belirli özelliklerinin altını çizecektir.”Niçin tam ben?” sorusu bütün bedensel engelliler gruplarını meşgul eder. Bunun yanında bazı zorluklar da vardır ki, sadece engellerden tek biri için karakteristiktir. Örnekler içinden felçlilere bir bakalım. Bu çocuklar küçüklükten beri tekerlekli sandalyeye mahkûmdur. Sağlıklı bir çocuğa kıyasla birçok deneyimden tamamen uzaktırlar. Hayatı boyunca kendi başına

değil bağımlıdır. Hayatın uzak ve belirleyici alanlarında her hangi bir şey yapamazlar, birçok şeye ancak dolaylı olarak ulaşabilirler, onları yaşayarak değil, anlatım ve resimler yoluyla ilk defa tanırılar, toplumsal hayatları da bozulmuştur, sürekli almak zorundaki pasif partner durumundadır vb. Onların mekan deneyimi ve beden hissi de, hem oluşum hem de biçim olarak sağlıklılarından farklıdır. Bütün bunlar sakat psikolojisinin tanımladığı gibi sadece ruh dünyasını etkilemez, dini hayata da derin etkileri vardır. Bilhassa kendi acısını büyütmesi (acı ile kendi kendini kurtarmayı hayal edene kadar) ibadeti etkiler.

Bunlardan daha zavallı olan spastiklerdir. Normal zekâlı olmalarına rağmen çevrelerinde yanlış tanınırlar. (kramp rahatsızlığı dolayısıyla yaptığı yüz hareketleri sinsî, hain gülüş gibi anlaşılır vb.) Bu spastikler konuşma engelli olduklarında, deneyimsiz günah çıkarıcı papazlar tarafından zihinsel engelli olarak nitelenip buna uygun olarak muamele görürler. Çok haksızca! Cemaat ibadetinde normal konuşma tempoları olmadığı için hep geride kalırlar. Bedensel engelliler sınıflarında böyle çocuklara arada bir kısa bir duayı sesli okumaları (daha doğrusu kekelemeleri) için fırsat verilmelidir. Onların ibadetlerini sözlerle kendileri şekil vermek, kendilerini konuşurken duymak fırsatları olmalı. Bir sınıf “cemaati” içerisinde, spastik çocuk çok fazla dikkat çekmeden bu mümkündür.

Beden engellilerin dini eğitiminde, Godbrunner’in kastettiği tam bir bireyselleşmeye ulaşanlar gözlenebilir. Ama bununla kıyaslanamayacak sayıda çok bir bölümü, hayat boyu belirli bir kişilik şablonunu taşımak zorunda olanlardır. Onların hayatı durum ve değer açısından sağlıklılarından iktibas edilerek gerçekleşir. Geçerlilik güdüsünün aşırı büyütülmesi belirleyicidir. Katolik yurtlarda hüküm süren dindarlığa uyum gösterirler ve dini görevlerde aşırı bir gayret gösterirler. Yurt hayatından sonra da

aynı şekilde çabuk çevrede hüküm süren ahlaki değerlere uyum sağlayarak, o yol günaha götürse bile sağlıklılarla aynı değerleri paylaşma eğilimine girerler. Böylece bir kızın, yurttan ayrılır ayrılmaz, sadece başkaları tarafından kabul edildiğini göstermek için, dikkat çekici şekilde süslenmeye başladığı, her türlü gönül eğlendirmeye koştuğu, hatta aynı zamanda hemen bir erkekle yakınlaştığı görülebilir. Böylelerinin normal insanlardan daha çok bir yönlendirici cemaate ve ruhsal rehberliğe ihtiyacı vardır. Aksi halde dinsellikle birlikte ibadet hayatı da yok olur.

b)Görme engellilerde

“Kör” çocukları kendine özgü problematiği burada tam anlamıyla ele alınamaz. Burada da bedensel engellilerdeki “Niçin özellikle ben?”, bütün dinselliği gölgeleyen çekirdek sorudur.

Görme zayıflığı olan, kör olma riski olan ve göz tedavisine ihtiyacı olan çocuk, kör çocuktan farklıdır. Kör çocukta görme duyusunun yokluğu hesaba katılırken, görme özürlü çocukta sahip olduğu görme durumu korunur, teşvik edilir ve tüm hayatında kullanabileceği hale getirmeye çalışılır. İbadet eğitimi açısından görme özürlüler için olan engelliler okulundaki çocuklar (körler değil) sağlıklılardan pek fazla ayrılmaz. Zorluklar daha çok dış alanlardadır. (Cemaat ibadetlerinde ibadet kitabının kullanımı, görme rahatsızlığı sonucu cemaat ibadetine zor katılma, birde büyük şehirlerde kilise yolunun zorlukları ve bundan dolayı daha küçük çocukların ibadete sık sık yetişememesi vb.)

c)Konuşma engellilerde

Konuşma özürlü çocuk da –zekâ engeli olmadığı sürece- normal çocuk gibi ibadet eğitimi alabilir. Fakat burada da çok özel durumlar vardır. Her belli bir ölçüyü aşan

konuşma rahatsızlığı (dili dolaşma, genizden konuşma, kekeleme, bilinçsizce küfürlü konuşma) ibadet ve günah çıkarma eğitiminde etkili olur. Bu durumlar gençlik cemaatinin dini sınıflanmasında bir engel teşkil edebilir veya onlara alaycı bir tavır takınılması yüzünden kardeşlik hissinin eksik gelişimine yol açabilir. Konuşma özürlülerin engelliler okulundaki dini uygulamalarında kutsal mekândaki cemaat yaşantısı açısından dikkatli olmak gerekir.

d) İşitme engellilerde

Ağır işiten çocuğun ibadet eğitiminin şartları tamamen farklıdır. Bu çocuk okula ilk bastığında ruhsal tedavi ile kaş karşıya gelir. Görme rahatsızlığı dolayısıyla sadece dil yeteneği değil zihinsel ve ruhsal hayatı da geri kalmıştır ve çok özel metotlarla teşvik edilip geliştirilmesi gerekir. Burada din eğitmeni sadece anlamamanın zorluklarıyla karşılaşmaz. Onun ibadet hayatı da yetersiz tasavvurlar ve iç mefhumlardan dolayı, normal çocuğa göre çok daha soyut, içeriksiz ve daha çok formüllere bağlıdır.

Tamamen zor ve zahmetli olan ise sağır-dilsiz çocuğun ibadet eğitimidir. Geniş özel bilgiye sahip olmayı gerektirir. İbadet eğitimi açısından, sağır-dilsiz çocukların ruhsal tedavisi hakkında bazı değerli ön çalışma ve tecrübeler bulunmaktadır. (kendi sağır-dilsiz ibadet kitabı!)

e) Sefillerde

J.Barilits her türlü sefilliğin (başboşluğun) dini ve ahlaki alana da yansıdığını gösterdi. Bu, tanrıya karşı normal bir bağdaki ve kiliseyle ilişkilerdeki rahatsızlığı içeriyor. Tanrıya karşı olan bağ ve kısmen düzenli bir ibadet hayatı, tedavi pedagojisi uygulanarak ve uygun din eğitimsel önlemlerle, hayatın saldırılarına mukavemet gösterebilen düzeyde bir kiliseye bağlılık olarak sağlanabilir.

Kiliseye canlı bir bağıllık çok anlamlıdır, ama ibadet hayatı dindarlığın sübjektif ve özel (şahsi) formları ile kalmamalıdır. Bu yüzden engelliler eğitim okullarında, yıkılması ve din dersi öğretmenine bir güven tesis edilebilmesi için, birçok iç karşı koymalar ve bilinçsiz soğuk duruşlar söz konusudur.(genelde eğiticiye ve din eğitimci ile papaza karşı bilhassa) Maalesef çocuk (sadece sefil olan değil) kiliseyi sadece ve sadece tapınma topluluğu olarak algılar. Onun okuldan bakımına kadar günlük hayatına giren her şey bu tapınma toplumundan çoğunlukla izoledir. Pazar ve iş günü, tapınma ve günlük hayat, tanrıya ibadet (saygı) ve yakınına hizmet ilişkisiz bir şekilde yan yanadırlar. Böylece kilise cemaati karakteri çocuğun bilincinde çok dar anlamda yer alır ve ibadet hayatının belirleyici bir temeli eksik kalır.

f)Akıl zayıflığı olanlarda

Akıl zayıflığı olanlar ibadet eğitiminde, kesinlikle, kendilerini tanrıya götüren bir köprü anlamına gelen sevilen bir insana ihtiyaç duyarlar. Onların inanması ve ibadeti sadece bir yetişkinin inanma ve ibadetinden pay almakla mümkündür. Din eğitimi, çocuğun çevresinde ve seviyesindeki dini desteklere, normal çocuklardakinden daha fazla bağımlıdır. Bu yüzden en acil şartlardan biri şudur: Çocukla birlikte sürekli onun dünyasına da uyum sağlamak ve çevresine dayanmak. Engelliler okullarının ders planlarında takibeden bir ruhsal tedavi ve çocuğun hayat çevresinin dikkate alınması görev olarak belirtilir. Çocuğun çevresine ve böylece ibadet hayatına dolaylı bir etkinin somut imkânları ev ziyaretleri ile ailesi ile ilişki, veli toplantıları anne-babaya mektuplar vb. olabilir. Burada, belli engelliler okulları için bizzat hazırlanacak özel dua ve ayinler gibi ruhsal tedavi çabalarını da dile getirmek gerekir. Bakım ile ilgilenenler ve kilise dışı ilgili kuruluşlarla da birlikte çalışma yapılabilir ayrıca.

Genel engelliler okullarında okuma ve hesaplama zorlukları yüzünden buralara gönderilen ve basit ve ilkelce de olsa kendi kendine kısmen bir dini hayat kurabilen çocuklardan oluşan küçük sayamayacağımız bir öğrenci grubu vardır. Ama ibadet eğitimi için bilhassa özel zorlukları olan çocuklar da buluruz.

Böylece her din eğitimi, din eğitimi ve ibadet sırasında rahatsız edici şekilde dikkat çeken, ani içgüdüsel hareketler, bitmez tükenmez olumsuz davranışlar, karakteristik ve düzensiz eylemleriyle kendilerini gösteren bu çocukları tanıma imkânı bulur. Bu eretik (çabuk kızan, güdülenen) çocukların dikkat çekici bir özelliği deneyim kazanma yeteneklerinin olmamasıdır. Geçmişleri hâli (şimdiki durumu) yönlendirmeye yetmez, hâldeki deneyimleri (aldıkları cezalar mesela) gelecek için belirleyici olmaz. Tabi ki bu rahatsızlık sebebiyle ahlaki sorumlulukları da azalır. Ceza eğitiminde bu rahatsızlığın etkisi daha belirgindir. Birkaç dakika sonrası için etkili olacak bir şeye niyet etmek hemen hemen mümkün değildir. Gelecekle ilgili kararları içeren ceza ve pişmanlık ibadetleri ve bütün ibadet içeriği bu rahatsızlıktan olumsuz olarak etkilenir. Böyle bir çocuğun şu şekilde dua etmesi yada günah çıkarması (tevbe etmesi) beklenebilir: “Bugün kilisede saçmalamak istemiyorum.” ya da “İbadet sırasında güldüm ve rahatsız ettim.”, hemen sonra tekrar benzer olumsuz davranışları yapabilir. Pişmanlığa sadece sevilen bir kişiye (ruhsal tedavi yapana) bağlılık ile ulaşıldığı durumlar vardır ve burada da nerede pişmanlık hissinin bitip nerede gerçek pişmanlığın başladığını irdelemek gerekir.

Engelli öğrencilerin bir başka grubu da otistik psikopatlardır. Eğer kişiliğin derin katmanlarında kök salan uyumsuzluk ve entegrasyonsuzluğun somut dini hayata nasıl etki ettiği araştırılmak isteniyorsa, özel bir tez hazırlamak gerekir. Her yanlış veya tek yönlü güdülenme, her kişiliğe uyumlu şekilde eklenmeyen olgunlaşma dinselliğe tesir

eder. Burada ibadet ile hayatın birbirine uyumu açısından birçok problem ortaya çıkar. İkisi de geniş bir alanda bağlantısız olarak yan yana yer alırlar. Belki güdü zayıflığı ve yanlış güdüleri olan (cinsiyet alanında, sadizm, inatçı ve bütün iyileştirme ve tedavi denemelerine cevap vermeyen masturbasyon vb) gruplar için basit, temel bir din eğitimi kuralı olarak şu denebilir: Ruhsal tedavi yapan eğitimci çabalarında bu çocuklar hakkında güdüsel veya yanlış güdülerle yaptıklarına göre hüküm vermesin. (Bu davranışlar için çoğu zaman zaten sorumlu tutulmazlar, suç sayılma durumu da ya hiç yok, ya da çok sınırlıdır) Aksine rahatsızlıkları yüzünden hiç etkilenmedikleri alanlarda pozitif yapılandırma yapmaya çalışsınlar. Mevcut masturbasyonla mücadele ederek veya tedavi etmeye çalışarak işe başlamasın. Daha çok küçük başarı deneyimleri ve böylece dini alanlardan hoşlanmayı sağlama, yan dini alanlarla dini ilgi uyandırma (mesela dini tabloların figürlerini yaptırma) ,çok basit bir ibadet hayatının yolunu açma, ve sarsılmaz bir sakinlik sabır ve iyilikle engellinin güvenini kazanma ile işe başlamalıdır. Din eğitimciler, engellilerin olgunluklarında destek bulabilecekleri dengeli ve bütünleşmiş (entegre olmuş) şahsiyette olmalılar. Fakat din eğitimci her halükarda sürekli başarı ve iyileşme beklemesinler. O,sürekli olarak bir engellinin normal tepki göstermediğini hissedecektir. Din bilgisi öğretmeni bir doktor ve tedavi pedagogu olmadığı sürece ilk görevi şudur: Kendi iyilik ve sabrı aracılığıyla tanrının iyilik ve sabrını özürliye aktarmaya çalışmak. Doktor veya tedavi pedagogları ile ortak çalışmanın çok faydalı olacağını, bilhassa bu tip klinik ve gözlem merkezlerindeki ruhsal tedavi veren eğitimciler için bunun bir zorunluluk olduğunu da vurgulamak gerekir.

Daha birçok engel çeşidinden ve bunların dini hayata etkilerinden bahsedilebilir. Çok çeşitli beyin rahatsızları ve bunların dini hayata etkilerini araştırmak gereklidir. Mongol diye tabir edilen çocuklara dinin yaklaşma yolları araştırılmalı. Bu şekildeki “

Mehrfachbehinderungen= birden fazla engellin bir arada bulunması” ile ilgili din eğitimsel soruların sonu yoktur. (bedensel bir engel ile sinirsel bir rahatsızlık, akıl zayıflığı ile işitme rahatsızlığı veya saldırganlık ...) Çok az incelenen bir konu da kızlar ile erkekler arasındaki farklar ver bunun din eğitimi ile ilgili sonuçlarıdır.

Genel engelliler okulu öğrencilerinin hepsi için özet olarak şu söylenebilir: Genel engelliler okulu öğrencisinin inanması ve ibadet hayatı bağımlı ve (zorunlu olarak) paylaşılan bir inanmadır. Burada çok güçlü bir şekilde benmerkezcilik görürüz. Benmerkezciliği açacak yolu açmak, ders planında da görev olarak belirtildiği gibi din eğitimciye düşer. Bunun ibadet eğitiminde nasıl sağlanacağını J.Barilits “Engelliler Okulunda Kilise Eğitimi” kitabında çok iyi tarif etmiştir. İbadet içeriklerinde büyük ölçüde insana benzetme vardır. E.Spranger’in çocuk dinselliğinin belirteçleri olarak gösterdiği Karakteristika, biraz uyarlanırsa özürülü çocuklar için de geçerli sayılabilir.

7. Engelliler okulunda verimli bir din eğitimi için araştırma ve eğitim-öğretimle ilgili şartlar

Yukarıda bahsedilen birkaç problem, normal okullar gibi engelliler okullarında da geçerli olan prensiplerin yanında, birçok engelli okul din eğitimi ile ilgili hususların bulunduğunu göstermiştir. Temel dini bilgilerin yanında psikoloji, tıp, psikiyatri ve tedavi pedagojisi gibi sınır dallara da hâkim bir bakış kaçınılmaz bir şart olduğu için konu zor. Gelecekte ilgili bütün problemlerin yalnız genel din eğitimi tarafından halledilebileceği kuşkulu. Bununla yetinmeyince de, birçok araştırma ve öğretimle ilgili durumlar ortaya çıkıyor. O zaman belki bu çabalarla, bu mesele ile ilgili olan her şey, özel bir “engelliler din eğitimi” ne, özel bir disipline, genel din eğitiminin bir alt dalına dönüşmüş olur. Din eğitimcisi yetiştiren kurumların öğrencilerine engelliler okulu ile ilgili ne verdiklerini bilmiyorum. Teolojinin okullarla ilgili belirlemelerine göre

buralarda da din dersi verilmesi gerektiğinden, her teolog öğrenimi sırasında özel okul din eğitimi ile ilgili temel şeyleri öğrenmelidir. Ruhbandan olmayan din eğitimci için, bir sınavdan sonra bu okullarda görev için başvurma hakkı vardır.

Engellilerle ilgili teori ve pratik için kurulacak bir enstitünün de bu konuya çok yararlı olabilir. Belki de sadece böyle bir kuruluş, konu ile ilgili bütün teolojik, psikolojik.... meselelere açıklık getirebilir, bu yan alanlardan pratik olarak faydalanmayı sağlayabilir, çok özel alanlarda araştırmalar yapabilir ve ülke içi ve dışı ile tecrübe değişimini sağlayabilir.

Çok tavsiye edilecek bir şey de özel okul din eğitimcilerinin çalışma grupları oluşturarak birleşmeleridir. Bu çalışma grupları, sadece engelli okulları çevresinde çalışmak zorunda olan ruh eğitimcilerine çalışma haftaları ve öğretim üzerine öneriler sunarak çok yardımcı olabilirler.

Yukarıda bahsedilenler konumuzu dolaysız ilgilendiriyor gibi görünüyorsa da, onları tam da bu yönden kuvvetli vurgulayamıyoruz. Çünkü engelli çocuğun dini eğitiminin en büyük engellerinden birisi yetersiz deneyim ve eğitimcinin konuyu iyi tanıyor olmamasıdır.

8) Pratik tavsiyeler

Engelliler okulunda işimiz sadece engelli çocuklarla olduğu için, dini hayatın düzeltilmesinin zorluklarının gerektirdiği şekilde dini eğitimle ilgili düşünceler ön plandadır. İlave Çünkü engel (özür) nadiren tanrıya (yaklaşmak için) yeni yollar açar, aksine okul içi ve okul dışı ilave ruh sağlığı problemlerine neden olur, ama diğer taraftan da bunu daha önemli hale getirirler.

a) (Yıllık) Ders planı

Engelliler ilk ve ortaokullarında da olan genel özürllüer okulu ile ilgili genel belirlemeler ve didaktik temeller Hıristiyan kaynaklarına dayanan birkaç ders prensibi adlandırır: Din merkezlilik, İsa merkezlilik, ekklesio merkezlilik, İncil temeli, genel oryantasyon, Hıristiyanlık sevgisinde inancın gerçekleştirilmesi. Bu şekilde engelliler okulu din eğitimi, genel din eğitimi içine koordine edilmiş, buralardaki din dersini özel durumuna zarar verilmeksizin kendi başına buyruk olmalar önlenmiştir. Bu şu şekilde ifadesini bulur: “Bu prensipler bir dizi eğitim görevini gerektirir, özellikle ibadet eğitimi, mes (ayin) eğitimi...canlı bir tanrı ilişkisinin sağlanması... kilise takvimine uygun hayata uyum sağlayabilme” Müfredat açık bir şekilde din eğitiminin bütün aşamalarında ibadet hayatının iyileştirilmesini ister.

1.sınıf için: “İbadet eğitimine giriş, iki dizeyi aşmayan, melodi ve ritimle söylenen kafiyeyle dualarla yapılır.”

2.sınıf için küçük bir dua kanonunun yanında tanrının evinde nasıl davranılacağı konusu da verilir. Buna çocuğun adım atmayı, ayakta durmayı, oturmayı, dinlemeyi, diz bükmeyi sözsüz ibadet olarak algılaması dâhildir.

3.sınıfta, birinci sınıfta doğal olarak yolu açılan basit ve serbest hazırlanmış dualar öğretilir ve bunların bir görev olduğu vurgulanır. Bu öğretim yılında ayin öğretimi çerçevesinde en basitlerinden ayinler de yer alır. (Efendim, ben ..)

4.sınıf için içinde bildirilen (ilahi) gerçeklerin yer aldığı ” Vaterunser” çerçeve planını teşkil eder. Plana göre bu sınıfın hedefi, çocuğa hayatın bütün alanlarında *anlamlı* ibadet etme anlamına gelen Vaterunser’i, bütün hayatı için kalıcı bir dua haline getirmektir. Engelli çocuk normal çocuğa göre, ibadet şekilleri ve kuralları hakkında, daha çok yardıma muhtaç olduğu için, bu ibadet sadece bir kural olarak öğretilmemelidir. Vaterunser neredeyse bütün ayinlerde birlikte söylendiği için, bu çerçeve engelli çocuğun ayin ibadeti için de çok uygundur.

5.öğretim yılı da bütünüyle ibadet eğitimi için ayrılmıştır. Planda şöyle denir: Hedef kilise hayatını öğretmektir. Yapılan ibadetler mümkün bir anlayışlı birliktelikle çocuğa sadece hissi yönden etki etmeli, aksine ona bilinçli bir Hıristiyan olarak yaşamayı da öğretmelidir.

6.sınıfta yine bir ibadet (Glaubensbekenntnis=inanç ikrarı) din eğitimci için konsantrasyon malzemesidir. Daha önceki yıllarda olduğu gibi ibadet eğitiminin geliştirilmesi, hatta ilk olarak piskoposluk ruhani dairesinin ibadet kitabının kullanımı öngörülmüştür.

8.sınıf içinde aynı şey geçerlidir.

8.sınıf için olan plan, öğrenim içeriğini, başlangıçta çocuğun dünyasındaki tapınma alanından yola çıkılan 4 çalışma grubuna ayırır. Bu yılın planında da sürekli ibadetten bahsedilmektedir. Burada anavatana karşı olan görevler için anavatan ibadeti ilk sırada adlandırılmıştır. Günlük işlerin iyi olması için ibadet gibi iş ve ibadet ilişkisine de işaret edilmiştir.

Teolojideki ilerlemelere ve bunların okuldaki düzenlemelere etkisine bağlı olarak (alt basamakta şimdiye kadar 1 olan haftalık saatin 2'ye çıkarılması), genel engelliler okulunun ünite planları (şimdi bunun var oluşu bile din eğitimi için ilerlemedir) yeniden düzenlenmelidir. 1965-1966 Öğretim yılı başı için 1.sınıflara göre bir ünite plan mevcuttur. Bu plan belirli bilgilerin verilmesi ile başlamaz, aksine övgünün, teşekkürün, ricanın, yani ibadet eğitiminin öğretilmesi üzerine kurulmuştur.

b) İbadet eğitiminin başlaması

Engelliler okulu 1.sınıfta din eğitimi İsa'dan başlar. Bir İsa resmi yardımıyla çocuklar yetişkin ve göğe yükseltilmiş İsa'yı tanırlar. Birçokları onu hiç duymamıştır. İlk dersin amacı çocukların gördüğünde İsa resmini tanınması ve dua ederek "sevgili İsa"

diyebilmeleridir. İkinci eğitimde bu sadece el hareketleri ilave edilerek devam ettirilir. Burada bilinçli olarak bir şeye dua edilmez, bir şey için teşekkür edilmez. Çocuk ibadeti Tanrı'ya veya İsa'ya saf bir yönelme olarak tanınmalı.

Her din eğitimi alanında o zaman ibadet eğitimi zevkli olur. İlk teşekkür ibadeti bir oyun şeklinde kurulur. Eğitimci çantadan değişik meyveler alır. Çocuklara. Tanrı'nın bizi sevdiği için bunları yetiştirdiğini söyler. Çocuklar “Sevgili Tanrı, Elma için teşekkürler! Armut için... Üzüm için... “ Bu ibadet şarklı gibi söylenir ve ritmik jestler de yapılır. Bunu yaparken çocukların ne kadar çok sevindiğini yaşatarak görmek gerekir.

İlk sabah ve akşam ibadeti bir konuşmaya bağlı olarak ayakta yapılan, serbest ibadetlerdir. Bu olgunluk düzeyinde çocuğun “Sevgili İsa, bugün ben yorgunum.” Demesi banallik değildir. 12 yaşındaki birinin duası bununla sınırlı kalırsa haklı olarak buna itiraz edilebilir. Böyle basit ifadelerle ibadet eğitimine başlamak sistematik olarak devam edilmesini gerektirir. Ama bu çocuklara İsa ile çekingenlikten uzak bir güven bağı kurma imkanı verir. Eğer din eğitmeni onlara tel taraflı olarak bir “sevgili İsa” kavramı verirse, büyük ve rahman olanı yaşamaları tehlikeye girer.

Deneyimlerimden gördüğüm kadarıyla ilk haftalarda haç ile başlamak elverişli değildir. Yeni Viyana ünite planına göre haç ilk defa Noel hazırlıklarında öğretiliyor. İlk önce büyük haç ile başlamak ve uzun süre bunda kalmak yararlı olur. Bu alıştırmaların sadece bir jest olarak kalmasını engellemek için, haçı iki düşünceye bağlıyoruz: İsa gökyüzünden gelmiştir (uzun direk) bu sokakta, o sokakta, bu evde, o evde (çapraz direk)yaşayan tüm insanları sevdiği için. Uzun ve çapraz direkler tahtaya yazılır ve çocuklar da el hareketi ile havada çizerler. Hareket beceriksizliklerinden

kaynaklanan zorluklar çıkabilir. Çocuklar henüz sağı solu da ayırt edemezler. Haç şeklinin yerleşmesi için renkli kâğıtlarla yapıştırma ve defterde haç alıştırmayı yaptırma yararlı olur. Zekâ engelliler kontrplak şablonlar ve dikiş kartları ile haçı öğrenebilirler. Engelli çocukların iki ayrı şeye birden dikkat etmesi zor olduğu için ve “Babanın (Tanrı’nın) adıyla” onlar için kolay anlaşılır olmadığı için, önce sadece haç formunu daha sonraki din derslerinde ilgili sözleri öğretmek uygun olur.

Daha sonra küçük haç alıştırmayı yaparken büyük haçtan yola çıkarak tek bir haç çizdirmek tavsiye edilir: Kalem ile kâğıda, sonra başparmak ile kâğıda veya sıraya, ancak bunlardan sonra başparmak ile alına. Böyle özen göstermeye ve yavaş ilerlemeye değer. Çocuklar itinalı ve bilinçli haç çıkarmayı öğrenirler.

Prof. Hansemann’ın açıkladığı gibi, ibadetin gereğinden fazla çabuk rica etmekle bağdaştırılması engellenmek istenirse, uygun olan, din eğitiminde ilk duanın Övgü ve Teşekkür ibadetinden sonra , belki “Allerheiligen=En Kutsal” civarında yapılması uygun olur. Burada kilise yılına (takvimine)uygun olarak gökyüzü de söz konusu olduğu için, dua içeriği ”... gökyüzüne varmamı ...”ön plan olarak yersel alanlardan ayırmak gerekir.

c) Şekillendirilmiş ibadet

Engelliler okulunda ibadet eğitimi, ibadet şekillerinin öğretilmesiyle değil, kısa cümlelerle Tanrı’ya hitap etmeği ve ona cevap vermeyi öğrenmekle başlar. Böyle olunca serbest ibadet başta yer alır. Fakat engelliler okulunda şekillendirilmiş ibadetten de vazgeçemeyiz. En basit cümleler bile nadiren kendiliğinden anlaşılabilir ve eğitici tarafından önceden şekil verilmesi gerekiyor. Zekâ özürülülerde bu sürekli geçerlidir. Eksik kavram ve resimleme gücü yüzünden, hemen hemen hiç ifade kabiliyeti olmadığı

için, direkt ricadan uzaklaştırmak için ve ibadet içeriğini zenginleştirmek için şekillendirilmiş ibadete ihtiyacımız vardır.Cemaat ibadeti de ortak bir form olmadan mümkün değildir. Serbest ibadet-düzenlenmiş ibadet ikilisini “ya.. ya da” olarak değil, “hem ... hem de” olarak almak gerekir. Bu iki ibadet şeklinin fayda ve zararlarını karşılaştıran Klemens Tilman çok isabetli söylemiştir: “Sağlıklı bir ibadet eğitimi demek bu iki ibadet şeklinin yan yana öğretilip icra edilmesi ve ikisinin de iyi geçinmesi birbirine destek olması demektir.

Alt ve orta basamakta yeni bir ibadet şeklini öğretmek istediğimizde (mesela bir şekillendirilmiş akşam ibadeti)bir çevre hikâyesinden yola çıkarak, ibadetin tek tek parçalarını bir resime aktarıp tahtaya çizebilir ve bu arada sözlerini de çalışabiliriz. Nihayet bir doğaçlama oyun (Yatmaya gitmeyi oynuyoruz) zevkli alıştırmaya fırsatı olabilir.

Alt basamakta kafiye büyük yardım sağlar. Fakat birçok düşündürücü (endişe verici)kafiyeli ibadet sözleri kullanışsızdır. (... küçük melekçikler gibi)

d) Şarkı ile ibadet

Melodi ve ritim en ağır engelli çocukta bile ibadete zevkli bir yaklaşım aracıdır. Burada çocuk büyük bütün enstrümanlardan yararlanılabilir. Dikkat edilmesi gereken melodilerin yaşa uyması ve notaların kapasitelerini aşmamasıdır. Zor bir melodide zor bir metin gibi şakı söylemekten zevk almayı engelliyebilir.

e) Oyun şeklinde ibadet

Başlık bir baskı hatası değil. Oyun şeklinde ibadet vardır. Oyun çocuğun spontane bir hayat ifadesidir. Oyun isteği ve yeteneğinin olduğu yerde, çok şey çoktan

kazanılmış demektir. Engelliler okulunda sürekli oyun olgunluğuna ulaşmamış çocuklara rastlamak mümkündür. Onların oyun güdüsü, en basit fonksiyon oyunlarında veya basmakalıp hareketlerde bile kaybolur. Çoğunlukla sadece basit bir eylem güdüsü mevcuttur. Asıl oyun güdüsü ya gelişmemiş ya da sağlıklı değildir. O.Wanderer'e göre bağımsız gözleme yetisi eksiktir; oyun için gerekli tasavvur dünyası daha fakir ve donuktur, hayatta olanların esas kavranamaz. Bir çocuk basit bir rolü oynayabilecek bir duruma gelir gelmez, oyunu ibadet hayatının hizmetine sokabiliriz. Oyun üç işlevi yerine getirebilir:

- a) ibadete hazırlayan bir işlev(Bununla ilgili daha ayrıntılı bilgi için karşılaştırınız, M.Bruckmüller, Metoda Uygun Ders)
- b) derinleştiren bir işlev (Mesela :”Sabah ibadetini oynuyoruz.”Burada hem bir ibadet içeriği hem de yapılışı çalışılmış oluyor ve çocuğun belirli bir hayat durumu ile bir ibadet şekli bağlanmış oluyor. Nihayet böylece oyun
- c) direkt ibadete dönüşmüş oluyor. Mesela .”İşte İsa (görünmez olarak) burada. Mezara giden kadınlarla ilgili öğrendiklerimizi şimdi ona oynuyoruz.” “İsa'ya bir şey oynamak” niyeti ile içinde gözlemin küçük bir örneğinin de uygulandığı doğaçlama oyun ibadet haline gelmiş olur. Çocuğa yapma ve uygulama ile kutsal bir olayı güncelleştirmek, bunu düşünme ve hayal etme ile yapmaktan daha kolay gelir.

Acaba oynayarak ibadeti, çocukların ruhi terbiyesinde, diğer ibadetlerde de geniş ölçüde kullanmak mümkün müdür? Yüzyıllardan beri ayinlerde olan çeşitli formlar da oyun özelliği gösterir. Paskalya öncesi son Pazar İsa anısına düzenlenen olayda da gerçek bir oyun vardır.

f) Seyretme ile ibadet

Engelli çocuklar açısından seyretme ile ibadetin söz konusu olması bazılarını şaşırtacaktır. Tilmann'ın meditasyon için söylediği şeyler özürülü çocuklar için de

geçerlidir. Tabi ki Tilmann'ın ikna edici bir şekilde gösterdiği doğal meditasyonun güçleri zekâ engelli çocukta az gelişmiştir. Zihinsel bir hareketsizlik ve zayıf spontanelik (kendiliğindenlik) burada engelleyici etki gösterir. Belli sınırlar içerisinde engelli çocuklarda gözlemci güçleri uyandırıp çeşitlendirebiliriz. Burada,yol olarak din eğitimsel literatürdeki form ya da ön form olarak gösterilen her şey olabilir: Resim inceleme,en basit papaz-cemaat konuşmasının düzenlenmesi,din kitabındaki metinlerin “sen” formuna çevrilmesi. Uygun alıştırmalar dini hayata çok verimli tesir eder. Maalesef çok maksimum yüklü olan ünite planları bunun için yeterli zaman bırakmıyor.

g) Ayin şeklinde ibadet

Bu da öğrenme ister ve bu en iyi şekilde bizzat ayin esnasında olur. Engelli öğrenci için ayinlerdeki birçok şey normal çocuğa göre gözlenmesi ve anlaması daha zordur. Okuldaki dini alıştırmalar, ayin anlayışını çocuğa uygun şekilde yapılandırmada kullanılmalıdır. Bu arada gözden kaçırılmamalı: Engelli çocuk inancını, sadece engelli çocukların yaşadığı izole olmuş bir çevrede gerçekleştirmek zorunda değildir. O dini hayatını normal insanların çevresinde yaşamalı, çevresinin ibadetinde kendini bulmalı. Bu yüzden çocuğa uygun ayin yapısı yetişkinlerinkinin yapısına yönelik olmalı. Özürlüler için çocuk ayin yapısından yetişkinlerin ayin formuna geçilen bir tol olmalı. Bu şart daha önce defalarca dile getirilen ayinlere çocuklara göre daha basit ve anlaşılır ayin formları oluşturulması isteği ile çakışmazBu faydadan engelli okul din eğitimcisi de payını alır.

h) İbadet olarak jest

Zekâ engellilerde düşünme ve yapma, tasavvur etme ve hareket, zihni faaliyet ve refakat eden fiziksel ifade normal çocuktan hatta normal yetişkinden daha çok birbirine bağlıdır. Burada ibadetin ifadesi olarak jest önem kazanır. Biz öğrencilerin el kol

hareketleri zenginliğinden ve anlam içeriğinden çok az faydalanıyoruz. Bunun için bütün sınıflarda gerekli zaman ve gayreti göstermemiz gerekir. Üst basamakta diz bükmenin bilinci “dilsiz” bir ibadet olarak şu şekilde verilebilir:

Öğrenciler bir tahmin oyunu oynarlar. Dört erkek çocuk 1.bir öğrenciyi, 2.bay müdürü,3.Cumhurbaşkanını 4.başka bir öğrenciyi temsil ederler. 1 nolu öğrenci bir arkadaşına, bir Müdür Bey’e, bir Cumhurbaşkanına rastlar ve onları sessiz filmdeki gibi selamlar. Sadece jestlerinden (El tutma, daha az veya daha çok eğilme, omuza vurma ...) bu öğrencinin bir arkadaşını mı, bir amiri mi selamladığını tahmin etmeye çalışır. Daha sonra selamlananlar arasından en yüksek olanı bulmaya çalışırlar. Bu zevkli oyuna bağlı olarak, çocuklarla bir insana sözsüz olarak hareketlerle gösterebileceklerimizi konuşuruz: Sen benden daha fazlasın. Sen benim arkadaşısın (benimle aynısın) Şimdi Müdür Bey’e diz bükme ile yapılan selamı karşılaştıralım. (burada:diz bükme,orada:diz çökme) Niçin bu farklılık? Diz büktüğümüzde Tanrı’ya ne deriz? Sadece vücudumuzla.

Tahtada diz bükerek yaptığımız ölçü çizgileri üzerine konuşabiliriz.(Franzi dizini kırdığında 40 cm küçülüyor.) Bununla biz Tanrı’ya diyoruz ki: Sen büyüksün! Sana saygı duyuyoruz! Sana ibadet ediyoruz! Sonra bu ifadeler diz bükme ile gösterilir. Franzi yaptığı diz bükme ile: “Sen öyle büyüksün ki!”Evelyn: “Hiç kimse senin kadar kudretli değil” Brigitte: “Seni selamlıyorum” diyor vb.

Böyle bir öğrenme, öğrencinin bilincinde dini bir ifade oluşturur ve jestlerin de bir anlam kazanmasını sağlar.

i-) İbadet savunması

Temel ve pratik üstüne söylenecek çok şey var aslında daha, mesela İbadet Üzerine Dersler’ in bireyler için uygun çıkış noktaları ve teolojik mekânı üzerine,

Engelliler Okulunda İbadet Esaslarının problematiki üzerine. Birçok problemden sadece öğrencileri çevrelerinde, işyerinde, ailede ibadetle ilgili yanlış tanımlamalara ve iddialara karşı bilgilendirilmeye ve korumaya çalışıldı. Tabi ki en iyi koruma Prof. Hansemann tarafından yapılan sunumda çok iyi tasvir edildiği gibi, çocuğun ibadeti bir parça renkli hayat olarak yaşamasıdır. Üst basamak için, ibadete düşman söz ve sloganlara (İbadet kadın ve çocuk işidir.)karşı esaslı cevaplarla silahlandırma (donatma) ve bazılarına karşı baştan tavır koymanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Daha fazla detaya girmek günümüzdeki çerçevenin çok dışına çıkmak olur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitaplar:

- AKYÜREK, Süleyman. **Din Öğretiminde Kavram Öğretimi (Doğruluk Kavramı Örneği)**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2004.
- ARAZ, Nezihe. **Çocuk ve İslam**. İstanbul: Bahar Matbaası, 1967.
- ARSLANTÜRK, Zeki ve Tayfun AMMAN. **Sosyoloji**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2001.
- ARSLANTÜRK, Zeki. **Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri**. 2. Baskı. İstanbul: İFAV, 1995.
- ATAR, Fahrettin, İlhan ÇELEBİ, Mehmet ERDOĞAN ve Rahmi YARAN. **İslam İlmihali**. İstanbul: İFAV Yayınları, 2006.
- ATEŞ, Süleyman. **Kuran Ansiklopedisi**. İstanbul: Kur'an Bilimleri Araştırma Vakfı Yayınları, (t.y.).
- AY, Mehmet Emin. **Çocuklarımıza Allah'ı Nasıl Anlatalım**. Ankara: 1987.
- AYHAN, Halis. **Din Eğitimi ve Öğretimi**. 3. Baskı. İstanbul: İFAV, 1997.
- BAŞGİL, Ali Fuat. **Din ve Lâiklik**. İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1962.
- BAŞKURT, İrfan, **Federal Almanya'da Din Eğitimi**, İstanbul, İFAV Yayınları, 1995.
- BAYRAKLI, Bayraktar. **İslâm'da Eğitim**. 7. Baskı. İstanbul: Seçil Ofset, 2002.
- BAYRAKLI, Bayraktar. **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur' an Tefsiri**. İstanbul: İşaret Yayınları, 2001.
- BAYRAKTAR, M.Faruk. **İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri**. 3.Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 1989.
- BEBEK, Adil, **Din ve Düşünce Açısından Dua**. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- BİLGİLİ, Fatih Menderes. **Çocuğun Din Eğitimi ve Karşılaşılan Güçlükler**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2005.
- BİLGİN, Beyza. **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**. Ankara: A.Ü.İ.F.Yayınları, 1988.
- BİLGİN, Beyza. **İslâm ve Çocuk**. 6. Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2004.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurktan. **Din Sosyolojisi**. İstanbul: Filiz Kitapevi, 1985.
- CARREL, Alexis. **Dua**. M. Alper Yüçetürk (çev.). İstanbul: Yağmur Yayınevi, 1961.
- CİLACI, Osman. **Psiko-Sosyal Açıdan İlahi Dinlerde Duâlar**. Konya: Arı Matbaası, 1982.
- ÇAMDİBİ, Mahmut. **Din Eğitiminde İnsan ve Hayat**. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2003.
- DODURGALI, Abdurrahman. **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**. İstanbul: İFAV, 1996.

- EVLİYAOĞLU, Gökhan. **Çocuk ve Dua**. 4.Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- FENELON, De La Mothe. **Kızların Eğitimi**. İsa Öztürk–Bahattin Fırtına (çev.). Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 1967.
- HANSEMANN, Georg. **Gotteserfahrung und Gottesverlust**. Graz: Verlag Styria, 1966.
- HEILER, Friedrich. **Das Gebet**. 2.Baskı, München: Ernst Reinhardt, 1920.
- HÖKELEKLİ, Hayati, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- HÖKELEKLİ, Hayati. **Din Psikolojisi**. Ankara: TDV Yayınları, 1993.
- KAYMAZ, Mustafa. Dinin Hastalar Üzerindeki Etkisi, hangi sbe şehir. tarih.
- KILAVUZ, Saim, Akif KÖTEN, Hüseyin ALGÜL, Osman ÇETİN. **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi**, İstanbul: Marifet Yayınları, 1984.
- MARİNİER, Pierre. **Dua Üzerine Düşünceler: Psikofizyolojik Sebepleri ve Sonuçları**. Sadık KILIÇ (çev.). İzmir: Nil Yayınları, 1991.
- MEHMETOĞLU, Yurdagül. **Okul Öncesi Çocuklarda Dini Duygunun Gelişimi ve Eğitimi**. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri. **Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf**. 4.Baskı. İstanbul: Yeni Boyut Yayınları, 1990.
- PAZARLI, Osman, **Din Psikolojisi**. İstanbul: Remzi Kitapevi, 3.Baskı, 1982.
- SAĞLAM, İsmail. **Çocuk ve İbadet**. Bursa: Düşünce Kitapevi, 2003.
- SAVLU, Ahmet Hamdi. **Müslüman Ailede Çocuk Terbiyesi**. Konya: Akın Basımevi, 1978.
- SELÇUK, Muallâ. **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**. 3.Baskı. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2005.
- SEZEN, Yumni. **Sosyoloji Açısından Din**. İstanbul: İFAV Yayınları, 1988.
- SORG, Manfred, Hans Eichhorn, Reinhold Hedtke, **Cristsein Heute Fundamente Ein Unterrichts-Und Arbeitsbuch**, Essen: Aussaat-und Schriftenmissions Verlag, 1992.
- ŞERAITİ, Ali, **Dua**, Kerim Güney (çev.).2.Baskı, İstanbul, Bir Yayıncılık, 1985.
- TAVUKÇUOĞLU, Mustafa ve Hüsamettin ERDEM, **Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi**, Ankara, Mikro Yayınları, 2002.
- TOLSTOY, Leo Nikolayeviç. **Din Nedir**. Murat Çiftkaya (çev.). İstanbul, Furkan Yayınevi, 1995.
- TÜMER, Günay ve Abdurrahman KÜÇÜK. **Dinler Tarihi**. 3.Baskı, Ankara: Ocak Yayınları, 1997.
- USTA, Mustafa. **Türkiye'de Yüksek Din Eğitimi Sorunları**. İstanbul: İFAV Yayınları, 2001.
- YAZGAN, Bestani. **Çocuk Şiirleri**. Ankara: T.D.V.Yayınları, 2005.

YAVUZ, Kerim. **Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1987.

YAZICI, Seyfettin. **İnananların Güç Kaynağı Dua**. 1.Baskı. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1999.

Sürekli Yayınlar:

BİLGİN, Beyza. “Çocuklarımızın Duyguları ve Duaları”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, S.2 (1995).

GÜLLE, Sıtkı. “Kur’an-ı Kerim’de Dua Kavramı”. **Ekev Akademi Dergisi**. Sayı: 18 (Kış 2004).

KOÇ, Mustafa. “Ruh Sağlığı İle Dini Başa Çıkma Metodu Olarak Dua ve İbadet Fenomeni Arasındaki İlişki Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım”. **EKEV Akademi Dergisi**. Sayı: 24, Yaz – 2005.

KOÇ Mustafa. “Dua ve İbadetin Ergenlerin Ruh Sağlıklarına Etkileri Üzerine Teorik Bir Yaklaşım”.**Diyanet İlmî Dergi**. Cilt 41, Sayı:4 (Ekim-Kasım-Aralık–2005).

MEHMEDOĞLU, Yurdağül. “Dualarında Çocuk”, **Ekev Akademi Dergisi**, C.3, S.1 (Bahar 2001),

Diğer Yayınlar:

<http://tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.ASP?kelime=dua>.

<http://www.diyamet.gov.tr/turkish/ozoku.asp?id=564&yid=9&sayfa=23>.

<http://www.dualar.com>.

<http://www.dunyadinleri.com/musevilik.html>.

http://www.erstkommunion.de/auctores/scs/imc/fdInf_ID=913fe2Xf767c59a60X2b06/Beten+mit+Kindern.htm.

<http://www.hgemiciegitim.k12.tr/zihinselengelliler.html>.

<http://www.meryemana.net/book/index.php?td=12&book=24&pos=1>.

<http://www.sevixon.com/celebrations.asp>.

[http://www.sorularlaislamiyet.com/Cocuk Ruh Sağlığı Açısından Din Eğitimi.htm](http://www.sorularlaislamiyet.com/Cocuk_Ruh_Sağlığı_Açısından_Din_Eğitimi.htm)

Fatih MALAKÇI, Gebetserziehung.

INHALTSANGABE

Wenn die an Leute Religion ertzählen wollen, kann das sein mit Erziehung. Die Religionerziehung ist sehr wichtig, um die Leute glücklich und anständig zu leben. Weil die Religion von Leute möchtet jemandem etw zu Gefallen tun.

Die Religionerziehungs angabe ist Gebet und Beten lehren. Jeden Leute müssen gebeten an Gott. Die Leute wollen in sicher sein und die Leute fühlen ganz in seinem Element sein in Religion. Das Gebet müssen erzählung von der Pädagoge weil die Erziehung sehr wichtig ist.

Das Gebet hat seinen Platz nicht nur in den besonderen Situationen unseres Lebens, sondern auch in unserem Alltag. Eine zweite Weise des Betens ist das Danken als Antwort des Menschen auf die schenkende Liebe und Güte Gottes. Der Mensch hat sich nicht selbst gemacht, er lebt nicht aus sich selbst, er verdankt sich nicht sich selbst, sein Leben ist Geschenk und Gabe der Güte Gottes.

Im Dankgebet sagen wir Gott Dank für unser Leben und bringen uns im Dank an Gott zurück. Im Beten gewinnt unser Glaube Gestalt. Als „Atemholen der Seele“ ist es lebensnotwendig für den Glauben. Darum ist Beten für den Glaubenden etwas Selbstverständliches.

Die Formen des Betens können sehr verschieden sein. Wir kennen das private und das öffentliche Gebet, das mündliche und das Gebet ohne Worte, das vorformulierte und das freiformulierte Gebet.

Das Gebet ist die Sprache des Geistes, die zu Gott spricht. Wenn wir uns, befreit von allen äußerlichen Dingen, im Gebet zu Gott wenden, dann ist es, als hörten wir die Stimme Gottes in unserem Herzen. Ohne Worte zu reden, treten wir in Verbindung, sprechen wir mit Gott und vernehmen die Antwort... Wir alle, wenn wir zu einem wahrhaft geistigen Zustand gelangen, können die Stimme Gottes vernehmen.